

L.E

Uppsala universitet
Institutionen för nordiska språk

Ingvarsstenarna i tid och rum

Svante Fischer, BA.

C-uppsats i nordiska språk
Handledare: Claes Åneman
VT 1999

Det är inte brukligt att tacka folk i C-uppsatser, men denna tog kanske väl mycket tid och arbete i anspråk och kunde endast färdigställas med flera personers hjälp.

Jag vill därför rikta ett stort tack till min handledare Claes Åneman och till Lena Peterson. Claes har rättat flera versioner, förbättrat mitt skriftspråk och påpekat brister i mina resonemang. Lena har ständigt stått till tjänst med välriktad kritik och upplysningar samt läst och rättat en version.

Tack till Per Stille och Jan Axelson som tagit sig tid att diskutera viktiga problem samt förse mig med källmaterial, Geoffrey R. Russom och François-Xavier Dillmann som lärt mig mycket om fornnordisk diktning och det vikingatida samhället, Klaus Düwel och Hans-Peter Naumann som försett mig med källmaterial. Till sist vill jag tacka Ebba och Andrea för deras tålamod.

Stockholm, 1999-02-12
Svante Fischer

Innehållsförteckning	1
English summary	3
1 Introduktion	5
1.1 Ingvarsstenarnas identifiering	6
1.2 Ingvarssagans ursprung, datering och källvärde	9
1.3 Ingvarsstenarnas datering	11
1.3.1 Elias Wesséns kronologiska dilemma och dess konsekvenser	14
1.3.2 Modern runarkeologi. Ornamentala profiler som dateringskriterier	17
1.3.3 Ex oriente lux? Utomnordiskt källmaterial	18
1.3.4 Modern runforskning	22
2 Vem lät dikta efter Ingvar? En ideologisk studie	26
2.1 Regional variation inom den vikingatida överklassens språk	29
2.1.1 Regional variation i det ideologiska maktspråkets materiella bas	30
2.2 Dikt och vetenskap	31
2.2.1 Var runristarna "organiska intellektuella" ? Antonio Gramscis historiefilosofi som analysmodell	36
2.2.2 Södermanländsk rundiktning	42
2.2.3 De poetiska Ingvarsstenarna	46
3 Ingvarsstenarnas ortografi och ornamentik	49
3.1 Ingvarsstenarnas ortografi	50
3.1.1 Palatalt R på Ingvarsstenarna — en isogloss?	52
3.2 Ingvarsstenarnas ornamentik	54
3.2.1 Erik, Åskil 1 och Alrik — en ristarskola?	54
3.2.2 Järngruppen och andra södermanländska runstensristare	56
3.3 Ingvarstågets omfattning i olika runstensområden	59
4 Utlandsfarare och efterlevande	61
4.1 Vem är vem på Ingvarsstenarna?	62
4.1.1 De efterlevande kvinnornas roll som runstensresare	63
4.1.2 Ingvarstågets hierarki	66
5 Sammanfattning. Ingvarståget i det senvikingatida samhället	68
6 Statistisk studie av Ingvarsstenarna	71
6.1 Statistisk studie av ordval, ortografi	71
6.1.1 Statistisk studie av ornamentik	71
6.1.2 Petrografisk statistik	72
6.2 Statistisk studie av personer nämnda på Ingvarsstenarna	73
6.2.1 Alfabetisk namnförteckning	73
6.3 Urval av i runinskrifter nämnda kungar och härförare	74
6.3.1 Vendel- och vikingatida sagokungar (500-900)	74
6.3.2 Jomsvikingatid (900-1000)	75
6.3.3 Englandstågen (1000-1066)	75
6.3.4 Svenska härförare i österled (1020-50)	75
6.3.5 Svenska kungliga runinskrifter (1020-1080)	75
7 Förteckning över citerade runinskrifter	76
7.1 Ingvarsstenar	76
7.2 Genealogiskt relaterade stenar	77

7.3	Avfärdade Ingvarsstenar	78
7.4	Urval av västerledsfararstenar	78
7.5	Järngruppen	79
7.6	Chiffergruppen	80
7.7	Stormansätterna i Mälardalen	80
7.8	Urval av allittererande och poetiska runinskrifter	81
7.9	Övriga citerade runinskrifter	83
8	Källor och litteratur	86
9	Ingvarsstenarnas utbredningsområde	90
9.1	Palatalt R på Ingvarsstenarna	91
9.2	Södermanländska runstensområden	92
9.2.1	Järngruppens utbredningsområde	93
9.2.2	Centrala Södermanland	94
9.2.3	Sjösystemet Klämningen-Frösjön-Sillen-Trosaån	95
9.3	Sydvästra Uppland	96

English Summary

Some 1,000 years ago, a Swedish chieftain named Ingvarr embarked on an eastward bound Viking expedition. No one survived to relate the actual events of this voyage. Yet, pious and status-conscious relatives raised nearly two dozen rune-stones after their forlorn fathers, brothers, and sons. This essay seeks to resolve the question of how to evaluate these "Ingvarr-stones" in terms of chronology and regional variation.

The essay is based on three propositions:

1) New runological theories must constantly be developed in relation older ones, since new methods are being introduced. Runologists must question the relation between method and objective truth-value, as both are subject to constant evolution. 2) Older theories surrounding the Ingvarr-stones need to be reevaluated, especially in regard to the criteria for the identification of Ingvarr-stones, the attribution to specific rune-carvers, and subsequent genealogical reconstruction. 3) The qualitative role of runic literacy must be emphasized by runologists, rather than letting the discipline of runology be bogged down by questions of ornamental chronology. It is important that runologists seek to identify the orthographic features which unite or separate the Ingvarr-stones from other groups of rune-stones.

Section 1.1 establishes a number of criteria for identifying Ingvarr-stones. Some 21 rune-stones do fit these criteria, and are thus considered to constitute the corpus of Ingvarr-stones. In addition, three rune-stones are considered as genealogically related to four of the Ingvarr-stones.

Section 1.2 discusses the historical source-value of the Icelandic *Yngvars Saga viðforla* in relation to its employment by scholars. The narrative of the Saga is that of a marvel-story, and it resembles by no means an authentic historical account. Moreover, the date 1041 CE offered by the Saga-editor is not necessarily accurate. Scholars ought to beware of using the Saga, and should concentrate on what is actually stated in the runic inscriptions.

Section 1.3 is devoted to problem of dating the Ingvarr-stones. A survey of older runological research shows that much of it no longer measures up to modern scientific criteria. In sub section 1.3.1, the contribution of the great runologist Elias Wessén is evaluated. It is shown that Wessén's methodology of ornamental dating is by no means perfect, but rather a reaction to prior runological research which was more concerned with orthographic dating. In sub section 1.3.2, a recent archeological method of ornamental dating is evaluated in relation to Wessén's research. It is shown that the new archeological methodology can easily dismiss Wessén's results as inaccurate. In sub section 1.3.3, the value of employing non-Norse sources is discussed. It is the author's conclusion that non-Norse sources are as of yet still not applicable to the dating of the Ingvarr-stones, but rather that they should be treated with the utmost caution. Sub section 1.3.4 summarizes the development of modern runology. Recent runological research departing from computerized methods has revealed that what formerly were considered indicators of chronological development instead seem to point at regional variation.

Chapter 2 is primarily a study of the Viking Age ideology. It focuses on the Swedish "rune-stone farmers" who sometimes raised poetic rune-stones commemorating overseas voyagers, thus marking their social status and inheritance rights. It is argued that the Swedish rune-stones are not easily integrated into a linear development which coincides with the creation of a strong, single monarchy. This in contrast to the runic monuments surrounding the royal burial complex in Jellinge, Denmark. Moreover, Södermanland has more poetic inscriptions, and more rune-stones commemorating overseas voyagers than does Uppland, the heartland of the rune-stone raising custom.

In section 2.1, the evident regional variation within the description of overseas travels suggests a class of wealthy land-owners dominating local societies across the Lake Mälars basin, rather than a monarchy or the Catholic church exercising hegemony over a cohesive territorial unit. It is subsequently argued that the regional land-owning class also controlled the discourses of runic literacy and skaldic poetry. Sub section 2.1.1 seeks to show that the ideological language and symbolism of the ruling class varied from region to region. It is suggested that this was due to a differentiation in the material conditions of the base.

Section 2.2 seeks to show that our contemporary way of estimating the historical source value of Old Norse verse differs greatly from that of Snorri Sturluson and others before him. A clear line between rhetoric and objectivity prevents us from fully understanding the poetic rune-stones. Instead, we are forced to interpret skaldic metaphors. In sub section 2.2.1, the ideas of Antonio Gramsci are employed to construct a new theory. It is suggested that the rune-carvers and skalds came gradually to form a community of "organic intellectuals", which served the needs of the land owning class of merchants and warriors by reproducing their ideological hegemony. The ability of the organic intellectuals to employ writing in this process seems also to have been dependent on topographic constraints, a tentative explanation as to why in West

Norse areas the oral-formulaic poetry became more important than in the Lake Mälär basin. Sub section 2.2.2 is an overview of poetic rune-stones from the province of Södermanland. Sub section 2.2.3 deals with the poetic Ingvarr-stones. These are considered to be well above average importance, due to their relatively sophisticated language. This in spite of the limited information they provide us with.

Chapter 3 is dedicated to questions of regional variation in runic orthography and ornamentation within the group of Ingvarr-stones.

Section 3.1 shows that there is a significant orthographic variation in between the Ingvarr-stones of Uppland and Södermanland respectively. This is something Elias Wessén seems to have overlooked in his predominantly ornamental methodology. In sub section 3.1.1, the question is raised about the hypothetical existence of a palatal /R/ isogloss across the Lake Mälär basin, represented in orthography. It is shown that the corpus of Ingvarr-stones is far too limited to prove this, which, in turn, justifies the use of computerized method.

In section 3.2, the ornamentation of the Ingvarr-stones is discussed. Contrary to the results of older research, it is the author's opinion that a uniform ornamental pattern, into which all Ingvarr-stones fit, simply does not exist. Sub section 3.2.1 deals with the question of identifying the rune-carvers of Ingvarr-stones in the southern part of Uppland. It is considered impossible to identify the carvers of the non-signed inscriptions. Rather, these Ingvarr-stones seem to be the work of a "carver school", a collective effort on behalf of several rune carvers. Sub section 3.2.2 deals with the Ingvarr-stones in Södermanland. It is shown that the Ingvarr-stone Sö 9 belongs to a carver-school known as "the Järna-group". The Järna-group produced a number of rune-stones with widely differing content. The production includes a "Canute-stone" and cipher-inscriptions along with the Ingvarr-stone. This fact is used by the author to disprove the notion that the raising of Ingvarr-stones was due to a decree issued by a single individual or institution.

Section 3.3. is devoted to the question of regional distribution of Ingvarr-stones. It is evident that Södermanland and south-western Uppland are quite dominant. However, new finds may easily change this picture. The author points out that theories of regional distribution within the corpus of Ingvarr-stones ought not be constructed from the absence of evidence. The discovery in 1989 of an Ingvarr-stone in Attundaland, a region in south-eastern Uppland, which according to Wessén did not participate in the Ingvarr-expedition, is a case in point.

Chapter 4 is concerned with the statistical interpretation of the men and women mentioned on the Ingvarr-stones. Prior research is questioned as to the validity of its initial assumptions.

Section 4.1 shows that many statistical questions surrounding the persons mentioned on the Ingvarr-stones are left unanswered, due to the scarce information provided by the inscriptions. Sub section 4.1.1 seeks to answer the question as to whether the "rune-stone women" can be considered to be representative of Viking women in general. May the small proportion of rune-stone women be interpreted as evidence for female infanticide? The author's answer to both these questions is an emphatic no. Rune-stone women belonged to the ruling class, which was not representative of the population as a whole. Second, as the proportion of women within the social elite of a patriarchal society is smaller than elsewhere, the rune-stone women cannot be used to generalize about a procedure which is never even mentioned in runic inscriptions in the first place. Sub section 4.1.2 seeks to recreate the hierarchy of the Ingvarr-expedition. It is evident that several of the members of expedition mentioned on rune-stones were of high social rank, in particular those of poetic inscriptions. However, the hierarchy may only be reconstructed on three levels from Ingvarr to the ship owner Holmstæinn and his steersman Osnikinn. A number of difficulties remain. For instance, the clear meaning behind the terms "dræng", and "brother" is not easily determined.

Chapter 5 summarizes what we know about Ingvarr and his time. Undoubtedly, Ingvarr was a very powerful man. No single individual but Ingvarr is mentioned so often on rune-stones, with the notable exception of God and His mother. During Ingvarr's time, the Danish monarchy and the Catholic Church increased their domination over the Baltic Sea. The Catholic church possessed a uniform literate discourse, Latin, and was no friend of regional variation in the long run. It is quite possible that the aspirations of the rune-stone women may have helped the Catholic church gain a foot-hold in Sweden.

Section 6 is a statistical appendix. Section 7 contains the corpus of quoted runic inscriptions. Section 8 is a bibliography. Section 9 contains distribution maps.

1 Introduktion

För snart 1000 år sen begav sig en hövding vid namn Ingvar sydösterut med en stor skara vikingar från landskapen runt Mälardalen. De kom aldrig tillbaka. Pietetsfulla och statusmedvetna släktingar reste då runstenar efter dem och lät föreviga deras eftermäle ända in i vår tid. Nyheten om det misslyckade vikingatåget nådde så småningom också Island där lärda män fattade pennan och skrev ned en fantastisk tolkning av det de hört på långa omvägar. Ingvar gav de tillnamnet den vittfarne och Ingvarståget tidfäste de till 1041.

"En þá er Yngvarr andaðist, var liðit frá burð Jesu Christi MXL ok einn vetr. Þá var hann halfþritugr, er hann dó. Þat var níu vetrum eptir fall Ólafs konungs hins helga Haraldssonar" (cit. efter Wessén 1936:LVII).

Frågan om Ingvarsstenarnas tidfästade och vad som kan bevisas utifrån detta framstår såsom ett svårlöst problem vilket ständigt kommer att gäckas den objektiva vetenskapens anhängare inom runologin. Det finns ingen annan så enhetlig grupp av runstenar (enligt min mening 21 helt säkra inskrifter samt 12 av mig avfärdade inskrifter, se avsnitt 1.1) som tillsammans med en isländsk saga relaterar till en faktisk historisk händelse. Ingvarsstenarnas tidfästade är kanske därför också det främsta problemet vad gäller de vikingatida runstenarnas kronologi överhuvudtaget.

Syftet med denna C-uppsats är att på nytt ta upp det svårlösta problemet med Ingvarsstenarnas tidfästade utifrån ett runologiskt perspektiv. Man kan från början fastslå att Ingvarsstenarna inte utan vidare kan användas som utgångspunkt för en absolut kronologi av historiska runinskrifter, lika lite som de kan användas för studier av runornas ljudvärden under en exakt övergångsperiod, eftersom allt mellan 1010 och 1060 har föreslagits som datering av Ingvarståget. Min utredning bygger därför på tre påståenden:

1. Nya teorier måste ständigt utvecklas och prövas i relation till äldre, etablerade teorier eftersom nya arbetsmetoder har uppstått inom runologin och andra beprövade arbetsmetoder löper risk att falla i glömska. Memoria miniuitur, nisi exercetur. Framförallt måste man fråga sig om hur man ställer sig till frågan om existensen av ett objektiva metodologiskt sanningsvärde i den relation man har till det undersökta materialet. Man måste också ifrågasätta vår förmåga att förstå objektivitetsproblemet såsom det förändras genom tiden.

2. Flera av de äldre teorierna om Ingvarsstenarna som kommit att bli "dogmatiserade" bör enligt min mening omprövas. Detta gäller framförallt uppfattningen om hur en Ingvarssten identifieras till skillnad från andra runstenar, samt på vilka kriterier ristartribueringar och genealogiska rekonstruktioner får göras inom runstensgruppen.

3. Det ristade språkets kvalitativa roll måste framhåvas av runologer istället för att man enbart fixerar sig vid ornamentik som dateringskriterium. Det är viktigt att runologer frågar sig vad som är specifikt för Ingvarsstenarna och vad som förenar dem med andra äldre och yngre stenar ifråga om ortografi, ordval och släktband istället för att endast ägna sig åt att konstruera en artificiellt enhetlig ornamental stilutveckling som villigt låter sig dateras i anslutning till arkeologisk typologi. Först när relevanta samband och olikheter mellan Ingvarsstenarna och andra runstenar fastställts kan man återgå till att enbart resonera om huruvida ornamentala kriterier har företrädare framför runologiska i upprättandet av en runstenskronologi.

1.1 Ingvarsstenarnas identifiering

Att säkert identifiera Ingvarsstenar är en besvärlig uppgift. Runologisk forskning har vacklat mellan tendensen att inkludera ytterst tvivelaktigt material och att eftertänksamt avvisa alltför fantasifulla attribueringar.¹

Jag anser följande 21 runstenar vara helt säkra Ingvarsstenar: Sö 9, Sö 105, Sö 107, Sö 108, Sö 131, Sö 173, Sö 179, Sö 254, Sö 277, Sö 281, Sö 287+, Sö 320, Sö 335, U 439+, U 644, U 654, U 661, U 778, U 1143, U Fv 1992;157, Vs 19. Jag har dessutom ansett 4 runstenar vara genealogiskt knutna till Ingvarsstenarna: Sö 13, Sö 374, U 643, Vs 18. Vidare anser jag att Sö 9 och Sö 14, Sö 140, Sö 158, Sö 350-53 har utförts av samma ristarskola, den s.k. "Järngruppen" (se Axelson 1993:74-6, samt avsnitt 3.2.2).

Följande 12 runstenar har av äldre forskning identifierats som Ingvarsstenar, men har av mig inte ansetts vara tillförlitliga nog, utan avfärdas härmed: Sö 96, Sö 278, Sö 279, Sö 360, U 513, U 540, U 785, U 837, Vs 1, Vs Fv 1988;36, Ög 145, Ög 155. De utgår därför ur det statistiska materialet.

Mellan 970401 och 980810 har jag i fält läst följande inskrifter: Sö 9, Sö 13, Sö 14, Sö 96, Sö 107, Sö 108, Sö 131, Sö 140, Sö 173, Sö 179, Sö 277, Sö 278, Sö 279, Sö 281, Sö 320, Sö 335, Sö 351, Sö 352, Sö 374, U 644, U 654, U 661, U 778, U Fv 1992;157, Vs Fv 1988;36.2 Mina tre kriterier för att acceptera redan befintliga Ingvarsstenar som helt säkra är följande:

1. Namnet Ingvar bör kunna läsas säkert i sin helhet (eller ha en gång lästs och avbildats i t.ex Bautil)³ och förekomma i fraser som *hann var farinn með Ingvari, eR vaR austr með Ingvari, hann ændaðis með Ingvari, för austr með Ingvari*. Hit hör Sö 9, Sö 105, Sö 107, Sö 108, Sö 131, Sö 173, Sö 281, Sö 287+, Sö 320, U 439+, U 654, U 661, U 1143, U Fv 1992;157, Vs 19. Namnet Ingvar kan också förekomma i fraser som *varð dauðr i liði Ingvars, ok austr*

1 Elias Wessén (1960:30) identifierade 25 st. Ingvarsstenar; en för sin tid mycket realistisk uppfattning. Sedan 1960 har utvecklingen skenat iväg. Forskare har utökat antalet Ingvarsstenar utan att denna ökning motsvarats av nyfynd. Mats G. Larsson (1990B: 123-54) anser att det finns 26 st. Ingvarsstenar samt 6 st. "tveksamma" stenar. Thomas Birkmann (1995:31) anser att det finns ca. 40 st. (!) Ingvarsstenar utan att närmare identifiera dessa. Birkmann pekar på nyfynd i allmänhet, men jag har svårt att se vilka stenar som skulle kunna komma ifråga förutom U Fv 1992;157 och Vs Fv 1988; 36.

2 Jag hade ursprungligen hoppats att få tillfälle att läsa alla berörda inskrifter i fält men har ännu inte hunnit göra detta.

3 Läsning efter äldre avbildningar är nödvändig i fråga om Sö 287+, U 439+, U 1143.

styrði i *Ingvars lið*. Hit hör Sö 254, U 778, och med all sannolikhet den skadade Sö 277.

Man kan inledningsvis notera att *Ingvarr* ingalunda är ett ovanligt namn under vikingatiden.⁴ Det är inte ett namn förbehållet överklassen, även om det förekommer som kunganamn i *Ynglingatal*. Men man bör samtidigt också notera att två medlemmar av Jarlabankeättens "Harg-linje" bär detta namn. Det är därför intresseväckande att ingen forskare sökt påvisa ett direkt samband mellan Ingvarståget och Jarlabankeättens av allt att döma senare uppsving (se Gustavson & Selinge 1988:31-33).

En upplänning vid namn Ingvar står i nominativ som runstensresare på U 513 Rimbo ka och U 540 Husby-Sjuhundra ka. Friederich v. Braun (1910) identifierar denne och Anund, Erik, Håkan, Ragnar, Ragnhild på U 513 och U 540 med Ingvar den vittfarne, hans mor och bröder, vilket också Otto von Friesen (1910) accepterar. Det är absolut inte bevisat att denne Ingvar är identisk med Ingvar den vittfarne. Dessutom anser v. Braun att Sö 179 Gripsholm och Sö 278 Strängnäs ka visar att Ingvar från U 513 och U 540 var son till kung Emund Slema. Vi vet inte om Ingvars far verkligen hette Emund som i *Ingvarssagan*, än mindre att han var identisk med kung Emund Slema. Av samma skäl får vi inte likt Johan Liljegren (1832:107) ledas att tro att Ingvar var Tolas son då Ingvar på Sö 179 nämns som Harald Tolassons "broder" (se Dybeck 1855:24).

Adolf Schücks (1950) resonemang kring Ingvars härstämning uppfyller inte kraven för en enkel syllogism; om A är giltigt för B, så kan man också antaga att om B är lika med C, då gäller också A för C. Ingvar måste nämnas i uttryckligt samband med Emund i åtminstone en runinskrift för att ett sådant genealogiskt antagande skall vara allmängiltigt för alla Ingvarsstenar. Detta odiskutabla faktum till trots så har namnet Emund fått duga som säkert identifieringskriterium för osäkra Ingvarsstenar utan att det kan bevisas utifrån det runologiska källmaterialet att Ingvar den vittfarne på Sö 277 och Sö 281 står i samband med Emund på Sö 278 eller Emundssönerna på Sö 279, även om de alla nu återfinns vid Strängnäs ka. Därmed avfärdas Sö 278, U 513, U 540.

Erik Brates supplerade läsning (1924:69) har varit underlaget för identifieringen av Sö 96 Jäders ka som Ingvarssten. Efter runföljden **han uar farin** saknas ett stort stycke på den nedre vänstra sidan, men det betyder inte att det säkert följts av **mip ikuari**. Att den på Sö 360 Bjudby befintliga runföljden **uas i : far-nki** skulle betyda något i stil med *vas i faru með Ingvari*, vilket Wessén (1936:350-52) påstår, kan inte säkert betygas. Detta gäller också fragmentet U 837 Alsta, där runföljden **...rs . lip** senare supplerats till *Ingvars lið* av Sven B. F. Jansson (1946:267) på ett i mitt tycke likaledes icke övertygande sätt. Den skulle lika gärna kunna tolkas som *frukairs lip*. Därmed avfärdas Sö 96, Sö 360 och U 837.

4 Enligt Jan Owe (1996:40-1) förekommer namnet *Ingvarr* i ovannämnda inskrifter samt Sö 295†, Sö 362, U 101, U 111, U 143, U 266, U 287, U 307, U 309, U 310, U 363†, U 478, U 1068, Ög 38. Dessutom finns två osäkra belägg: U 423 och U Fv 1988; 241.

2. En östgöte vid namn Ingvar som dog österut nämns på Ög 30. Det betyder inte att han är identisk med Ingvar den vittfarne. Ingvarsstenar får alltså inte finnas söder om Södermanland, eftersom det råder oklarhet om Ög 145 Dagsbergs ka och Ög 155 Sylten, Lösings hd, hör samman med den andre österledsfararen Ingvar på Ög 30 Grönshögs vad, mellan Furingstads sn och Tåby sn snarare än med Ingvar den vittfarne (se Larsson 1986:104). Detta är fallet då Ög 30 ursprungligen stått i Lösings hd liksom Ög 145 och Ög 155, men senare flyttats till Björkekinds hd. Erik Brate (1911) och Mats G. Larsson (1986) bestämmer sig dock för att ignorera Ög 30 och accepterar istället Ög 145 och Ög 155 som säkra Ingvarsstenar.

"I brist på ytterligare material får väl de båda stenarna emellertid fortsätta att räknas som sammanhörande med den mer kände Ingvar" (Larsson 1986: 104).

Den inklusiva metoden är enligt min mening inte godtagbar i det här fallet. Brist på material betyder inte att man till varje pris skall söka utöka materialet genom att sammankoppla det med vilka runstenar som helst samtidigt som man blundar för motsägelser (se Christiansson 1959:44). Ög 145 och Ög 155 avfärdas både därför att de befinner sig långt bort från Mälardalen och därför att det inte kan uteslutas att de hör ihop med den betydligt mer närbelägna Ög 30.

3. Orden *austr*, *austarla*, *sunnarla* och *Særkland* ska förekomma i uttryckligt samband med Ingvar. Ortnamn och väderstreck i sig själva är otillräckliga indicier. Vad gäller Vs 1 Stora Ryttern kan det varken anses att Sven B.F. Jansson (1946) bevisat att **austr** i **karusm** återger ett centralasiatiskt ortnamn *Chorezm* eller att det överhuvudtaget skulle ha med Ingvarståget att göra. Det kan, som Thure J. Arne (1947) påpekat, lika gärna vara ett ristarfel för **karþum** *Garðum*, (se också Musset 1997:174). Själv är jag böjd att läsa det som ett betydligt enklare ristarfel för **karsum**, pl. dat. *karsum* "befästningarna", av f. sg. *kars*, vilket är belagt på Sö 106 i gen. **karsaR**. Både *Garðum* och *karsum* är mindre fantastiska tolkningar än *Chorezm*, men *karsum* ger enligt min mening en bättre förklaring för runristarens ortografi än *Garðum*, eftersom man i det senare fallet måste acceptera att ristaren först förväxlat runornas plats och sedan strax därefter stavat fel om man vill läsa **karþum**.

Ett dödsfall i samband med ett suggestivt ortnamn som **han** : **uarþ** : **taupr** : **a** : **srklanti** på U 785 Tillinge ka räcker inte som bevismaterial, då andra än Ingvars lid kan ha åkt söderut till Særkland, ändats i österled etc. för att sedan få en inskrift till minne där utlandsfärden nämns. Därmed går ej heller att säkert bevisa att de særklandsfarande Emundssönerna på Sö 279 Strängnäs ka eller österledsfararen **krimut** på Vs Fv 1988;36 Jädra står i samband med Ingvarståget. Följaktligen avfärdas Sö 279, U 785, Vs 1, Vs Fv 1988 ; 36.

Till sist de genealogiskt relaterade stenarna: Ingvarsstenen Sö 173 har rests av **meskia ok mani**. Den närbelägna Sö 374 är rest efter **mani muskurupur** (förmodligen en felristning för **musku brupur**), Sö 13 är rest av

uik(ik ok) muskia efter **sikbiarn**.⁵ Namnet **muskia** är mycket ovanligt och stenarnas placering längs sjösystemet Klämningen-Frösjön-Sillen får mig att tro i enlighet med Wessén (1936) att **meskia/muskia** är en och samma person (se avsnitt 4.1.1). Ingvarsstenarna U 644 och U 654 är bägge resta av fem söner efter Gunnlev. Den förstnämnde sonen Andvätt har sedan fått U 643 rest efter sig av sina två söner, varav en bär sin farfader Gunnlevs namn och den andre sin farbroder Karrs namn. Andvätt har senare på U 643 fått tillnamnet "röde". I Västmanland har Gunnald rest två stenar: Vs 19 efter sin styvson Orm som dog med Ingvar, Vs 18 efter sin son Gerfast som dött i England (se avsnitt 4.1.2).

1.2 Ingvarssagans ursprung, datering och källvärde

Syftet med denna korta överblick av *Ingvarssagan* är att visa hur orelaterad den är till frågan om Ingvarsstenarnas datering, då tidsuppgiften i sagan kan ha hämtats ur andra isländska annaler (se Wessén 1960). Om dessa isländska annalers källvärde yttrar sig historikern Eldbjørg Haug (1997) mycket kritiskt:

"...they were secondary sources, not contemporary ones, and to a certain extent based on rumours of doubtful origin" (Haug 1997: 270-1).

Ryktet om Ingvarståget har med all sannolikhet tagit mycket lång tid att nå Island för att sedan hamna i annalerna och på så sätt ge upphov till *Ingvarssagan*, medan Ingvarsstenarna kronologiskt sett står i betydligt närmare relation till den aktuella händelsen. Ur historiografisk synpunkt är *Ingvarssagan* dock ovärderlig om man istället observerar hur olika tiders forskare använder sig av den för att tidfästa Ingvarståget och rekonstruerar enskilda deltagares genealogier.

Som källa till kunskapen om Ingvar den vittfarne anger *Ingvarssagans* redaktör Odd munk den lärde som på 1100-talet verkade i Þingeyrar på nordvästra Island. Odd munk skall ha hört berättelsen återges av tre personer: Glum Thorgeirsson, en viss Tore, samt Isleif präst som i sin tur hört den av en köpman som en gång hört den berättas i Sveakungens hird. Dessa män skall Odd sedan ha sänt söderut till Jón Loptsson på Oddi och Gizur Hallsson. Det äldsta bevarade manuskriptet av *Ingvarssagan* lär härröra från början av 1400-talet (se Shepard 1985:222). D. Hoffman (1981) menar dock att sagan går tillbaka på Odd munks latinska original som översatts till isländska omkring 1200. Adolf Schüek (1950:136-8) anser att *Ingvarssagan* tillkommit i dess nuvarande skick på 1300-talet.

⁵ Roland Otterbjörk (1983) tolkar *myskia* som ett kvinnonamn med betydelsen "den mörkhåriga eller mörkhyade". Jag följer tillsvidare denna tolkning. Per Stille (1996) har tolkat namnet *myskia* som 'fladdermus', och anser att det är ett mansnamn. Stille menar vidare att Sö 13 inte hör till Sö 173 och Sö 374. Mina argument mot Stilles tolkning är följande: 1) Sö 173 är relaterad till Sö 335 som befinner sig en bra bit längre bort från Sö 173 än Sö 13, avstånd är alltså inget avgörande argument mot genealogisk eller social anknytning. Jag anser att Sö 13 är relaterad till Sö 173, och Sö 374. 2) Stille kan inte bevisa att Myskia är ett mansnamn eftersom inskriften på Sö 13 är skadad; det kan inte avgöras om Myskia och Viking varit ett brödrapar eller ej. På så vis vet vi inte heller säkert om Myskia på Sö 173 och Sö 374 är ett mansnamn.

Elias Wessén (1960:35-6) daterar *Ingvarssagan* till 1280, och anser att den tillhör den sydisländska skrifttraditionen, dit ju också Snorres verk hör. Kopplingen mellan den sydisländska skrifttraditionen och Sverige är intressant, eftersom t.ex. *Orkneyingasagan* med dess episoder från Inge Stenkilssons regering invävda i handlingen anses ha skrivits på Oddi, där man vet att Snorre studerade för Jón Loptsson. Snorre besökte därefter 1219 Lagman Eskil i Västergötland, liksom hans brorson Sturla (d. 1284) besökte Birger Jarl 1266.

Man kan fråga sig huruvida *Ingvarssagens* redaktör som, om man törs förlita sig på Wesséns datering, tillhörde om inte Snorres så åtminstone Sturlas intellektuella miljö, blandade samman Ingvarstågets ledare med österledsfararen Yngvarr i Snorres *Ynglingasaga* kap 32-33. En framstående runolog under stormaktstiden, Johan Peringskiöld (1685), gjorde i alla fall det misstaget då han utifrån Sö 320 Stäringe inkorporerade *Ynglingasagens* vittnesmål som bevismaterial i *Monumenta Sudermannicæ* (se Shepard 1985:244). Peringskiölds teori om Ingvarsstenarna var ändå inte helt orealistisk och förefaller mer vetenskaplig än hans vågade teorier om de bibliska Gog och Magog som svea- och götafolkens stamfäder i det opublicerade *Monumenta Sveo-Gothorum* (se Gustavson 1991:70).

Den förste som identifierar ett samband mellan 13 Ingvarsstenar och *Yngvars Saga viðfurla* är Nils Reinhold Brocman i *Sagan om Ingvar widtfarne och hans son Swen* (1762). Med Brocman inleds inom runologin under frihetstiden ett mer realistiskt skede, där det inte längre var lika viktigt att påvisa svearnas släktskap med atlantiderna och de bibliska patriarkerna. Brocmans arbete framstår därför som en vetenskaplig pionjärgärning då han också redogör för fältarbetet tillsammans med forskningsresultat (1760) som föregick publiceringen av sagan, även om nationalromantikern Richard Dybeck (1857:9, 26) senare kom att ställa sig kritisk till Brocmans metoder.⁶

"Dijkman och Brocman hafva öfversatt ifrågavarande inskrift [dvs. Sö 217], men ledde bara af Bautil och egna gissningar" (Dybeck 1855:26).

Brocman hade i *Ingvarssagan* upptäckt en viktig historisk referens, men Schück (1950:135) ställde sig senare tvivlande vad gäller *Ingvarssagens* historiska bevisvärde, eftersom den isländske sagoförfattaren ger olika genealogiska uppgifter om Ingvar. Schücks berättigade källkritik får mig att tro att man inte kan lita på vad som sägs i *Ingvarssagan*, även om Schück själv kanske inte var rigorös nog.

Schück gör sig nämligen själv skyldig till ett stort misstag då han hävdar säkert att Ingvars far hette Emund. Schück ansåg att v. Braun (1910) och von Friesen (1910) hade granskat *Ingvarssagan* alldeles för okritiskt, men detta gäller även Schücks egen behandling av Ingvarsstenarna i relation till sagan, där sagan trots sin uppenbara bristfällighet som historiskt källmaterial

6 Den flitige fältrunologen Richard Dybeck var dock inte språkforskare i egentlig mening, utan avstod från att normalisera runtexter. Vidare feltolkade Dybeck Sö 131, så att runföljden *ikuari* återgavits som *ruari* (1855:49).

ändå styr Schücks resonemang. Ingvarsforskare av alla slag bör ständigt påminna sig att Emund och Ingvar den vittfarne visserligen nämns som far och son i *Ingvarssagan*, men de förekommer aldrig samtidigt på någon enda Ingvarssten. Och det är inte alls säkert att tidsuppgiften 1041 är riktig, den kan ha hämtas någon annanstans ifrån, för att ange ett förflutet tidsperspektiv som skulle kunna förefalla genuint.

Ingvarssagans historiska bevisvärde är följaktligen minimalt och ändå har man inte kunnat frångå att lägga stor vikt vid dess traditionella datering av Ingvarståget. Den är inget annat än en *lýgisaga* eller "skröna" som i förbigående nämner en tidsuppgift i relation till en annan vikingahövding.⁷

1.3. Ingvarsstenarnas datering

Runologer har sökt använda Ingvarsstenarna som kronologisk måttstock för andra runinskrifter och lämna *lýgisagan* därhän, dock utan att de helt lyckats frigöra sig från den traditionella dateringen 1041 (se Wessén 1960). Hur placeras då Ingvarsstenarna metodiskt i en enhetlig kronologi? Först måste man, som Enver A. Makaev (1965) påpekat, skilja mellan absolut och relativ kronologi.

"...in terms of absolute chronology, runic inscriptions can be dated only on the basis of archaeological data; in terms of relative chronology, runic inscriptions can be dated not necessarily only on the basis of archaeological data. Stating the question thusly is undoubtedly logical, although it is precisely in terms of absolute chronology, at least in Scandinavian archaeology, that there is no clarity" (Makaev 1995:18).

Både Ingvarsstenarna och Knutsstenarna har ansetts kunna utgöra grunden för en absolut runstenskronologi, utan att detta påstående egentligen bevisats. Det har av arkeologen Hans Christiansson (1959:43) föreslagits fem olika grunder för en modern datering av vikingatida runinskrifter:

1. Runologiska
2. Historiska
3. Genealogiska
4. Ornamentala
5. Arkeologiska

Tilläggas bör att Christiansson underkänner all traditionell historisk bevisföring för tidfästandet av runinskrifter, särskilt Ingvarsstenarna (1959: 43-4, 264-5). Ytterligare ett inlägg mot användandet av Ingvars- och Knutsstenar i skapandet av en absolut kronologi har framförts av historikern Christopher von Warnstedt (1957). Han påpekade att hövdingar med namn som Knut, Toste och Torkel har satts i samband med flera olika vikingatåg mot England mellan slutet på 900-talet fram till 1066 (dvs. även efter den

⁷ Att som idéhistorikern Andersson (1995:382) endast konstatera att Ingvarståget på historiska grunder daterats till 1040-talet är således helt otillfredsställande.

traditionella dateringen av Ingvarståget), men han framhöll dessutom att vikingatåg mot England ägde rum så sent som 1138. Själv skulle jag vilja tillägga att den norske kungen Håkon Håkonsson företog en räd mot Skottland 1263-64, också den eventuellt belagd i en runinskrift på Holy Island, Hebriderna (se M. Olsen 1933:104-5). Det går alltså inte att dra någon skarp gräns för när nordborna slutade färdas västerut med strid eller handel i sinnet, eller när de upphörde att rista runor om det. Detta konstaterande kräver en retrospektiv blick på tidigare runologisk forskning vad gäller tidfästandet av runinskrifter.

Runologer försökte redan för över 100 år sen att ställa upp språkhistoriska dateringskriterier för att tidfästa Ingvarsstenarna. Förhoppningen var att dateringskriterierna sedan kunde appliceras särskilt på den uppländska runkorpusen som helhet. Runologiska dateringskriterier anses av Henrik Williams (1990:127-8) vara följande:

1. Runformers förändring
2. Runors ändrade ljudvärden
3. Ljudförändring
4. Lexikalisk förändring
5. Morfologisk förändring
6. Syntaktisk förändring

Att runformerna undergått förändring var något som redan de stormaktstida runologerna insåg. Framförallt bör Magnus Celsius (1707) och senare Olof Celsius (1773) insatser på detta område nämnas. Den förre lyckades nämligen tolka de stavlösa runorna (se Jansson 1983, 1985, Peterson 1994).⁸ Däremot hade de tidiga runologerna inte kommit långt vad gäller den urnordiska runradens ursprung eller de senare binde- och stavlösa runornas datering. Celsius misstog sig grundligt då han hävdade att de stavlösa runorna var de äldsta inhemska svenska skrivtecknen. Ännu värre, Olaus Verelius (1675:34) blandade samman medeltida runtecken som *belgpurs* med Wulfilas gotiska alfabet.

Någon ingående analys av runors förändrade ljudvärden ägnade sig inte den tidiga runforskningen åt, även om den störste runologen genom tiderna, Johannes Bureus (1599, 1602, 1604), inte var helt omedveten om att en betydande ljudförändring ägt rum (se Wollin 1992:185-8). Detta gällde särskilt försvinnandet av flera diftonger samt de ljudvärden *þ*-runan representerade. Senare runologer som Richard Dybeck (1855, 1857) undvek att försöka normalisera runtexter.

Riksantikvarien Hans Hildebrand (1878-79) fäste framförallt stor vikt vid åsrunans ljudvärde som dateringskriterium (även om han också använde sig av växlingsformen *vas/vaR*, stungna runor och de fall där /o/ ristades med *u*-runan). Hildebrand tidfäste Ingvarsstenarna till 1000-talets första hälft, snarast tiden före 1050. Han upptäckte nämligen att åsrunans

⁸ Som den store son av Hälsingland han var, stod sig Magnus Celsius i konkurrensen med andra auktoriteter: Både den jesuitiske kabbalisten Athanasius Kircher och fysikern Gottfried Wilhelm Leibniz misslyckades med att tolka de stavlösa runorna.

ljudvärde skiftade från /a/ > /ǫ/ > /o/ > /o/. Vidare fann han att åsrunans ljudvärde på Ingvarsstenarna skiftar mellan /a/ och /o/. Denna slutsats fick honom att hävda att Ingvarsstenarna rests under en språklig övergångsperiod, "då bruket vaxlade" (cit. efter Williams 1990:129).

Hildebrands dateringskriterier mötte senare en viss kritik men ifrågasattes aldrig som helhet av runologen Erik Brate (1891, 1925), detta till skillnad från arkeologen Sune Lindquist (1931). Utöver att han ansåg den yngre vikingatida stilutvecklingen som omöjlig att inordna i en enhetlig ornamentalt kronologi, pekade Lindquist på runinskrifter från Isle of Man som använt åsrunan för /o/ redan före år 1000. Lindquists fornvästnordiska argument har senare lämnats relativt obeaktat. Med rätta kan tyckas, eftersom man knappast utan vidare kan datera runsvenska och fornvästnordiska runinskrifter enligt identiska runologiska kriterier, då vissa runors fornvästnordiska och runsvenska ljudvärden skiljer sig från varandra redan runt 1000 (se Birkmann 1995:34).⁹

Runologen Otto von Friesen (1910, 1933) kom efter Hildebrand att bli den som fick dominera debatten om Ingvarsstenarna i ett halvsekel. von Friesen ansåg att runologiska dateringskriterier byggda runt åsrunan i relation till växlingsformer som *es/eR*, *vas/vaR*, *ræisþu/ræistu* var helt avgörande för hur en kronologi skulle se ut (1933:193).¹⁰ Ingvarsstenarna, som han daterade till ca. 1045, fick utgöra en skiljelinje mellan äldre och yngre inskrifter. Denna uppfattning var länge allenarådande.

Senare forskare insåg dock att vad gäller tidfästningen av de uppländska runristarna hade von Friesen stundom visat prov på ett mycket spekulativt tänkande (1933:208-10, 217). Det handlar om identifieringen av Åsmund Kåresson, en centralgestalt inom uppländsk runristning. Åsmund är ytterst viktig kugge i den kronologiska problematiken då han ristat Knutsstenar, som generellt antas vara äldre än Ingvarsstenarna. Men Åsmund använder sig av en mycket yngre, förfinad ornamentik än Ingvarsstenarnas ristare (se avsnitt 1.3.1). von Friesen påstod utifrån Hjalmar Kempffs (1897:24) och Fredrik Sanders (1898:11) teorier att Åsmund var en anglosaxisk biskop, Osmundus Clericus, som enligt Adam av Bremen låg i fejd med sina överordnade vid biskopssätet i Bremen. Denne Osmundus skall senare ha avlidit i Ely-klostret i England.

von Friesen menar att både ordval och runformer hos Åsmund tyder på fornengelskt inflytande. Detta gäller Åsmunds stavning av *sālu*, användandet av pret. *markaði* och *h* för frikativt *g* (1933:208-10). Runristaren/biskopen Osmundus skulle enligt von Friesen ha varit verksam ca 1020-1060 och lämnat Sverige efter kung Emund Slemas död ca 1060 (1933:210). Ingen runolog har efter von Friesens död sökt att vidare hävda

⁹ Detta gäller framförallt den palatala *ʃ* runan som i fornvästnordiska runinskrifter transkriberas *y*.

¹⁰ Rune Palm (1988:221) visar att *ræisþu/ræistu* inte utan vidare kan användas som dateringsinstrument, utan är ett tecken på regional variation.

Osmundus-teorin eller vidmakthålla von Friesens arbetsmetoder (se Thompson 1975).¹¹

1.3.1 Elias Wesséns kronologiska dilemma och dess konsekvenser

Runologen Elias Wesséns *Historiska runinskrifter* (1960) bryter med von Friesens teorier och metoder. Wessén kom istället att föredra stilhistorisk analys av ornamentik i kombination med geografisk distribution framför von Friesens runologiska dateringskriterier. Detta paradigmskifte är anmärkningsvärt då Wessén tidigare inte funnit något att anmärka på von Friesens teorier, tvärtom:

"Det finns intet i runstenarnas ornamentik, runformer eller språk, som gör en datering till 1040-talet osannolik. Tvärtom bör detta kunna räknas som en tämligen säker hållpunkt i runstenarnas f.ö. så svävande och ovissa kronologi" (Wessén 1936:LVII).

Wessén hävdade ett kvartssekel senare att den stilhistoriska utvecklingen av runstenarnas ornamentik var ett mycket säkrare dateringskriterium än traditionella runologiska dateringskriterier eftersom man i hans tycke knappast kunde acceptera några ornamentalt retrograda utvecklingstendenser bland ristarskolorna.

"Däremot är det svårare att tro, att man höll fast vid en ålderdomlig utsmyckning av minnesvårdarna, sedan en ristare av Åsmunds skicklighet varit verksam en tid" (Wessén 1960:39).

Wessén tog framförallt fasta på de syduppländska U 439†, U 644, U 654, U 661, U 778, Ingvarsstenarnas samt U 837:s enhetliga ornamentik (se Axelson 1993:74-6). Wessén ansåg 1960 att de alla var ristade av en och samma person, Äskil 1, efter att ha tidigare vacklat mellan att ge både Äskil 1 och Alrik lejonparten av de syduppländska Ingvarsstenarna i olika delvolymmer av *Sveriges Runinskrifter* (SRI).¹² Runstenarna i södra Tiundaland och Fjädrundaland stod i motsats till Englandsfararstenarna längre österut i Attundaland, framförallt de i det mest runstenstäta häradet i Sverige, Vallentuna.

11 Däremot har slavisten Anders Sjöberg (1982) sökt visa att ristaren Öpir skulle ha varit en rysk präst Upir Licho, kallad "vampyren", en identifiering som Marit Åhlén (1997:21-3) tillbakavisar.

12 Henrik Williams (1990:155) attribuerar U 644, U 654, U 661 till Alrik. Jan Axelson (1993:98-9) och Ulla Stroh-Wollin (1997:127-8) framhåller med rätta svårigheterna med att särskilja de bägge ristarnas produktion åt. Jag har själv inte kunnat avstå från frestelsen att gissa kring den genealogiska problematiken runt Mälardalens överklass. Mina gissningar inskränker sig dock till att omfatta en person, Alrik. Alrik är ett gammalt och ovanligt namn, förbehållet överklassen. I äldre tid förekommer på Vg 119 en Alrik som satt i Uppsala, liksom en i *Ynglingatal*, kap 20. Jag anser det hypotetiskt möjligt, men tillsvidare inte bevisat, att ristaren av U 654 Varpsund, a-rikr, skulle kunna var identisk med Alrik från Sö 101, Sö 106. Namnet förekommer också på U 505 Kårsta ka. Det är knappast troligt att den sörmländske Alrik är identisk med Vallentunabon Alrik, som uppdragit åt ristaren Sven att utföra U 505. Det som förenar Sö 101 och Sö 106 med U 654 är framförallt inskrifternas längd.

"Det finns ingen Ingvar-sten i östra Uppland, liksom icke heller någon danagäldsten i Mälmarbygderna. Danagälden och Ingvarståget tycks icke kunna mötas; de tillhör helt olika intresseområden. Förhållandet är i så hög grad påfallande att man bör vara på sin vakt att icke utan noggrann prövning betona det alltför starkt" (Wessén 1960:31).

Detta, menar Wessén (1960:45), skulle kunna ha haft ideologiska orsaker. Man skulle ju kunna tänka sig att de som for med Knut redan var konverterade och fasta på landbacken i Attundaland; de hade investerat sitt monetära kapital i mark för att kunna leva på jordranta i trygghet. De nyrika Vallentunaborna ville därför inte ha med de halvhedniska sörmlänningarnas senare plundringståg i öst att göra. Därför ristade Åsmund Kåresson heller aldrig några Ingvarsstenar. På så sätt står också två ornamentala inriktningar mot varandra — det inre Mälardalen gentemot Attundaland.

"Måhända kan man här finna lösningen till det kronologiska dilemma, vartill ett mer odifferentierat betraktande av stilutvecklingen synes leda. De olikheter mellan östra Uppland och Mälmarbygderna, som så tydligt framträder i runstenarnas ornamentik måste ha varit utslag av en mera allmän motsättning, låt vara temporär, mellan dessa bygder" (Wessén 1960:44).

Wesséns utredning av Ingvarsstenarnas kronologi förefaller snärjd i sitt eget tänkande, samtidigt som Wessén bestämt sig för att ensidigt undvika von Friesens metodologi och varnar för risken att felbedöma källmaterialet. Runristaren Åsmund Kåressons stora produktion blir hos Wessén (1960:15) till någon slags mått för Ingvarsstenarna, inte tvärtom. Ornamentikens utveckling efter Åsmunds Knutsstenspar U 343-344 Orkesta ersätter Ingvarsstenarna som kronologisk hållpunkt (1960:31). Wessén anser att Knutsstenarna ristades 1010-1030, och att Åsmund Kåresson var verksam till 1040, detta till skillnad från von Friesen som ju placerat Åsmund främst till Emund Slemas tid ca. 1040-1060.

Den till Ingvarståget ännu orelaterade Åsmund blir till måttstock för ett dussintal andra ristare som Amunde och Tore 2, vilka återgav en historisk händelse Åsmund av allt att döma inte hade att göra med (1960:39). Detta är i sig ingen dålig metod men Wesséns förfarande är dessvärre inkonsekvent. Wessén tycks vilja ignorera det faktum att den i hans uppfattning yngre ristaren Åsmund aldrig använder åsrunan för /o/ vilket ju Amunde gör två gånger på Ingvarsstenen Sö 254 Vansta, och Tore 2 möjligen en gång på den nu skadade Ingvarsstenen U 1143 Tierp (se Birkmann 1995:32-3). På språkliga grunder kan man alltså knappast föra Åsmunds produktion till tiden efter Ingvarståget utan att samtidigt ge avkall på åsrunans värde som tillförlitligt dateringsinstrument.

Ingvarsstenarnas ornamentik kan inte vara yngre än Åsmunds produktion, menar Wessén och förmår inte att frigöra sig från detta subjektiva credo. Han vill således på ornamentala grunder flytta Ingvarståget 20 år fram i tiden till 1020-talet (1960:35-7) men vågar inte riktigt göra denna bedömning definitiv (1960:40), utan nöjer sig till sist med att på ett nytt sätt ha

ifrågasatt den traditionella dateringen som von Friesen (1933:217) tidigare gjort mer eller mindre allmängiltig (se vidare avsnitt 1.3.3).

Wessén var språkforskare men ansåg alltså att ornamentala kronologi var ett säkrare dateringsinstrument ifråga om Ingvarsstenarna. Wessén ansåg helt riktigt att det fanns gränser för vad som gick att bevisa kronologiskt utifrån runsvenskan, som ju inte förändrar sig lika tydligt med tiden som runstensornamentikens snabba utveckling under 1000-talet. Men det är också ofrånkomligt att Wessén i sin utredning av de historiska runinskrifterna försummat att diskutera viktiga runologiska frågor som legat till hinder för hans nya synsätt.

Wesséns avvisande av någonsomhelst retrograd stilutveckling bland runristare bör tas med en nypa salt, eftersom det förnekar existensen av kulturkonservativa värderingar under den runsvenska språkperioden. Wessén, som ju inte var någon konsthistoriker, tror snarare på tesen om stilars uppkomst, blomstring och förfall i en "normal", rak linje. Det finns ingen anledning att tro att de vikingatida invånarna i Mälardalen alltid nödvändigtvis skulle ha föredragit nydanande konstnärer framför de traditionella skalderna och ristarna de redan kände till. De ålderdomliga poetiska versmått vi finner i *Eddan* pekar hur som helst på att det vårdade fornordiska språket snarast var kulturkonservativt lagt, även om nydaning inom de absolut högsta språkliga diskurserna hölls i ära (jfr. *Egilssagan*s episod om Egil Skallagrimssons uppfinnande av slutrimmet i York ca. 948).¹³

Sune Lindquist (1968) driver Wesséns argument till sin spets. På ornamentala grunder menar Lindquist att Ingvarståget kan ha ägt rum så tidigt som 1010. Nu stod det alltså fritt att spekulera, även om *Ingvarssagan* 1041 nominellt kvarstod.

"En stor vinst av Wesséns utredning 1960 består: vi äro helt fria att söka andra utvägar till bestämning av rätta tidpunkten av Ingvarskatastrofen. Och det förefaller mig vara av stor vikt, att så sker innan de sista delarna av runverkets volymer [...] blivit färdigskrivna" (Lindqvist 1968: 93-4).

Frågan är om Wesséns utredning bestått runologins senare utveckling. Tidsperspektivet är hur som helst relevant både vad gäller Ingvarsstenarnas kronologi och Wesséns egna vetenskapliga resultat. Själv var han inte oroad och såg sitt eget arbete i stort sett som avslutat vid runverkets 350-årsjubileum.

"Arbetet med Upplands runinskrifter närmar sig sin avslutning. [...] Med Uppland är runverket visserligen långt i från färdigt. Men det är ju det märkliga, att i fråga om runstenar betyder Uppland halva Sverige. [...] När en gång målet är nått för Akademiens runverk, då kan vi med tillförsikt våga säga, att vi har återerövat ett århundrade av vårt folks historia" (Wessén 1952A: 209-10).

¹³ Vi ska inte sätta absolut tilltro till *Egilssagan*, vars redaktör samlat ihop en rad *lausavísur* och sedan vävt en berättelse kring dessa (se Knirk 1994B:411-9).

Wessén och hans ofullbordade livsverk tillhör redan nu en annan tid, skild från vår egen. Historikern Rolf Thorstendahl (1988) har påpekat att vad forskare förmår att förstå och prestera beror på vilken tid de lever i.

"Genom sina teoretiska referensramar har historiker alltid varit starkt bundna av sin samtids intellektuella liv. [...] historikern är i hög grad tidsbunden i hela den intellektuella apparat med vilken han/hon går till sitt intellektuella värv. Man kan helt enkelt inte vänta sig att problem och resultat skall vara desamma för forskare från olika intellektuella miljöer och i olika tider, eftersom de går till verket med olika förutsättningar" (Thorstendahl 1988:144-5).

Ingen övertygande runologisk helhetslösning för tidfästandet av Ingvarsstenarna har presenterats sedan Wesséns inlägg 1960.¹⁴ Säkert är att färdigställandet av *Upplands runinskrifter* ändå lär låta vänta på sig då omkring 100 lösföremål hittats sedan de tre första banden publicerats 1940-1958. Runverket har istället föredragit att under 1998 publicera tredje delen av *Gotlands runinskrifter* och påbörja utgivandet av *Hälsinglands runinskrifter* (se Gustavson 1997). Det är därför angeläget att presentera nya runologiska teorikonstruktioner kring Ingvarsstenarnas problematik i samband med att viktiga nyfynd inordnas för publicering i runverket.

1.3.2 Modern runarkeologi Ornamentala prototyper som dateringskriterier

Arkeologen Anne-Sofie Gräslund (1991, 1992) har utifrån Bertil Almgrens kurvaturteori (1955), utarbetat en ny metod för att datera runinskrifter ornamentalt i olika profiler (Pr), vilka sedan utgör grunden för Mälsten, Uppsalaarkeologernas rundatabas.¹⁵ Pr 1-2 hänger nära samman med Ringerike-stilen, medan Pr 3-4 och i viss mån Pr 5 hänger samman med Urnes-stilen. (se Gräslund 1992:178-91, 195-8). Vidare klassificerar Gräslund oornerade stenar (RAK) och ristningar sedda från ovan i fågelperspektiv (Fp). Gräslund föreslår en ungefärlig ornamentalt kronologi där Pr 1 går från 1000-talets första fjärdedel ungefär en generation framåt, Pr 2 går delvis jämsides med Pr 1 men sträcker sig fram till ca 1050. Pr 3 går från 1050 en generation framåt, medan Pr 4 går från 1060-70 till ca 1100 och Pr 5 ca 1100-1130 eller ännu längre (1992:197-8). Det är viktigt att påpeka att Gräslunds metod inte bryter skarpt mellan olika profiler, istället bör kontinuitet och övergångsstadier profilerna emellan framhållas.

Runologen Bruce Nilsson (1973) har tagit upp frågan om Knutsstenarnas ålder och menar att det är oriktigt att datera dem till tiden omedelbart efter Englandstågen vilket von Friesen (1933) och Wessén (1960) gjort. Senare har också Gräslund kommit att kritisera Wesséns ornamentala datering av Knutsstenarna U 194, U 241, U344 i relation till den yngre

¹⁴ Senare forskare har dock bidragit på flera sätt, inte minst Henrik Willams (1990), Anne-Sofie Gräslund (1991, 1992), Rune Palm (1988, 1992), Frank Hübler (1996), Ulla Stroh-Wollin (1997).

¹⁵ Metoden är väl egentligen inte ny såtillvida att den fortfarande kan härledas från Oscar Montelius demonstration av järnvägsagnars stilhistoria (se Wilson 1972:13-8).

tingalidsstenen U 668 (samtliga dessa stenar omfattas av Pr 3). Gräslund pekar helt riktigt ut de stora skillnaderna vad gäller Ingvarsstenarnas och Knutsstenarnas språkliga innehåll. Hon hävdar att U 668 kan ha ristats så sent som 1070, en generation efter Ingvarstågets traditionella datering. Jag instämmer tillfullo i detta ställningstagande, som också framhäver den viktiga skillnaden mellan språk och ornamentik.

"...varför Knutsstenarna måste ha kommit till på 1020-talet har jag svårt att förstå. De är ju inte innehållsligt jämförbara med Ingvarsstenarna, som omtalar att deltagarna dött i tåget. Knutsstenarna är resta över män som inte dog i England, det skulle ha nämnts. Bedriften att ha tagit gäld i England var säkert inte sådant som glömdes utan omtalades under hela människans liv. Om de deltog i vikingatåg till England i sin ungdom och sedan kom hem med silvret och levde till 50-60 års ålder är det rimligt att stenarna rests först efter 1050. Samtliga av dessa fyra inskrifter beledsagas av Pr 3 ornamentik. En så stor skillnad i tid mellan Knutsstenarna och tingalidsstenen som Wessén hävdar förefaller osannolik även på stilistiska grunder. Troligare är således att Knutsstenarna hör hemma kring århundradets mitt" (Gräslund 1992:197-8).

Pictura est laicorum litteratura. Följer man Gräslunds metod faller det sista av Wesséns argument för en tidigare datering av Ingvarståget på grundval av Knutsstenarnas ornamentik. Emfasen bör istället läggas på språkets kvalitativa roll som representation av den härskande samhällsklassens ideologi. I brist på fasta dateringspunkter måste man placera språket där det hör hemma socialt och regionalt.

Vi bör fråga oss var vem ristar vad för något om vem och på vems uppdrag detta görs. Ornamentiken hjälper oss inte lika långt som språket, eftersom det är möjligt att argumentera att Knutsstenarna ser yngre ut än Ingvarsstenarna eftersom de är yngre än den traditionella dateringen av Ingvarståget 1041.

1.3.3 Ex oriente lux? Utomnordiskt källmaterial

Är det möjligt att datera en så central runstensgrupp som Ingvarsstenarna med andra källor än runstenar, annaler och sagor? Mitt svar på frågan är tillsviðare nekande. Det är ännu inte möjligt att säkert knyta Ingvarståget till utomnordiska källor, arkeologiska eller numismatiska studier. I detta avsnitt presenteras en del forskningsresultat och mina slutsatser om dessa. Det tog lång tid innan forskare kom att rannsaka andra källor än runstenar och *Ingvarssagan* för att datera Ingvarståget.

Alf Thulin (1975) använder sig av arabiska källor, bl.a. *Historia över Bab al-abwab, Sharran, Arran* för att datera Ingvarståget till 1030-1033. Ingvar skulle enligt Thulin ha dött i strid mot muslimer i Kaukasus. Thulin påpekar samtidigt att Ingvar inte är nämnd i den för den ryska historieforskningen mycket viktiga *Nestorskrönikan*. Det är onekligen besvärande för anhängare av *Ingvarssagans* sanningsvärde och intima relation till uppgifter i ryska och centralasiatiska krönikor att Ingvar inte

nämns i samband med kung Jaroslavs härtåg 1035-1040, 1041-43. Ingvar var enligt sagan släkt på långt håll med den ryske kungen. Däremot nämner *Nestorskrönikan* en tidigare härförare Jakun (Håkan?) bland de varjager som kung Jaroslav kallade in som hjälptrupper 1024 (se Larsson 1986:108).

Elena Melnikova (1976, 1977) menar att Ingvarståget spelat en underordnad roll i ett större ryskt härtåg under kung Jaroslav mot Byzantium 1041-43 (se Shepard 1985:236). Melnikova påpekar att man inte utan vidare kan betrakta Särkland såsom ett enbart kaukasiskt eller centralasiatiskt ortnamn, det är ett större geografiskt begrepp som beskriver flera områden kring Byzantium, eftersom Harald Hårdrådes anfall mot Sicilien nämns såsom i Särkland av skalden Þjóðólfr Arnórsson.

*Tøgu má tekna segja,
tandrauðs, á Serklandi,
ungr hætti sér, átta,
ormtorgs hötuðr, borga,
áðr herskorðuðr harðan
Hildar leik und skildi
Sekjum hættir, i sléttri
Sikileyu gekk heyja.*

Sägas bör att 80 borgar blev tagna i Särkland — det illröda guldets fiende utsatte sig för fara. Ty krigaren, saracernas fiende, gav sig täckt av skölden i lag med att hålla hårda strider på det flacka Sicilien.

Särklandsnamnet vi möter i runsvenska steninskrifter skulle enligt Melnikova kunna syfta på Byzantiums gränsområden vid Svarta havet. En "särk" behöver inte heller vara en saracen. Thure J. Arne (1947) menar, och röner visst medhåll från Melnikova, att ordet istället kommer från latinets *sericum*, och betyder 'silke'. Snorre själv anser i *Haralds saga Sigurðssonar*, kap. 5, att Nordafrika och Medelhavsöarna är det väringarna kallar Särkland. Min egen åsikt är att ett så diffust onomastiskt begrepp som Särkland endast kan komma att bli verkligt meningsfullt för runologer i samband med andra mer tillförlitliga uppgifter.

Jonathan Shepard (1985:258-60) presenterar ett fantasiväckande uppslag utifrån ett stenkors beläget vid Pregradnoe mellan Kaspiska havet och Azovska sjön. Korset har en kyrillisk inskrift på ryska som omtalar att korset rests efter en viss Ivan. Shepard påstår således att Ingvar kan ha dött någonstans vid Kaspiska havet omkring 1041.¹⁶ Jag har svårt att tro på Shepards stenkorssteori, men det bör sägas att ingen annan än Shepard har lyckats summera så mycket forskningshistorik i en enda uppsats, som på så sätt blir en värdefull referens för framtida Ingvarsforskning.¹⁷

Mats G. Larsson (1986, 1990A) använder sig av en arkeologisk metod som söker att ställa vikingatida bebyggelseenheter, gravhögar och

¹⁶ Shepard påstår aldrig rent ut att denna Ivan är identisk med Ingvar (man hade väl snarare väntat sig en Igor) men denne Ivan tycks mig vara Shepards Ingvar in petto.

¹⁷ Tyvärr handlar det mesta om *Ingvarssagan* och utomnordiskt källmaterial och hjälper inte runologer att komma vidare med runstenskronologin.

skeppssättningar i samband med utlandsfärder och runstensresande. Larsson kommer till slutsatsen att utlandsfararstenar står i högre grad i relation till större bebyggelseenheter, skeppssättningar och gravfält än vanliga runstenar. Larssons statistiska resultat ger upphov till slutsatsen att utlandsfärderna återspeglas i form av runstenar resta på bebyggelseenheter som traditionellt ägts av en krigisk bördaristokrati.

Stina Ortenstam (1997) har senare kommit att ifrågasätta de slutsatser Larsson dragit utifrån det statistiska materialet:

"en jämförelse med spridningskartorna över utlandsfararstenarna och skeppssättningarna (ibid. s. 76) visar dock att skeppssättningar till största delen förekommer i områden med ringa eller ingen förekomst av utlandsfararstenar (Norra Roden, Östra Tiundaland och Södertörn)" (Ortenstam 1997:195).

Problemet är att det monetära kapital utlandsfärderna en gång inbringat senare inte återfunnits i nära anslutning till utlandsfararstenarna, vilket man annars hade väntat sig av Larssons resonemang. Därmed kan inte utlandsfararstenar dateras i anslutning till numismatiska kriterier.

"Larsson konstaterar nämligen att utlandsfarargruppen uppvisar en rikare fyndbild än referensgruppen också med avseende på mynt och ädelmetall. T. Zachrissons studier över Uppland och Södermanland, där de flesta av Mälardalens runstenar finns, visar tvärtom att förekomsten av metalldepåer *inte* sammanfaller med utlandsfararstenarnas utbredningsområden (Zachrisson 1989, s. 235 ff.)" (Ortenstam 1997:194).

Detta faktum är dock knappast förvånande, då det monetära kapitalet uppenbarligen investerats av utlandsfararna på annat håll:

"På en runhäll vid Veda i Angarns sn (U 209) omtalar Torsten, att "han köpte denna gård och förvärvade medel därtill österut i Gårdarrike. Här får vi uttryckligen veta, att vinsterna har använts till jordköp. Detta kan vi säkerligen utan vidare antaga också i fråga om danagälden" (Wessén 1960:16).

Larssons metod förmår alltså inte skilja de nyrika utlandsfararna från de traditionella storbönderna och skeppsägarna. Detta är väl inte Larssons eget fel, snarare beror det på arkeologins begränsade kapacitet som vetenskaplig diskurs vad gäller att analysera runinskrifter. Metalldepåerna visar visserligen att folk bedrivit handel eller segerrika krig utomlands, men inte exakt vem som införskaffat kapital eller vem som senare fått användning för det. Fosfathalter i jorden och hål efter bopålar visar inte exakt vilken individ som bebott en viss gård eller vad denne individ kan ha presterat under äventyr utomlands.

Arkeologiskt fältarbete och statistisk regionindelning i form av spridningskartor kan i detta fall endast generalisera kring ett större samhällsfenomen utan att egentligen särskilja de olika sociala kategorier som runologer återfinner i runinskrifterna. Det är svårt att få fram den mer nyanserade bild som framförallt Wessén (1960) eftersträvar.

Nyrika utlandsfarare kan strax efter hemkomsten ha köpt mark av traditionella storbönder med redan befintliga gravhögar inom ägorna, därefter kan utlandsfararna rest runstenar på dessa äldre gravhögar för att markera sin nyinköpta äganderätt. Vidare kan säljarna ha flyttat från orten för att senare gräva ner de utländska mynten annorstädes i väntan på bättre tider. Detta hypotetiska resonemang gör det svårt att påvisa kontinuitet inom bebyggelseenheter som kan ha bytt ägare flera gånger under den senare delen av vikingatiden, (jfr. det komplicerade arvsdokumentet U 29 Hillersjö, där flera olika jordegendomar går kors och tvärs i arv inom loppet av en eller två generationer).

Larsson hade tidigare använt sig av krönikor från Ryssland och Georgien för att ansluta sig till den traditionella kronologin gällande Ingvarsstenarna (se Larsson:1983, 1987, 1990A). Larsson (1986:99) föreslår att sveakungen kan ha tagit ut ledning med Ingvar som sin handgångne man för ett handelspolitiskt företag. Detta gör Larsson med hänvisning till Åke Holmbäcks och Elias Wesséns tolkning (1979:47) av de svenska landskapslagarna. Sen blir det gissningar eftersom "vem han (Ingvar) var inte kommer fram genom runstensmaterialet" (1986:108). Det här förefaller ganska typiskt för Larssons metod. Den söker att dokumentera utförligt allt grundläggande runologiskt och arkeologiskt källmaterial i statistik och Larssons argument är som sagt inledningsvis mycket övertygande. När detta material är uttömt övergår Larsson till spekulationer ledsagade av topografiska verk och krönikor av varierande tillförlitlighet.

Min bakgrund som historiker inger mig misstanken att de flesta svenska historiker, arkeologer och språkvetare inte har den ringaste aning om de georgiska krönikornas tillförlitlighet som källmaterial. Shepard (1985) är också mycket kritisk i sin kommentar:

"...Larsson's attempt to link the plot and many details of *Yngvars Saga viðförla* with Caucasian history is less than cogent" (Shepard 1985:277).

Om man anför de isländska sagorna, Snorres *Heimskringla*, eller Gregorius av Tours frankiska krönikor som jämförelsematerial torde en mycket skeptisk attityd vara påkallad. Slika dokument är utmärkta källor för att få fram uppgifter om dåtida samhällsskick och ideologiska värderingar men mindre exakta som kronologiska mätstickor eller historiska redogörelser (se Knirk 1994B, Hyenstrand 1996:37-73, Haug 1997).

Allt spekulerande utifrån *Ingvarssagan* om vad som hänt utrikes leder egentligen bara till större ovisshet men det förefaller vara Larsson egalt, se hans populärvetenskapliga verk (1990B), där han hävdar att Ingvar dog som legosoldat under kriget mellan kung Bagrat IV och dennes vasall Liparit. Detta alltså i Georgien, som för övrigt ligger mycket otillgängligt till från de traditionella farlederna genom Gårdarrike. Shepard motsätter sig Larssons georgiska teori.

"*Yngvars Saga víðförla* cannot, then, be coupled with the Georgian Chronicle to elucidate fully or conclusively Yngvarr's destination or deeds beyond Russia" (Shepard 1985:280).

Man bör vara försiktig med att låta sig ledas för långt bort från vad som kan bevisas med källmaterial vi ännu vet relativt lite om. Det förefaller som Larsson gått för långt i sin nit att nå optimala resultat ur det minimum av information som Ingvarsstenarna utgör, för att sedan kunna spekulera om händelser i Särkland, det yttersta mål som Wessén (1960:33) anser vara "säkert betygat". Vi har ingen aning om att så verkligen är fallet. Särklandsnamnet kan i fråga om Sö 179 vara en poetisk omskrivning för någon plats helt annanstans.

Gränsen för vad man kan säkert bevisa om Ingvarsstenarnas tidfästande går ännu där Östersjön kluckar mot strand och runinskrifterna utgör tillsvidare det främsta bevismaterialet.

1.3.4 Modern runforskning

Idag finns inte någon exakt runologisk metod som motsvaras av på Ingvarsstenarna befintliga uppgifter. Mellan kraven på vetenskaplighet och det reellt existerande bevismaterialet befinner sig för närvarande forskningen i någon mån av ovisshet. I sin stora studie i uppländsk runografi ställer Claiborne W. Thompson (1975) upp fem villkor för att man ska kunna acceptera Ingvarsstenarna som grundval för tidfästning av andra runinskrifter:

1. Att variationen i åsrúnans bruk antyder en övergångsperiod
2. Att runstenarnas Ingvar är identisk med Ingvarsagans
3. Att den traditionella dateringen är korrekt
4. Att nyheten om Ingvars död nådde Uppland inom några år
5. Att minnesinskrifterna över Ingvars olycksbröder ristats samtidigt och strax efter att deras död blivit känd i Sverige (cit. efter Williams 1990:132-133).

Om ett enda av villkoren inte uppfylls, faller hela projektet menar Thompson (1975:153). Man behöver inte vara särskilt skarpsinnig för att snabbt inse att projektet faller redan med det tredje villkoret som man helt enkelt inte kan svara objektivt på. Williams (1990:133) anmärker apropå det femte villkoret att ingen har sökt hävda att Ingvarsstenarna är mycket senare än själva tåget. De förefaller ligga inom samma årtionde. Jag instämmer i detta antagande. Däremot skulle jag vilja hävda att andra historiska runinskrifter kan vara bra mycket yngre än de händelser och gärningar de nämner. Vad gäller Ingvarsstenarnas tentativa antites, Knutsstenarna i Attundaland, hindrar inget att de är mycket yngre än som antagits av von Friesen och Wessén. Teoretiskt sett kan ju Vallentunaborna bestämt sig för

att resa Englandsfararstenar först när de nyrika Englandsfararna själva uppnått en hög ålder.¹⁸

Flera av Englandsfararstenarna kan vara yngre än Ingvarsstenarna. Vi har då inom runologin inga fasta hållpunkter för en absolut kronologi, utan endast äldre runologers teorier att gå efter. Under senare år har man sett alla sådana äldre teorier rörande Ingvarsstenarna krossas av nya, kvantitativa studier utifrån samnordisk runtextdatabas samt av nyfyndet U Fv 1992;157. Man kan inte slutgiltigt uttala sig om Ingvarsstenarnas distribution förrän man har hittat alla stenar ifråga (och det går naturligtvis heller inte att säga när man gjort detta). Eftersom deltagarna dog utomlands går inte arkeologisk datering att tillämpa i någon större utsträckning.¹⁹ Jag anser dessutom till skillnad från Gräslund (1991:115) att det finns alltför många enskilda ornamentala undantag i bevismaterialet för att man skall kunna generalisera om Ingvarsstenarnas ornamentik visavi de ornamentala särdrag som använts för att fastställa en kronologi för de uppländska ristarskolorna.

Nydaningen av runologiska forskningsmetoder har tagit fart det sista årtiondet, framförallt genom det i Uppsala 1986 startade projektet "De vikingatida runinskrifternas kronologi". Detta fick ytterligare momentum 1993 då "samnordisk runtextdatabas" presenterades. Syftet med en runtextdatabas har enligt Lennart Elmevik och Lena Peterson varit att etablera en säker runstenskronologi för att skapa en runsvensk grammatik (se Elmevik & Peterson 1989, Lagman & Williams 1989, Peterson 1996:23-37).

Ifrån runtextdatabasen har Peterson utarbetat ett svenskt runordsregister (1989, 2 utg. 1994) och Jan Axelson ett register över attribuerade och signerade mellansvenska runristningar (1993). Vidare har ett provisoriskt runnamnregister sammansatts av Jan Owe (2 utg. 1996). En mer fullständig samnordisk runtextdatabas har sedermera också gjorts tillgänglig för allmänheten på internet (se Elmevik & Peterson 1998). Det är ingen överdrift att påstå att runtextdatabasen helt förändrat förutsättningarna för framtida runologisk forskning (se Sjöstedt 1996:40-42). Runologerna är också fler idag än förr. Björn Andersson (1995:377) räknar med ca. 90 kända runologer, varemot jag skulle gissa på dussinet under 1940-50-talen.

Den yngre generationen runologer har redan visat sig kapabel att på mycket kort tid undersöka enorma mängder material, vilket skulle tagit von Friesens hela livstid i anspråk. Den nya metoden har snabbt gett konkreta

18 Då behövde man komma ihåg var intäkter kom ifrån, hur de använts och hur arv skulle skiftas. Framförallt borde de bägge Lingsbergstenarna U 240-241 vara en indikation att så skulle kunna vara fallet över lag, eftersom de förefaller vara stilhistoriskt mycket yngre än Ingvarsstenarna. Englandsfararen i fråga är farfar till runstensresarna och kan ha varit död i över en mansålder när stenen sent omsider rests. Notera att hans utlandsfärd nämns i pluskvamperfekt, som också förekommer på västerledsfararstenen Sö 106 och Ingvarsstenen Sö 173. Men farfadern Ulvrik hade grundlagt sonsönernas makt och rikedom, det var i alla fall de och samtiden väl medvetna om åtminstone ett halvsekel senare. Detta helt hypotetiska resonemang om eventuella senare arvskiften som orsak till resandet av Englandsstenar skulle således tala emot en absolut kronologi för Englandsfararstenar i allmänhet. (Se också Gräslund 1992:197-8.)

19 Skeppssättningen kring Sö 131 är helt bortplöjd idag, precis som gravfältet kring Sö 9 är försvunnet med undantag för ett par kringströdda stenhögar. Richard Dybeck uttryckte på sin tid stor oro för Lifsindegravfältet: "Man bör kunna hoppas att den nyligen med plog nära kringskurne höjden med sina öfverblefna fornlemningar hädanefter fredas, samt förvänta att lemningarna behörigen återställas i ursprungligt skick" (1857:26). Dybeck var ofta ute i sista minuten eller återvändande för sent. Mer än en gång beklagade han sig över åverkan på fornminnen han sökt skydda kort dessförinnan.

resultat som förmodligen kommer att stå sig i längden i jämförelse med de äldre standardverken, som redan nu är i starkt behov av revidering.²⁰ Man kan exempelvis tycka att de mycket ihärdiga och erfarna fältrunologerna Wessén och Jansson verkar ha varit en smula jäktade när Wessén efter Brates död sammanfattade *Södermanlands runinskrifter* (1924-36), och Wessén och Jansson sedan tillsammans påbörjade det ännu oavslutade arbetet med *Upplands runinskrifter* (1940-58). Det är ingen hemlighet att uppgifter i olika delvolymerna av *Upplands runinskrifter* ibland står i diametral motsats till varandra.²¹

De stora runologernas era tycks vara till ända i och med steget in i dataåldern. Trots att de är fler, och har en bättre uppfattning om sin uppgift har dagens runologer dock inte varit framgångsrika att reproducera den traditionella hegemoni deras företrädare ägt. Runologin har blivit respektabel och rumsren, men också försummad. Detta till skillnad från arkeologin, vars teoridiskussion och praktik på senare år uppnått stor spridning inom populärvetenskapliga massmedier. Peterson menar att runologins största problem är bristen på pengar. En följd av detta är att de fåtaliga resurserna samordnas och satsas ensidigt på datorisering. Runologisk forskning är idag tvivelsutan mer vetenskaplig och exakt än förr, men dess förmåga att utöva inflytande på resten av samhället har samtidigt minskat, vilket ju i sin tur försvårar anskaffandet av pengar.

Runologin utvecklas för närvarande till en informationsteknologisk diskurs där diskursens integritet som helhet betyder mer än den individuella runologens insikter och åsikter.²² Det verkar svårt att utifrån databas skapa helt nydanande teorier eller att söka bevisa något oupptäckt och storslaget i fråga om runstenskronologi.²³ Snarast har väl motsatsen bevisats i en rad doktorsavhandlingar (Henrik Willams: *Åsrunan*, 1990, Svante Lagman: *De stungna runorna*, 1990, Rune Palm: *Runor och regionalitet*, 1992). Dessa har etablerat nya, mer tillförlitliga sanningar om frånvaron av möjligheten till en absolut kronologi av de vikingatida runinskrifterna. Den nya arbetsmetoden har visat att det som tidigare av äldre runologer tagits för kronologiska hållpunkter snarast pekar på regional variation.

"En aning paradoxalt kan det verka att ett projekt, som syftar till klarhet i kronologi, resulterar i en problematisering av rummet snarare än tiden" (Andersson 1995:381).

Tyvär tycks inte fältarbetet lika viktigt när över 100.000 runor i cyberrymden är närmare till hands än deras ursprung ute i naturen, då svåra frågor får

20 Lars Wollin (1992:198-9) framhåller däremot Johannes Bureus insats såsom mer storartad än någon annans inom runologin. Jag instämmer tillfullo.

21 För motsägelsefulla uppgifter och attribueringar, se t.ex. artiklarna om U 11, U 16, U 439+, U 617, U 644, U 654, U 661. Termen "ackordarbete" har använts för att beskriva *Upplands runinskrifter*.

22 Detta är delvis en önskvärd utveckling, då man lugnt kan ignorera nazister och sensationslystna charlataner.

23 Jan Ragnar Hagland har en annan åsikt: "Det verkar som om runologerna sitter och väntar på the big bang" (cit. efter Sjöstedt 1996:42). Jag tror att vi lär få vänta förgäves.

resultat som förmodligen kommer att stå sig i längden i jämförelse med de äldre standardverken, som redan nu är i starkt behov av revidering.²⁰ Man kan exempelvis tycka att de mycket ihärdiga och erfarna fältrunologerna Wessén och Jansson verkar ha varit en smula jäktade när Wessén efter Brates död sammanfattade *Södermanlands runinskrifter* (1924-36), och Wessén och Jansson sedan tillsammans påbörjade det ännu oavslutade arbetet med *Upplands runinskrifter* (1940-58). Det är ingen hemlighet att uppgifter i olika delvolymerna av *Upplands runinskrifter* ibland står i diametral motsats till varandra.²¹

De stora runologernas era tycks vara till ända i och med steget in i dataåldern. Trots att de är fler, och har en bättre uppfattning om sin uppgift har dagens runologer dock inte varit framgångsrika att reproducera den traditionella hegemoni deras företrädare ägt. Runologin har blivit respektabel och rumsren, men också försummad. Detta till skillnad från arkeologin, vars teoridiskussion och praktik på senare år uppnått stor spridning inom populärvetenskapliga massmedier. Peterson menar att runologins största problem är bristen på pengar. En följd av detta är att de fåtaliga resurserna samordnas och satsas ensidigt på datorisering. Runologisk forskning är idag tvivelsutan mer vetenskaplig och exakt än förr, men dess förmåga att utöva inflytande på resten av samhället har samtidigt minskat, vilket ju i sin tur försvårar anskaffandet av pengar.

Runologin utvecklas för närvarande till en informationsteknologisk diskurs där diskursens integritet som helhet betyder mer än den individuella runologens insikter och åsikter.²² Det verkar svårt att utifrån databas skapa helt nydanande teorier eller att söka bevisa något oupptäckt och storslaget i fråga om runstenskronologi.²³ Snarast har väl motsatsen bevisats i en rad doktorsavhandlingar (Henrik Willams: *Åsrunan*, 1990, Svante Lagman: *De stungna runorna*, 1990, Rune Palm: *Runor och regionalitet*, 1992). Dessa har etablerat nya, mer tillförlitliga sanningar om frånvaron av möjligheten till en absolut kronologi av de vikingatida runinskrifterna. Den nya arbetsmetoden har visat att det som tidigare av äldre runologer tagits för kronologiska hållpunkter snarast pekar på regional variation.

"En aning paradoxalt kan det verka att ett projekt, som syftar till klarhet i kronologi, resulterar i en problematisering av rummet snarare än tiden" (Andersson 1995: 381).

Tyvärre tycks inte fältarbetet lika viktigt när över 100.000 runor i cyberrymden är närmare till hands än deras ursprung ute i naturen, då svåra frågor får

20 Lars Wollin (1992:198-9) framhåller däremot Johannes Bureus insats såsom mer storartad än någon annans inom runologin. Jag instämmer tillfullo.

21 För motsägelsefulla uppgifter och attribueringar, se t.ex. artiklarna om U 11, U 16, U 439+, U 617, U 644, U 654, U 661. Termen "ackordarbete" har använts för att beskriva *Upplands runinskrifter*.

22 Detta är delvis en önskvärd utveckling, då man lugnt kan ignorera nazister och sensationslystna charlataner.

23 Jan Ragnar Hagland har en annan åsikt: "Det verkar som om runologerna sitter och väntar på the big bang" (cit. efter Sjöstedt 1996:42). Jag tror att vi lär få vänta förgäves.

snabbare svar med nya konkordansprogram än med inventering i fält.²⁴ Detta måste förr eller senare ha praktiska konsekvenser för runologin. Om detta är man också medveten.

Lena Peterson (1995:47) anmärker att "textanalyserna blir beroende av hur inmatningen är gjord". Det som till synes har sin förklaring i ett regionalt perspektiv kan också ha kronologiska orsaker som inte syns i en runtextdatabas. På lång sikt kan detta få en negativ effekt för forskningen, så att ens slutsatser styrs av det som syns på dataskärmar och inte av det som egentligen ristats.

Jan Ragnar Hagland tror inte att den runologiska forskningen kommer att kvalitativt förändras av datoriseringen, tolkningsprocessen torde istället förbli densamma (se Sjöstedt 1996:41). Jag håller inte med om detta. Jag misstänker att någonting faller mellan springorna när en hel korpus förs över från sten till hårddisk, det är inte bara det romantiska i att krypa in i gånggrifter eller att fira sig ned under broar på jakt efter runinskrifter som försvinner i och med datoriseringen. Det är också möjligt att avsevärda kunskaper kan gå förlorade när man byter arbetsmetod om man inte samtidigt reflekterar över den kontinuerliga tekniska innovationen (se Hodder 1999:180-7).

En liknande utveckling ägde rum redan för hundra år sen, då nya arbetsmetoder för runverket kom att introduceras. Elias Wessén (1936) visar att den mycket kompetente fältrunologen Sten Boije af Gennäs, som på uppdrag av runverket 1882-1885 inventerade stora delar av Södermanland och Bohuslän, avstod från vidare arbete på grund av riksantikvarien Hildebrands beslut att påbörja utgivandet av *Sveriges runinskrifter* (SRI).

"Troligen har beslutet i januari 1886 varit ett försök att sätta fart på Boijes arbete, men det fick en rakt motsatt verkan. Då han fann, att han icke fick gehör för sina synpunkter och då samarbetet med etsaren blev allt mindre tillfredsställande, drog sig Boije alltmot tillbaka från runverket. [...] Några år senare (1890) skriver Hildebrand i sin årsberättelse: "Som han [Boije] plötsligt afbrutit sitt arbete, måste med utgifvandet af de södermanländska runstenarna anstå, till dess en lämplig person vunnits för arbetets fortsättande" (Wessén 1936:LXXXIX).

Boije ansåg att det förberedande fältarbetet med dito reparationer och uppstöttningar av runstenar först skulle slutföras, därefter borde inskrifterna fotograferas av, inte etsas, innan de kunde publiceras. Ironiskt nog kom Boijes fotoarkiv att senare förstöras i en eldsvåda (se Wessén 1936:LXXXIX). Boije var född i Selebo hd och ägde en utomordentlig lokalkännedom i Södermanland som det skulle ta hans efterträdare Erik Brate och Elias Wessén många år i fält att tillgodogöra sig. Arbetet med att publicera *Södermanlands runinskrifter* avslutades av Wessén först femtio år senare, och först efter att alla bevarade inskrifter mödosamt fotograferats i flera omgångar av Brate och Harald Faith-Ell.

²⁴ Den regelbundna tillsynen av runstenarna för att förhindra lav, stöld och åverkan har också överlåtits till allmänheten genom ett faddersystem samordnat av Riksantikvarieämbetet. Detta är en mycket lovvärd kulturgärning i sann demokratisk anda, men ingen ursäkt för dataålderns runologer att inte dra på sig gummistövlarna och gå ut i myllan och inventera.

En slutsats att dra av detta är att runologin måste bemöda sig att bibehålla äldre kunskaper i samma takt som den tillgodogör sig nya. Vi riskerar annars att enbart bli skrivbordsrunologer. Jag instämmer med Per Stilles (1992B) påstående:

"Studiet av enskilda ristare är ett viktigt led i utforskandet av bl. a. det runsvenska språket, och har efterlysts för flera kända och produktiva ristare som Torbjörn skald, Gunnar, Erik, Livsten och Visäte (Elmevik & Peterson 1989 s.9). Av särskild vikt är det att fastställa vilka språkliga variationer en viss individ kan tillåta sig och vilka ortografiska konventioner han följer" (Stille 1992B:3).

Det kan därför också vara en viktig uppgift att särskilja en större runstensgrupp omfattande ca 20-25 stenar, utförd av olika ristare fördelade över flera regioner.

En runstensgrupp bör först inventeras i fält för att senare jämföras med andra runstensgrupper med avseende på ortografi och ornamentik med hjälp av nya konkordansprogram. Den efterföljande teorikonstruktionen i ett regional-kronologiskt perspektiv bör därefter jämföras med de resultat som uppnåtts i studiet av enskilda runristare. Här har runologin ännu en stor uppgift framför sig.

2. Vem lät dikta efter Ingvar? En ideologisk studie

Huvudtesen i detta kapitel är att det ofta poetiska, vårdade språket, reciterat och ristat, är det som kvalitativt skiljer Ingvarsstenarna, men också de södermanländska utlandsfararstenarna, från andra vanliga runstenar i Uppland. Efter fältarbete på Ingvarsstenarna är mitt subjektiva intryck att språkets formulering har här en primär funktion, och att sambandet mellan ortografi och ornamentik snarast är en sekundär fråga för flera av runristarna.

Jag avser att bevisa detta genom att peka på regional variation i beskrivningar av utlandsfärder i avsnitt 2.1, visa att den regionala variationen återspeglas i skillnader i samhällets materiella bas i avsnitt 2.2, jämföra den fornnordiska diktningens syn på sanning i jämförelse med nutidens i avsnitt 2.2, diskutera runristarnas roll i samhället utifrån ett historiematerialistiskt perspektiv i 2.2.1, ge en återblick på södermanländsk rundiktning i 2.2.2 samt till sist se till frågan om det ideologiska värdet av de versifierade Ingvarsstenarna i avsnitt 2.2.3.

Min bevisföring lider naturligtvis av bristen att den inte kan inordnas i en enhetlig kronologi. Det beror dock på materialets karaktär, inte på min framställning.

"Södermanland har ingen runsten som kan kallas historisk i egentlig mening, så att den låter sig någorlunda fast datera. De stödjepunkter som finnes för en absolut kronologi är i själva verket mycket få" (Wessén 1936:LXXIII).

Det finns däremot klara regionala skillnader mellan Mälardalskapen i fråga om runinskrifternas språkliga innehåll. I *Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften*, en ambitiös studie med en hel del kartmaterial, visar Arndt Ruprecht (1958 Stat. II) att i Södermanland är hela 18% av materialet utlandsfararstenar, till skillnad från Upplands 7%.²⁵

En systematisk studie över runsvenska poetiska inskrifter, Ingvarsstenarna inbegripna, *Schwedische Runendichtung der Wikingerzeit*, har nyligen utförts av Frank Hübler (1996). Studien visar övertygande att språket i runinskrifterna i Södermanland är oftare poetiskt än någon annanstans där vi känner till runinskrifter.

"Es wäre zu erwarten gewesen, daß die Landschaft Uppland, die mit Abstand am reichsten mit Runensteinen versehen ist (49,8%), diese dominierende Rolle auch bezüglich in der Dichtung spielen würde. Das ist aber eindeutig nicht der Fall. Die herausragende Landschaft ist Södermanland, die mit 17% der Inschriften zwar weit abgeschlagen hinter Uppland rangiert, aber nicht nur relativ, sondern auch absolut mit dieser hinsichtlich dichterischer Gestaltung mithalten und sie überflügeln kann" (Hübler 1996:167-8).

I Hüblers undersökta material har 11,6% av runstenarna i Södermanland minst en alliteration, till skillnad från Upplands 4,5% och Östergötlands 2,6% (1996:165). Södermanland har 6,1% helt eller relativt säkra versifierade inskrifter till skillnad från Upplands 1,7%. Vi kan alltså konstatera att i detta material är både utlandsfärder och poesi oftare förekommande i Södermanlands runinskrifter än någon annanstans. Detta måste naturligtvis ha konsekvenser för all teorikonstruktion runt runsvenskans kronologi och regionala variation.

De poetiska södermanländska utlandsfararstenarna bör enligt min mening vara något äldre än de flesta vanliga uppländska runstenarna, samtidigt som det runsvenska materialet som helhet bör betraktas som övervägande yngre än de södermanländska runstenarna i allmänhet. Södermanlands runinskrifter skulle i så fall innefattas av främst Pr 1-3, medan Uppland har främst, men inte enbart, Pr 2-5 (se avsnitt 1.3.2). Utifrån denna generella dateringshypotes skulle man kunna påstå att det poetiska språket på de främst södermanländska runstenarna utarmas gradvis, samtidigt som ornamentiken amplifieras och runstensresandet blir en mer allmän företeelse, särskilt i Uppland, även om dessa skeenden ännu inte kan ges någon tillfredsställande datering.

Det har av Helmer Gustavson (1991) noterats att det föreligger stora "klasskillnader" mellan olika runstenar.

"Då man diskuterar de många uppländska runstenarna från 1000-talet bör man beakta att materialet inte är enhetligt. Det är en klar skillnad mellan stora och påkostade runmonument som till sitt innehåll speglar ideal hos ett övre skikt, en medveten elit i samhället, och runstenar av en mera modest karaktär till gestalt och innehåll. Liksom vid så många andra

²⁵ Nackdelarna med att använda sig av Ruprechts stora statistiska studie är dock, vilket Lucien Musset (1959) påpekat, flera. Ingvarsstenarna har t.ex. av Ruprecht separerats från det övriga materialet istället för att ställas i centrum som sig bör. Vidare menar Musset (1997:111-5) helt riktigt att Ruprecht inte framhållit de poetiska inskrifternas betydelse.

kulturföreteelser rör det sig om påverkan från en liten mönsterbildande samhällsgrupp" (Gustavson 1991:15).

Jag skulle här vilja subjektivt bortse från yttre materiell volym och kvantitet och istället lägga emphasis på ideologisk kvalitet, på språklig genomslagskraft, liknande det Rune Palm (1992:157-60, 257) kallar "statusmarkörer". En hypotetisk nyrik Englandsfarare som köpt land i Vallentuna hade råd med storslagna och ornamentalt nydanande monument, vilka oberoende sin kvantitet och kvalitet dock inte nödvändigtvis bekräftade hans traditionella legitimitet, även om de tvivelsutan är att betrakta som uttryck för maktanspråk. En likaledes hypotetisk gammal stormansätt hade redan språklig hävd och ättehögar på sin sida och kan därför ha nöjt sig med oansenligare monument. Det är här den vårdade runsvenskan som hegemonisk diskurs kommer in i bilden. Med hjälp av det särpräglade språket på poetiska utlandsfararstenar skulle man också kunna söka att spåra de sociala kategorier i det vikingatida krigarsamhälle som använde sig av det.

Den uppländska runstenssedens tillkomst har av historikern Erik Lönnroth (1982) förklarats med ett ekonomiskt uppsving för ett socialt skikt i form av en utlandsfarande storbondeklass, "runstensbönder" som kom att stå mellan den gamla kungaätten och allmogen (se Gustavson 1991:12-5). Det var främst utlandsfararna som kom att motta ideologiska impulser utifrån, vilket gjorde att det också var runstensbönderna som senare möjliggjorde den kristna missionens framgång.

Mälardalens vikingatida materiella uppsving med en ideologisk omvälvning till följd, avspeglad i runinskrifter, går dock inte att inordna i ett säkert historiskt skede där en stat växer fram (se Hyenstrand 1996:77-83). Detta till skillnad från DR 41-42, gravhögar i Jellinge, och de stora härlägren i Danmark och på Wollin (se Roesdahl 1994:48). Tvärtom menar Gustavson (1991) och Birgit Sawyer (1994) helt riktigt att det saknas tillräckliga runologiska bevis för att påvisa kungamaktens utveckling i Mälardalen. Kung Håkans U 11 Adelsö är en droppe i havet.

En annan viktig bevislänk saknas dessutom; vi vet inte hur den senvikingatida Jarlabankeättens materiella rikedom uppstått, huruvida den härrörde från en gammal stormansätt eller om utlandsfärder en gång grundlagt ättens successivt allt större maktanspråk i Vallentuna hd (se Gustavson & Selinge 1988:19-85). Hör Jarlabankeätten till Ingvarstågets efterlevande eller har, såsom Wessén (1960) påstår, deras förfäder deltagit i Englandstågen? På dessa frågor kan tillsvidare inte ges något tillfredsställande svar. Märk väl att den södermanländska stormansätten från Ramsundsberget och Kjula (se Lindquist 1914) skiljer sig från Jarlabankeätten, då Spjuts plundringar i västerled uttryckligen nämns av sonen Alrik på Sö 106.

Vi kan tillsvidare blott konstatera att runstensresare från olika regioner förefaller ha skiftande social bakgrund och att detta faktum ännu inte kan ges en tillfredsställande kronologisk ordning. Istället måste vi söka förklara

varför vissa regionala skillnader existerat och vad som motiverat eller möjliggjort dem.

2.1 Regional variation inom den vikingatida överklassens språk

Säkert är att de vikingatida härtågen och handelsfärderna beskrivs i varierande ordalag i olika regioner av Sverige. Ett mycket märkligt regionalt fenomen är att belägg för lokaladv. *austarla*, *sunnarla* och *vestarla* ännu saknas i det så runstensrika Uppland, när de annars förekommer från Småland och Gotland i söder, via Södermanland och Västmanland i centrum, till Gästrikland och Hälsingland i norr.²⁶ Samma sak gäller modaladv. *drængila* som bara påträffas i Närke (Nä 29) och Södermanland (Sö 113, Sö 130, Sö 164, Sö 179).²⁷ I Södermanland och södra Uppland förekommer termen *lið* i samband med utlandsfärder (omkr. 10 st. belägg), medan de två av mig såsom Ingvarsstenar avfärdade Ög 145 och Ög 155 använder ordet *hælfningi*.

Södermanland har av Elias Wessén (1936) och Rune Palm (1992) m.fl. delats upp i ett antal större regioner, s.k. runstensområden (se Palm 1992:79 ff.). Epicentra inom dessa, t. ex. Ludgo sn inom Rönö-området, benämns runstenscentra. Södermanland äger enligt min mening huvudsakligen tre runstensområden: Selebo-Rekarne längs Mälaren i norr, Rönö-Hölebo från landskapets sydgräns upp till den s.k. Mälarmården, samt Södertörn i öst. (För ett större arkeologiskt-historiskt perspektiv på regionindelning, se Hyenstrand 1974, 1996:21-36, 77-80, 123-52.)

I Västmanland och Rekarne i nordvästra Södermanland används för utlandsfärder uttrycket *i faru* på Ingvarsstenen Sö 107, Vs 22, Vs 27, samt pret. part. *farinn* både för Englandstågen (Vs 5, Vs 18) och Ingvarståget (Sö 107, Vs 19), samt den skadade Sö 96. Detta faktum, tillsammans med de ornamentala likheterna mellan Englandsfararstenen Vs 18, Ingvarsstenen Vs 19 och österledsfararstenen Vs Fv 1988:36 (se Strid 1988) föranleder misstanken att det inte existerar någon motsättning mellan deltagarna i dessa två tåg vad gäller enskilda runstenscentra i Västmanland och Rekarne.

Den regionala variationen i det språkliga återgivandet av utlandsfärderna skulle kunna tala emot att en svensk centralmakt har ägt förmågan att utan vidare ta ut ledning för expansionistiska syften, då det saknas ett enhetligt skriftspråk där detta kan stadfästas. Jag har svårt att tänka mig att någon enskild familj eller person, t.ex sveakungen, hade det politiska inflytande och den ideologiska hegemoni som krävdes för att resa nästan två dussin runstenar i minst tre landskap. Snarare har skeppsägande storbönders regionalt starka ekonomiska ställning efter utlandsfärder legat till grund för

26 Hübler (1996:105) visar att av 14 säkra belägg återfinns 10 i Södermanland. *Austarla* förekommer på Sö 65, Sö 173, Sö 179, Sö 335, Vs 1988 ; 36, *vestarla* på Sm 51, Sö 106, Sö 137, Sö 164, Sö 173, *sunnarla* på Sö 179, Sö 279, G 207, H L 1067. Till antingen *austarla* eller *vestarla* bör dessutom fogas fragmentet Gs 17 (se Jansson 1982).

27 Ett viktigt undantag är den av Balle ristade och versifierade U 792, som använder modaladv. *hæfíla*.

åtskilda ristarskolor. Mälardalens storbönder styrde både skeppen utomlands och skriftspråket hemmavid under 1000-talets första hälft.

"Någon fast organisation av Mälardalsområdet låter svårligen spåra sig i monument och inskrifter. Runstenssedden visar snarare lokala hövdingar och stormän, som tillsammans med sina specialister utbildat lokala mönster för ett mode omfattande det stora området" (Palm 1992:257).

Varken kyrkan eller kungamakten kan med nuvarande bevismaterial sägas äga en allomfattande maktställning i Mälardalens ristade språk vad gäller Ingvarsstenarna. Endast 5 av 21 Ingvarsstenar (Sö 277, Sö 281, Sö 335, U 778, U 1143) har återfunnits på kyrkogårdar eller inmurade i kyrkor. Det är svårt att säga om detta är en slumpmässig fördelning eller ej, men kyrkan kan med nuvarande bevismaterial inte sägas ha tagit initiativet till resandet av Ingvarsstenarna, med ett möjligt undantag för U 1143.

Ristandet av Ingvarsstenarna har sannolikt varit ett språkligt uttryck för en regionalt baserad klasstillhörighet bland skeppsägande storbönder, *landburniR mænn*, snarare än gensvaret på ett kulturpolitiskt direktiv från högre ort. Vad gäller kristendomens successivt allt starkare grepp om det vårdade språket, märker vi dock redan stora skillnader mellan de uppländska och de södermanländska Ingvarsstenarna. I Södermanland har endast Sö 9 en bön, *Guð hialpi sálu*, medan samtliga uppländska Ingvarsstenar utom U 439† och U Fv 1992;157 har samma *Guð hialpi and/andinni*.

2.1.1 Regional variation i det ideologiska maktens materiella bas

Det är inte särskilt djärvt att hävda att ideologiers språkliga och symboliska utformning i sista hand bestäms av den materiella basens möjligheter att tillfredsställa makthavarnas ideologiska behov. Detta förhållande betyder dock att olika materiella förutsättningar regioner emellan kan leda till stora skillnader vad gäller intellektuell praxis. I fråga om sen vikingatid skulle man lite förenklat kunna påstå att muntlig formeldiktning fick duga i en fattig bygd, medan överklassen i rika bygder ansåg sig ha råd att resa runstenar för att ge uttryck för sina maktensspråk.²⁸

Rune Palm (1992) visar att runstenarna är knutna till ett större perspektiv där topografi och produktionsförhållanden spelar en stor roll.

"Runstenarna är ett fenomen knutet till en jordägande klass och de har sina främsta utbredningsområden i anslutning till de bästa jordarna. Detta är säkert en stor del av förklaringen till det låga antalet monument i Norge, och det norska vikingatida materialets litenhet måste sättas i samband med de topografiska förhållandena och den jämförelsevis lilla jordbruksarealen" (Palm 1992:255).

²⁸ Notera att de stora isländska skalderna sökte arbete långt från den fattiga hembygden medan flertalet runristare i Mälardalen var ytterst lokalt förankrade.

Att den regionala variationen är materiellt betingad kan också påvisas med hjälp av betydande skillnader i distributionen av svärd i vikingatida vapengravar.

Arkeologen Mikael Jakobsson (1992) visar att vikingatida vapengravar är vanligare i Norge än i Mälardalen, men de norska svärderna är samtidigt av enklare utformning. De är ofta eneggade, gemena "folkvapen". Dessa har föga gemensamt med de symbolladdade praktstycken vi känner till från fornvästnordisk skaldediktning, det fornengelska Beowulf-eposet eller furstegravar från folkvandnings- och vendeltid som Childeric-högen i Tournai (se Arrhenius 1997:64-70), båtgravarna i Vendel (se Arbman 1938:1-28), Valsgårde (se Arwidsson 1980:45-65) och Sutton Hoo (se Wilson 1972:40-7). Jakobsson kan på så vis med fog hävda att symbolspråket kring vapen tolkats annorlunda i olika regioner.

"För västskandinavisk del kan [...] en modell skisseras där bruket av vapen har varit *socialt sammanhållande* och speglat en vidare social tillhörighet, en kulturell identitet. Det symboliska maktinnehållet hos vapen i denna kontext kan sägas ha varit att signalera en status/position där man ägt tillträde till en samhällsgemenskap. Vapenbruket har varit en metafor för fullvärdigt medlemskap i samfundet. Man bör därför hålla möjligheten öppen för att även kvinnor som haft en socialt framträdande position kan ha blivit gravlagda med vapen, eller som en "man" om man så vill" (Jakobsson 1992:147).

"För Mälardalen kan en modell skisseras där social rang och social tillhörighet markerats genom bruk av vapen. Enligt denna modell har bruket av vapen varit begränsat till människor i det övre samhällsskiktet och utgjort en fundamental del av deras identitet. Vapenbruket har fyllt den symboliska funktionen att vara *socialt distanserande* gentemot det övriga samhället, de som inte var berättigade till att bära eller begravas med vapen" (Jakobsson 1992: 150).

Det finns färre vikingatida runstenar i Norge men betydligt fler vapengravar och en rikare skaldediktning än i Mälardalen. Faktumet att skaldekonsten snarare än runstenssedden spelar en så betydande roll inom det fornvästnordiska språkområdet visar att den sociala inordningen runt skaldediktningen och runstenssedden knappast någonsin ägt en helt ideologiskt uniform karaktär.

En viktig slutsats att dra av detta är att de fåtaliga poetiska runinskrifterna i Mälardalen förmodligen ägde ett högre regionalt symbolvärde än både muntlig diktning och vanliga runstenar.

2.2 Dikt och vetenskap

Att förstå var det runsvenska språket på Ingvarsstenarna en gång hörde hemma ideologiskt och vem som fick säga vad om vem i det senvikingatida Mälardalen leder till en sociolingvistisk problematik inom det subjektiva paradigmet där vissa språk, dialekter och accenter anses stå högre upp i samhällsordningen än andra på grund av ett högre sanningsvärde. Inom detta paradigm har förutfattade meningar ett nästan obegränsat spelrum under föregiven vetenskaplighet, och man måste därför vara försiktig med

att inte missförstå vad det är folk egentligen har för bakomliggande motiv i sina framställningar.

I den västerländska idétraditionen har exakt grammatik, vältalighet och rättstavning, *ars bene dicendi et bene scribendi*, ansetts vara bevis på en högre sanning. De nordiska språken hör otvivelaktligen till denna tradition, även om det är oklart i vilken omfattning detta gällde även redan före det kristna, latinska skriftspråkets långsamma seger över asatron och runristandet.

I den västerländska traditionen har det också varit dödliga tänkare som skapat den högre retoriska sanningen. *Philosophus grammaticam invenit*. Här skiljer sig den klassiska idétraditionen från den förkristna nordiska, som enligt Snorres poetiska *Edda* ansåg att Oden var källa till poesin efter att i orms hamn ha stulit Suttungs skaldemjöd, den vise dvärgen Kvasers blod utblandat med honung.

Peter Hallberg (1962) visar att den förkristna bildade traditionen i Skandinavien ansåg att det var få förunnat att språkligt bemästra den lärdom som ursprungligen hörde gudomliga makter till.

"Bilderna av diktkonsten som Odens dryck tyder snarast på att skalden uppfattades som en inspirerad, en man i förbund med högre makter. Det är en aspekt på poesien, som inte bör ha varit främmande för den nidstångsristande Egill, en man förfaren i runmagikerns värv" (Hallberg 1962:113).

Enligt Hallberg är också Snorres *Edda* att jämföra med klassikerna inom den västerländska idétraditionen.

"Med denna skrift lade Snorri grunden för analysen och karaktäriseringen av versformer, bildspråk etc. och kodifierade terminologin på området — en insats som kanske inte saknar samband med skolastikens *artes poeticae* och *rhytmicae* i Europa. Hans *Edda* åtnjuter inom en trängre sfär en auktoritet jämförbar med den som Aristoteles' *Poetik* äger för studiet av forngrekisk diktning" (Hallberg 1962:1).

Snorre hävdar i sin *Prologus* till *Heimskringla* att de äldsta fornnordiska dikterna, förutsatt att versmått och uttalen var i originalskick, ägde ett större sanningsvärde än andra muntliga och skriftliga utsagor även om dessa kom från lärda män och kvinnor.

"En kvæðin þykkia mér sít or stað færð, ef þau eru rétt kvæðin ok skynsamliða upp tekin" (cit. efter Wessén, red. 1952B:4).

Enligt Snorre var de lovdikter som reciterats av skaldar inför kungar och deras närmaste släktingar mer trovärda än andra, eftersom överklassen knappast hade accepterat att åhöra uppenbara lögnar som skulle kunna ha blamerat deras rykte.

"Ok tókum vér þar mest dæmi af því, er sagt er í þeim kvæðum, er kvæðin váru fyrir síálfum höfðingunum eða sonum þeira ; tókum vér þat allt fyrir satt, er í þeim kvæðum finnsk um ferðir þeira eða orrostur. En þat er háttr skálda, at lofa þann mest, er þá eru fyrir. En engi myndi þat þora, at segja

siálfum honum þau verk hans, er allir þeir er heyrði vissi, at hégómi væri ok skrök, ok svá siálfir hann; þat væri þá hað, en eigi lof" (cit. efter Wessén, red. 1952B:2).

Snorres sätt att urskilja sanning skiljer sig sålunda på flera punkter från den moderna vetenskapens. Språkforskaren Noam Chomsky (1964) pekar med fog ut upplysningsfilosofen Denis Diderot (1751) såsom en tidig modern debattör på frågan om språkligt sanningsvärde. Diderot hävdade att franskan var ett klarare vetenskapligt språk än exempelvis engelskan, vilket han ansåg vara mer lämpat för ideologisk manipulation och demagogi än upplysning.

". . . il faut parler français dans la société et dans les écoles de philosophie; et grec, latin, anglais dans les chaires et sur les théâtres; . . . notre langue sera celle de la vérité, si jamais elle revient sur la terre; et . . . la grecque, la latine, et les autres seront les langues de la fable et du mensonge. Le français est fait pour instruire, éclairer et convaincre; le grec, le latin, l'italien, l'anglais, pour persuader, émouvoir et tromper: parlez grec, latin, italien au peuple; mais parlez français au sage" (cit. efter Chomsky 1964:7).

Diderot skiljer alltså värtalighet och vetenskaplighet åt. För Snorre existerar ingen sådan gräns, tvärtom är just värtaligheten (förutsatt att den står under överklassens uppsikt) ett bevis på vetenskaplighet. Här går en klar gräns mellan forntida och moderna synsätt, men också mellan två ideologier, asatron och kristendomen. Adam av Bremen kan sägas vara den ursprungligt hedniska skaldediktningens antites.

"Om jag sade mera, skulle jag påstås vilja komma med lögner. Det är nämligen bättre, som den helige Hieronymus säger, att säga sanningen på ett oskickligt sätt än värtaligt frambara vad som är lögnaktigt" (cit. efter Hyenstrand 1996:8).

Den från asarna härstammande poesin framstod enligt Snorre som ett mer fixerat språk än det dagliga talet och kunde därför inte manipuleras av senare berättare på samma sätt som vanliga utsagor.²⁹ Runologer kommer därför aldrig att helt kunna begripa vad Ingvarsstenarnas ristare egentligen menade då de i runinskrifterna med all sannolikhet eftersträvade värtalighet snarar än klarhet. Vi får istället söka svaret i de ideologiska metaforer och de metriska versformer de uttryckte sig med.

Vad gäller det av Snorre ofta citerade *Ynglingatal*, så finner vi flera passager som påminner om de poetiska utlandsfararstenarna i Södermanland, även om de senare sällan når upp till *Ynglingatals* höga konstnärliga kvalitet. Däremot så visar både Ingvarsstenarna och *Ynglingatal* helt klart att man under vikingatiden fått veta ytterst lite om de sina anhöriga som förolyckats på utlandsfärder. Man använde sig av poetiska metaforer för att kunna uttrycka sig om något som skulle komma att förbli ovisst.

²⁹ Man bör därför vara extra försiktig med att spekulera utifrån vanliga utsagor hos Snorre. Det är t.ex. att gå för långt att som Wessén (1952B:72) mena att ett uttalande som *þat ráð er frægt er orðit* i *Ynglingasaga*, kap. 40, tyder på att det fanns folkliga berättartraditioner om Ingjald Illrådes och Ásas självmord i Råninge som Snorre sedan tagit del av.

Ynglingatal 25.

*Þat stókk upp,
at Yngvari
Sýslu kind
of sóit hafði
ok ljóshomum
við lagar hiarta
herr eistneskr
at hilmi vá.
Ok austmarr
iðfri sænskum
Gymis lioð
at gamni kveðr.*

Det ryktet uppstod,
att Ingvar offrats
av Öselborna, att en
estnisk här angrep den
ljuslätte hövdingen
vid sjöns hjärta. Och
Östersjön kväder Gymers (havsdjupets)
sång åt den svenske kungen.

Ynglingatal 9.

*Ok þat orð
á austrvega
vísa ferð
frá vigi bar,
at þann gram
of geta skyldi
slonguþref
sleipnis verðar.*

Och det ordet bar hövdingens män
i österväg från striden, att en slung-grep (spjut) från
Sleipners måltid träffade hövdingen,
såsom ödet bestämt.

Hans-Peter Naumann (1994) har sökt att ställa poetiska runinskrifter i både kvantitativ och kvalitativ kontrast till skalde- och eddadiktning.

"Unter den drei Dichtungsformeln der Wikingerzeit — der skaldischen, der eddischen und der inschriftlichen Konkretisierung — behauptet letzere nach Umfang nach wie vor den beiseidensten Platz: Während die skaldische Überlieferung sich auf ca. 20. 000 und die eddische auf über 7. 000 Langzeilen bemisst, dürfte runische, obwohl sie in den letzten Jahrzehnten durch Neufunde in beachtlichem Maße ergänzt hat, auch nach derzeitigen Kenntnisstand ein Korpus von ca. 500 Langzeilen kaum übersteigen. Wenn diese begrenzte Textmenge allerdings relevant genug ist, um eine Genre zu etablieren, so erhebt sich sofort die Frage nach differenzierenden Merkmalen der Runendichtung gegenüber eddischen und skaldischen Konventionen" (Naumann 1994:491).

Det är, såsom Naumann konstaterar, helt uppenbart att det runologiska materialet är jämförelsevis obetydligt. Vidare kan man enligt Hübler (1996) fastställa att det till största delen återfinns i Södermanland.

En viktig skillnad Mälardalen, Norge och Island emellan torde, såsom Palm (1992) påpekat, vara att de södermanländska storböndernas efterlevande anlidade runristare i större utsträckning än sina västnordiska samtida. Skillnaden mellan Sverige och Norge är en av handelsvarans natur. De främsta av Mälardalens runristare hyllade minnet av det högsta samhällsskiktet i versifierat skriftspråk, medan de norska runkunniga skalderna i första hand reciterade muntlig dikt.

Min subjektiva gissning är att välgjort skaldestycke i form av en varaktig steninskrift bör i Mälardalen ha varit en handelsvara mer åtråvärd än en aldrig så välkomponerad skaldedikt (se avsnitt 2.2), såtillvida att en runsten förmodligen kostat mer i form av effektiv arbetstid än en skaldedikt.

Då vi i Sverige inte känner till annan inhemsk vikingatida diktning än de runsvenska steninskrifterna, betyder detta att de poetiska runinskrifterna genast blir desto mer betydelsefulla.³⁰ Detta torde inte minst gälla de poetiska Ingvarsstenarna.

Jag vill tillfoga argumentet att i poetiska runinskrifter betyder egentligen metriken fulländning mindre än i de muntligt reciterade dikterna. Ordvalet i poetiska runinskrifter betyder desto mer för att man skall kunna uppskatta och förstå en runinskrifts ideologiska värde. Snorre citerar t. ex. i *Heimskringla* isländska poeter som Hallfred, vars ordval känns igen på de södermanländska chifferskrifterna Sö 158 och Sö 367.³¹

*Mundut þess, es þegnar
þrottharðan gram sóttu,
ferk með lýða líði
andherðar, skop verða,
at mondjökuls myndi
margdýrr koma stýrir,
glíkligs, ór styr slíku.*

Det kan inte ha varit ödet, när krigarna angrep den den stridsvillige kungen, jag idkar diktkonsten, att den dyre kungen skulle komma med livet från en sådan strid om än männen tror det.³²

Men samtliga Snorres optimikrav på sanning uppfylls inte ens av de versifierade Ingvarsstenarna. Vi saknar de nödvändigtvis närbesläktade ögonvittnena, söner som senare där hemma kunde åhöra det poetiska eftermälet över de fallna deltagarna. Däremot uppfylls flera av Snorres minimikrav av västerledsfararstenarna, några har rests av Englandsfarare själva under deras egen livstid, såsom Alle i Väsby på U 194. Dessa runinskrifter är dock inte lika ofta versifierade som Ingvarsstenarna, och faller därmed i kvalitativt värde som källmaterial. Vill man acceptera Ulvs i Orkesta U 344 som en poetisk runinskrift får man sänka sina krav betydligt och acceptera en hel del metriska skavanker.

Runologer måste befria sig från den "tvångströja" som förhindrar dem att förstå den poetiska runsvenskan som något egenartat och åtskilt från den fornvästnordiska skaldekonsten med andra materiellt betingade existensvillkor, snarare än att avfärda den vårdade runsvenskan som en medioker underart till den fornisländska poesien.

Om man utgår från Snorres sanningskriterier framstår de versifierade Ingvarsstenarna som de viktigaste av våra senvikingatida runinskrifter, då de

30 Att isländska skaldar som Gunnlaug Ormstunga och Skald-Hrafn sinsemellan konkurrerat om Olof Skotkonungs gunst tyder väl snarast på att det då inte funnits svenska skaldar som muntligt sett varit islänningar jämbördiga (se Bååth 1925:311-5). Frågan är dock om vare sig Gunnlaug eller Hrafn kunde hugga runstenar på samma sätt som Balle. Endast Karlevi-stenen Öl 1 förefaller i Sverige ha västnordiskt ursprung.

31 Notera också att *þrottaR þægn* endast förekommer på södermanländska runinskrifter: Sö 90, Sö 112, Sö 151, Sö 158, Sö 170, Sö 367, Sö Fv 1948;295.

32 Efter Karl G. Johanssons tolkning (1991:303).

med det vikingatida Skandinaviens mest avancerade form av inhemskt skriftspråk konstaterar att en faktisk historisk händelse ägt rum.

2.2.1 Var runristarna "organiska intellektuella" ? Antonio Gramscis historiefilosofi som analysmodell

Hur och var placerar man runristarna i det vikingatida samhället? Jag menar att man bör se deras funktion i samhället som ett uttryck för någon annans maktutövande. Det härskande samhällsskiktet får med runstensresandet det sista ordet sagt och därmed definierar det, inte runristarna, också språkets funktion som diskurs i den ideologiska socialisationsprocessen. Den poetiska runsvenskans främsta uppgift var enligt min mening att legitimera den rådande samhälleliga maktfördelningen.

Ibland var, såsom François-Xavier Dillmann (1996) påpekat, skalder och runristare identiska. Män som Egil Skallagrimsson, Rognvald Jarl, Balle och Torbjörn Skald utgjorde den vikingatida intelligentian. Dillmann menar att man bör bedöma runristare utifrån ett socialantropologiskt perspektiv. Då bör enligt min mening också flera teoretiska analysmodeller först presenteras för att sedan jämföras. Jag har i detta avsnitt valt att presentera en historiematerialistisk tolkning utifrån den italienske historiefilosofen Antonio Gramsci (1891-1937).

Historikern Jacques Le Goff (1985) påpekar att flera mycket givande studier kring de medeltida intellektuellas framväxt har just Gramscis historiefilosofi som utgångspunkt. Märk väl att Le Goff också understryker vikten av den intellektuelles roll som ett maktredskap i samband med framväxten av litterata klerker och skrivbiträden.

"Au terme de cette évolution professionnelle, sociale et institutionnelle il y a un objectif : le pouvoir. Les intellectuels médiévaux n'échappent pas au schéma gramscien, à vrai dire très général, mais opérationnel. [...] les intellectuels du Moyen Age sont avant tout des intellectuels "organiques", fidèles serviteurs de l'Église et de l'État" (Le Goff 1985:III).

Jag avser att bevisa att runristarna skulle i sin tid kunna ha utgjort ett särskilt samhällsskikt liknande det Gramsci i *Lettere dal Carcere* (1937) kallar de "organiska intellektuella".³³

"Every social group, coming into existence on the original terrain of an essential function in the world of economic production, creates together with itself, organically, one or more strata of intellectuals which give it homogeneity and an awareness of its own function not only but also in the social and political fields" (Gramsci 1989:5).

De organiska intellektuella har enligt Gramsci skapats av överklassen för att tjäna densamma, de intellektuella utgör ett ideologiskt organ för att

³³ Gramsci hölls fängslad av den italienska fascistregimen från 1926 fram till sin död 1937. På grund av fängelsecensuren uttrycker sig Gramsci ofta i något kryptiska termer, t.ex. kallar Gramsci Marx för "grundaren av praktikens filosofi".

vidmakthålla överklassens dominans. Gramsci anger som typiskt exempel på detta historiska förhållande det kristna prästerskapets nära anknytning till den jordägande aristokratin.

"The most typical of the categories of intellectuals is that of the ecclesiastics, who for a long time (for a whole phase of history, which is partly characterised by this very monopoly) held a monopoly of a number of important services: religious ideology, that is the philosophy and science of the age, together with schools, education, morality, justice, charity, good works, etc. The category of ecclesiastics can be considered the category of intellectuals organically bound to the landed aristocracy" (Gramsci 1989:7).

De vikingatida intellektuellas specialisering var språket — ett symboliskt kapital som av köparen först kunde omsättas i materiellt kapital i form av en runinskrift eller ett skaldestycke. Naturligtvis kunde skalden/runristaren omsätta sitt symboliska kulturella kapital materiellt, han fick ju betalt i form av kost, logi och monetärt kapital. De organiska intellektuella har alltså kunnat berika sig på överklassens bekostnad, även om de inte alltid tillåtit att fritt styra språkets sociala dimensioner.

Mälardalens organiska intellektuella har från början haft generella uppgifter som talesmän och skriftkunniga i storböndernas tjänst. Framväxten av ett bredare och samtidigt rikare härskarskikt i Mälardalen, understött av kapitalinflödet efter plundringstågen främst i västerled, ledde till att de organiska intellektuellas uppgifter kommit att specialiseras och konkretiseras i form av ristaraskolor. Ifrån ett historiskt perspektiv kan man hävda att denna specialisering också nödvändiggjorde alltfler ekonomiska transaktioner mellan de intellektuella och överklassen. Detta har lett till att vanligt folk inte haft råd att anlita organiska intellektuella på heltid under den sena vikingatiden. Men de har väl själva kunnat rista på trä eller ben trots att de inte ägt möjligheten att resa storstilade runstenar.³⁴

Gramsci menar att överklassen är medveten om vikten av att sätta de mest skickade att sköta en viss uppgift, liknande det Michel Foucault (1970) kallar en "diskurs":

"It can be observed that the "organic" intellectuals which every new class creates alongside itself and elaborates in the course of its development, are for the most part "specialisations" of partial aspects of the primitive activity of the new social type which the new class has brought into prominence" (Gramsci 1989:6).

Skalderna och runristarna växte fram ur mängden av litterata och retoriskt begåvade som alltmer specialiserade yrkesmän, utvecklade för att garantera reproduktionen av överklassens hegemoni. De kunde förmodligen

34 Å andra sidan är det utifrån fornengelska källor säkert betygat att organiska intellektuella rekryterades ur de breda folklagren, och att skriftlig bildning inte var något som ensidigt förbehölls folk av en viss härstamning. Den vördnadsvärde Beda anför i sin *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, bok 4, kap. 24, ett mycket gott exempel på hur en träl kunde röna stor pris av både prästerskap och jordägare för sin retoriska begåvning. Historien om den northumbriske herden Caedmon och hans hyllningsdikt till universums skapare visar också att kyrkan förstod att ta till sig ursprungligt hednisk diktning och att använda den för sina egna syften.

på så sätt också tillägna sig allt större summor kapital för sitt utförda arbete. Palm (1992) menar att denna tendens är särskilt tydlig i Uppland.

"Goda ekonomiska förutsättningar tillsammans med stor efterfrågan ger utrymme för yrkesmän vilka i sin tur kunnat bidra till ett ökat behov av minnesmonument. Ristarsignaturerna betygar existensen av sådana yrkesmän, och som vi har sett är just denna innehållsformel vanlig i Mälardalen. Ristarsignaturens närvaro bör [...] tolkas som ett utslag av en förändring i ristarnas status. Runristarna i Uppland framträder till skillnad från ristare i andra områden inte bara genom signaturerna utan även genom den konstnärliga utsmyckningen, en novation i själva runstenssedemöjligheten möjliggjord genom framväxten av en grupp specialister. Man kan se dessa som medlemmar i en yrkesgemenskap, kanske till och med som medlemmar i "verkstäder" eller "skrän" (Palm 1992:256).

De organiska intellektuella har i Mälardalen har i allt högre grad utbildats för att kunna läsa och rista runor, bearbeta stenytter, utveckla nya former av ornamentik samt att successivt anpassa både språk och ornamentik till ett nytt ideologiskt fenomen, kristendomen. Kristendomens seger blir fullständig när runristaren och prästen via ristarskolor och skriptorier övergår till att vara en och samma person.

Gramsci menar dock att man inte ska se en dylik övergång som någon skarp brytningstid, utan som ett led i ett längre historiskt skeende.

"However, every "essential" social group which emerges into history out of the preceding economic structure, and as an expression of a development of this structure, has found (at least in history up to the present) categories of intellectuals already in existence and which seemed indeed to represent an historical continuity uninterrupted even by the most complicated and radical changes in political and social forms" (Gramsci 1989:7).

De kristna missionärerna har av allt att döma för det mesta haft ett gott samarbete med runristarna, undantagen i Mälardalen är ytterst få. Blott på Sö 86 och Sö 111 i Rekarne-området förefaller ristaren och/eller uppdragsgivaren haft en mycket negativ inställning till kristendomen. De kristna makthavarna verkar inte haft några vidare problem att utnyttja runristarna för sina syften. Det har efter Englandstågen funnits tillräckligt med monetärt kapital för att finansiera kristendomens stadfästade i runinskrifter.

Filosofen och idéhistorikern Michel Foucault (1970) har dristat sig till att framställa en långtgående hypotes om diskursens reproducerande samhällsfunktion i form av en ständigt kontrollerad praxis.

"In every society the production of discourse is at once controlled, selected, organized, and redistributed according to a certain number of procedures, whose role is to avert its powers and its dangers, to cope with chance events, to evade its ponderous, awesome materiality" (Foucault 1970).

De ledandes kontroll över språket blir enligt Foucault allt hårdare ju mer statusfyllt språket är i form av en särskild diskurs. Detta borde enligt min mening särskilt angå skriftspråket, eftersom skriv- och läskunnighet är s.k. "dispersed knowledge", dvs. det tar en ganska lång tid att lära sig, det krävs en annan person som lär ut grunderna och sedan tränar en att memorera

futharkens ätter osv. Man skulle kunna gissa att om en sådan specialiserad, rangordnad diskurs i form av poetiskt skriftspråk upprättas får den snabbt tabubelagda regler.

"Every educational system is a political means of maintaining or of modifying the appropriation of discourses, with the knowledge and powers they bring with them" (Foucault 1970).

"Disciplinära ok" införs för att alla ska rätta sig efter de införda reglerna. På så sätt kan diskursens utövare effektivt upprätthålla den gällande ordningen åt makthavarna. Det poetiska skriftspråket blir då till en slags kontrollant, så att eventuella dissidenter eller oseriösa dilettanter utesluts redan från början på grund av deras avvikande sätt att söka göra sig förstådda. Till sist är det diskursen i sig, inte diskursens utövare eller makthavarna som upprätthåller kontrollen. Diskursens självreproducerande natur, samt dess förmåga att stöta bort allt onaturligt gör att intränglingar är chanslösa.

På uppdrag i utmarkerna som lejd skatteindrivare, rättar Egil Skallagrimsson en felstavad "magisk" runinskrift. Egil undersöker en sjuk flickas sängläger och finner under hennes bädd en runristad valbard som visar sig ha skurits av en semilitterat beundrare. Genom att på rätt sätt ändra en felristad runa botar Egil den av "runmagin" insjuknade flickan. Under det att Egil rättar inskriften diktar han samtidigt i förebrående ton om vem som bör och inte bör rista runor. Detta med tydlig hänvisning till den kärlekskranke dilettantens intrång i den esoteriska diskurs denne uppenbarligen ej haft rätt att delta i.

*Skalat maðr rúnar rísta,
nema ráða vel kunni,
þat verðr mǫrgum manni,
es of myrkvan staf villisk ;
sák á telgðu talkni
tíu launstafi ristna,
þat hefr lauka lindi
langs ofrtrega fengit.*

Man skall ej rista runor
om man inte väl kan tyda dem,
det blir mången mans fall,
som av dunkla stavar förvillas.
På den täljda tanden såg jag
tio ristade lönnstavar;
därav har lökens lind (flickan)
fått lång sjukdom.

James E. Knirk (1994B:411-9) har visat utifrån ett nyfynd i Bergen 1975 att Egils ovan citerade rundikt inte är autentisk, det är två *lausavísur* som sammanfogats av en sagoredaktör (med all sannolikhet Snorre själv) i början av 1200-talet. Av stort intresse är dock att rundiktens första hälft såsom den återges på att den till 1175-1225 arkeologiskt daterade runstaven N A 142 M är

ofullständig. Ristaren har ristat fel just i det sammanhang där han påpekar att folk som inte kan rista runor gör bort sig. Sedan han blivit varse detta penibla misstag har han av lätt insedda skäl inte brytt sig om att fullborda inskriften. Det ligger alltså i rundiskursens natur att den som inte behärskar runstavar istället kommer att domineras av dem.

Egils alla bannor och läserier till trots var det under vikingatiden uppenbarligen inte särskilt viktigt att i profana inskrifter stava enligt föreskrivna normer (se Lagman 1989), i den mån det nu överhuvudtaget fanns specifika stavningsregler för profan runristning. På så sätt kan det profana runristandet förefalla oordnat och ortografin ibland slumpmässig. En del runologer går så långt att de vill betrakta vissa runristare, däribland han som utfört den särpräglade Torshammarsstenen Sö 86 Åby, som potentiella dyslektiker (se Meijer 1997:94-5, Musset 1997:174).

Jag tror dock att man under vikingatiden skulle "förhålla sig" till skriften på rätt sätt, i ett led av en större social inordning, snarare än att man behövde stava konsekvent. En litterat resenär som Egil Skallagrimsson visste förmodligen att hålla skriftspråk och poesi i gemensam ära över dagligt tal dit han kom på färden. Egils privilegierade samhällsställning som hovskald och goði berodde just på att han var kvalificerad att göra en sådan bedömning allmängiltig åt resten av samhället:

"Souvent proches des rois et des princes, les poètes norrois étaient volontiers crédités d'un savoir runique ; tel était le cas de personnages comme Gisli Sursson, Grettir Asmundarsson et surtout Egil Skallagrimsson, qui utilisa les runes à plusieurs reprises au cours de sa vie aventureuse" (Dillmann 1996:84).

Dillmann menar vidare att ett sådant ömsesidigt förhållande mellan poesi och runor är av mycket hög ålder och att det fortlever under tidig medeltid.

"De fait, des liens étroits unissaient l'écriture runique et l'art poétique : dès les premières inscriptions, nous relevons la présence de plusieurs métaphores et allitérations ; à une époque un peu plus récente apparaissent des phrases rythmées, puis des strophes composées dans des mètres scaldiques ou eddiques, comme celles qui furent gravées sur nombre de pierres commémoratives, en particulier en Suède, ou sur des bâtonnets runiques semblables à ceux exhumés à Bergen" (Dillmann 1996:84).

Vikingatidens kungar och storbönder ägnade sig åt här- och handelsfärder utomlands för att skaffa det monetära kapital, som krävdes för reproduktionen av deras hegemoni hemmavid. Redan då hade kungar och härförare betydande propagandabehov och höll sig därför med litterata skalder som lovsjöng sina husbönder och rättfärdigade de praktiska medlen som kunde vara nog så grymma när det behövdes. Jag skulle vilja hävda att Mälardalen inte utgjorde något undantag från dessa förhållanden.

Våld var inte sällan av nöden och härskarna såg till att legitimera det i den ristade diskursen. Ray I. Page (1987) menar att våld har en framträdande roll i senvikingatida runinskrifter.

"Recent scholars have played down the 'battle, murder and sudden death' aspects of Viking life, preferring to stress their importance as merchants, colonists and explorers. The rune-stones are not so mealy-mouthed. They often boast of a dead Viking's murderous exploits" (Page 1987:47).

Det ristade språkets ideologiska status berodde på dess möjlighet att kunna utnyttjas av samhällsmakten. Runristarna är maktredskap eller "vapen" om man så vill. Så är fallet även om den sociala maktfördelningen uppenbarligen har haft olika strukturer och varierande orsaker i Skandinavien, egenarter som i sin tur på särskilda sätt påverkat förutsättningarna för det ristade språket att utöva diskursiv hegemoni på olika håll. Vi kan konstatera att ingen enskild personlighet under vikingatiden har i varken Mälardalen eller Norge ägt möjligheten att kontrollera vare sig runristandet eller skaldekonsten som helhet, vilket ju den till Egil Skallagrimsson tillskrivna diktningen och Torshammarna på Sö 86 och Sö 111 visar genom att kraftigt demonstrera sin anknytning till asatron i en diskurs som alltmer kommer att präglas av kristna attribut.

Ingen enskild runristare har under vikingatiden kunnat etablera en för alla enhetlig ortografi eller en enhetlig diskurs, detta blir först möjligt när kristendomen undanröjt allt hedniskt motstånd och de intellektuella slussats in i klosterekolor och skriptorier. Enskilda runristare stavade ofta som de själva ansåg vara riktigt och enskilda runristningar gav också uttryck för skiftande ideologiska positioner och maktstrategier. Detta bevisas av den intellektuelle dissidenten Egil Skallagrimsson som enligt Snorre inte drog sig för att resa en runristad nidstång krönt av ett avhugget hästhuvud under det att han galdrade mot kung Erik blodyx.

Egils runristade niddikt måste, i den mån den nu kan anses vara autentisk, vara ett sällsynt extremfall ytterst betingat av den alltmer påtagliga ideologiska konflikten mellan traditionella hedniska storbönder och den framväxande kristna statsmakten i Norge.

*Svá skyldu goð gjalda
(gram reki bónd af löndom;
reið sé rogn ok Óðinn)
rán mins féar hanum.
Folk-mygi lát flyja
Freyr ok Njorðr af jorðum,
leiðisk lofta stríði
landáss (þann er vé grandar).*

Så måtte gudarna gälda
hans stöld av mitt lösöre:
Gudarna fördrive bonden från hans länder!
Vredgas måtte Oden och makterna!
Frej och Njord låte folk-förtryckaren fly från hans jordar!
Må land-asen (Tor) hata adelsmännens fiende,
han som förstör helgedomar!

Framförallt versmåttet *dróttkvæðr háttr* eller *dróttkvætt*, känt främst från fornvästnordiskt område, illustrerar den samhälleliga maktens hegemoni över det vårdade språket. Man kväder inför kungar men knappast om allmogens göromål. Man talar hellre om det härskarna gör för att härskas. Beskrivandet av härskarskiktets hegemoni gällde även i en rad andra diskurser. Dessa är inte sällan idrotter av krigisk natur, men också den avancerade metallproduktionen av smide nämns som viktig för överklassen att behärska. De olika idrotterna, eller snarare de hegemoniska diskursernas inbördes förhållande i relation till samhällsordningen, illustreras kanske bäst av den orkadiske jarlen Rognvald Kali (1100-1158):

*Tafl emk orr at efla,
iþróttir kank niu,
týnik traudla rúnum,
tið erum bók ok smiðir,
skriða kank á skiðum,
skýtk ok ræk, svát nýtir ;
hvarteggja kank hyggja,
harpslátt ok bragþáttu.*

Tafl kan jag spela väl.
Idrotter kan jag nio:
Runorna glömmar jag knappast.
Jag har tid för en bok och smide.
Skrida kan jag på skidor,
jag är en duglig skytt och roddare.
Bägge behärskar jag:
Harpospel och skaldekonst.

Man kan förmoda att få samtida makthavare i Mälardalen kunde uttrycka och föra sig lika elegant på runsvenska som orkadiern Rognvald med fog påstod sig kunna.³⁵ Huruvida Rognvald verkligen levde upp till sina ideal är osäkert, men senare sagoredaktörer såg till att han fick det sista ordet.

2.2.2 Södermanländsk rundiktning

Det vanligaste runsvenska versmåttet är *fornyrðislag*. Runsvensk *dróttkvætt* är endast belagd på runpinnen från Staraja Ladoga (se Birkmann 1995:319-23) och Sigtunaskålen, då det av Sven Söderberg (1900) på goda grunder har argumenterats att Karlevistenen Ö1 har ristats av en norrman eller islänning. (Karlevistenen är ristad i boustrophedon, visar flera gemensamma ortografiska drag med danska runstenar, t.ex. "maskros-m" och saknar dessutom R.)

³⁵ Detta utifrån negativ bevisföring. Svenskan saknar väsentligt skriftligt källmaterial i brytningstiden mellan runsvenskan (800-1100) och den äldre fornsvenskan (1225-1375). Förhoppningsvis kan fler nyfynd i form av runinskrifter på blybleck och ben från Sigtuna, Lödöse och andra tidigmedeltida städer komma att råda bot på detta.

De vikingatida storbönderna i Södermanland var sannolikt oftast litterata (precis som de troligen bemödade sig att ständigt bära vapen så att de vapenlösa såg det, även dessa vapen kanske aldrig kom till praktisk användning).³⁶ Storbönderna hade förmodligen lärt sig läsa runor, memorera futharken, etc. även om det är ovisst i vilken utsträckning de också kunde rista och dikta utifrån runraden. Man kan också antaga att de svenska vikingahövdingarna, liksom de norska, var helt kapabla att förstå de mer komplicerade versmåten. Samtidigt är det troligt att muntlig skaldediktning av västnordisk typ ändå måste ha betraktas som en kuriositet i Mälardalen, precis som en stor runsten på Island måste ha tett sig ytterst egenartad.³⁷

Man kan tillsvidare konstatera att även om runsvensk skaldediktning antagligen vilar på en lång tradition via den enastående Ög 136 Röks ka, så uppvisar den södermanländska runpoesin mycket få kända metriska variationer; vanligen används endast en versrad.

- Sö 88 *Gærðu kumbl snialliR syniR HolmlaugaR*
 Sö 145 *SyniR gærðu at sinn faður sniallan.*
 Sö 148 *Hann vaR ændaðr austr ī Garðum.*
 Sö 154 *Iarð skal rifna ok uphiminn el. Iarðsalr hifna ok uphiminn*
 Sö 159 *VaR hann ī Grikkiūm, gulli skifti.*
 Sö 164 *Stoð drængila ī stafn skipi*
 Sö 178 *En Brūni hiogg, brōðir hennaR*

Flera runinskrifter har dock en hel helming, däribland Ingvarsstenarna Sö 131 och Sö 173 i Rönö-området.

- Sö 55 *VaR till Ænglands ungr drængR farinn,
varð þā hæima at harmi dauðr*
- Sö 65 *Hann austarla arði barði
ok ā Langbarða landi ændaðis*
- Sö 126 *Hann draug orrustu ī austrvegi
aðan folksgrimmR falla urði*
- Sö 131 *För austr heðan með Ingvari
ā Serklandi liggR sunR ØyvindaR*

36 Det är svårt att säga huruvida storbönderna också var litterata på vendeltiden, men att vapen burits endast för syns skull verkar särskilt ha varit fallet, då de undermåliga klingorna i båtgravarnas praktvapen helt enkelt inte klarat av att klyva ett kranie eller en seg ladersköld. Under vikingatiden förändras vapentyperna i båtgravarna och de rikt ornerade, förgyllda bronshandtagen på svärdens ersätts med robusta hjaltstänger på klingor av betydligt mer hållfast järn (se Almgren 1993:127). Vendeltidens ideologiska symbolik skiljer sig också från vikingatidens vad gäller det ristade språket. Detta gäller inte minst Björketorpstenen DR 360, med dess "rad av glansrunor", 24 st. A-runor instoppade i texten. (Dessa har av runologer förklarats som svarabakhti-vokaler och dittografier, ingen runolog tycks ha brytt sig om att räkna dem.) Vidare är DR 360 och DR 357 Stentoften speciella i det att de hotar att bestraffa all åverkan med homosexuell våldtäkt eller sodomi, s.k. *ergi*. Män våldtas av andra män i de isländska sagorna, men *ergi* är mig veterligen inte belagt i vikingatida runinskrifter.

37 På Island har endast en (!) vikingatida runinskrift på trä återfunnits (se Knirk 1994A). Övriga isländska runinskrifter är medeltida. Detta är märkligt med tanke på hur ofta runor nämns i den fornisländska litteraturen (se Dillmann 1996).

- Sö 173 *Hann hafði vestarla um vāRit længi*
 Dou austarla með Ingvari
- Sö 174 *Þý lét fiqr sitt, flýðu gængiR*
 þæiR vē (BiarnaR?) vildu ækki halda
- Sö 198 *Hann oft siglt til Sæimgala,*
 dyrum knærri, um Domisnæs

En del inskrifter övergår till en sorts rytmisk, "högtidlig prosa" efter helmingen. Möjligt är, vilket framförallt Sophus Bugge och Erik Brate (1891) hävdade, att denna prosa av sin samtid ansetts vara versifierad, efter kriterier som inte motsvarats i den fornvästnordiska skaldediktningen. Detta är också en möjlig förklaring till varför de inte tagits upp av Snorre i hans *Skaldskaparmál*.

- Sö 206 *Hēr skal standa stæinaR þessiR*
 rūnum ruðniR, ræisti Guðlaug
 at syni sīna, ok Hialmlaug at brøðr sīna
- Sö 213 *Stæinn hiogg Āsbærn, stæindan at vitum*
 bant með rūnum, ræisti Gylla
 at GæiRbern, bōnda sinn,
 ok Guðfrið at faður sinn
 Hann vaR bōndi bæztr i Kili

Tre verspar finns på västerledsfararstenen Sö 106 och Ingvarsstenen Sö 179 i Selebo-området, samt västerledsfararstenarna Sö 137 och Sö Fv 1948;289 i runstenscentrumet Ludgo sn i Rönö-områdets mitt. För övrigt kan man notera likheterna i ordvalet mellan Sö 106, Sö 137 och Ingvarsstenen Sö 173.

- Sö 106 *SāR vestarla um vāRit hafði*
 borg um brutna ī ok um barða,
 færð hann karsaR kunni allaR
- Sö 137 *Stæinn sāRsi standr at Øpi*
 ā þingstaði at Þōru ver
 Hann vestarla væknti karla
- Sö 179 *ÞæiR fōru drængila fiarri at gulli*
 ok austarla ærni gāfu
 Dou sunnarla ā Særklandi
- Sö Fv 1948;289 *Urðu dauðiR ī Danmarku*
 VāRu rīkiR ā Rauningi
 ok sniallastiR ī Suīþiūþu

Av intresse är att både Sö 106 Kjula ås och Sö 137 Aspa hög har rests på stora tingsplatser med äldre gravhögar. Notera också att Sö 137 är den enda runstenen i Södermanland som nämner en tingsstad. De två andra runsvenska beläggen är bägge från Vallentuna: Jarlabankestenen U 212

Vallentuna ka, och de versifierade Gunnarstenarna U 225-226 Bällsta, resta efter Ulv i Bårresta.

Det är dock stor skillnad mellan den oornrade, delvis med stavlösa runor ristade Sö 137 och de förmodligen yngre U 212, U 225-226. De uppländska tingsplatserna har etablerats endast kort innan tiden för runstensresandet, medan Sö 137 från början stått på en gammal tingsplats med en mycket stor gravhög i ett anrikt område. Det råder inget tvivel om att Ludgo sn har varit en gammal kultplats av stor betydelse.³⁸

Det poetiska motivet på U 225-226 handlar egentligen också mer om sönernas nybygge av ett kvantitativt monument än om det språkliga bibehållandet av kvalitativ ideologisk tradition, *grātr*, som nämns blott i den sista raden. Samtidigt bör man minna sig att U 225-226 är två av de äldre vikingatida runstenarna i Uppland.

U 225-226	<i>Munu æigi mæрки</i>	<i>mæiri verða</i>
	<i>þæn Ulfis syniR æftiR gærðu,</i>	
	<i>snialliR svæinaR</i>	<i>at sinn faður.</i>
	<i>Ræistu stæina</i>	<i>ok staf unnu</i>
	<i>ok inn mikla</i>	<i>at iartæiknum.</i>
	<i>Ok Gyriði</i>	<i>gats at veri.</i>
	<i>Þý man i grāti</i>	<i>getit lāta.</i>

Österledsfararstenen Sö 338 Turinge ka i Selebo-området har tre verspar och en helming. Texten har två parallella motiv: bröderna Torsten och Anund har varit både framstående jordägare och utlandsfarare. Appositionen "bäst av landsmän" har varit så viktig att den varierats. Däremot är det bara Torsten som nämns såsom härförare och avliden i strid utomlands.

Sö 338	<i>Brøðr vāRu þæiri</i>	<i>bæztra manna,</i>
	<i>ā landi</i>	<i>ok i liði ūti,</i>
	<i>heldu sīna</i>	<i>huskarla vel</i>
	<i>Hann fiöll i orrustu</i>	<i>austr i Garðum,</i>
	<i>liðs forungi,</i>	<i>landmanna bæztr.</i>

Den längsta versifierade inskriften i Södermanland finns på parstenarna Sö 34-35 Tjuvstigen, Hölebo hd, i sydöstra Rönö-Hölebo-området. Typiskt nog är det ett par österledsfarare som hugfästs. Man kan dock inte utan vidare påstå att samma ristare/ristarskola utfört bägge stenarna bara för att Tore 1 signerat Sö 35 (se Axelson 1993:69). Snarare har Tore 1 fått uppdraget att resa Sö 35 av modern Ingegerd efter det att "bröderna" Styrlög och Holm rest Sö 34. I samband med runstensresandet har förmodligen också den väg som omtalas i texten anlagts. Jansson (1962) tolkar övertygande ortnamnet Tjuvstigen som *þiūpstigr* "allfarvägen".

38 Ortnamnet Ludgo har sitt ursprung i *Liūþguðuvī*, 'folkgudinnans helgedom' eller *Liūðguðuvī* 'äringsgudinnans helgedom'. År 1293 skrivs det *Liuthguthuwi* (se Hellqvist 1948:592). År 1581 skrivs det *Ludgode*. Jansson (1962) menar att det är också möjligt att Rönö hd är det Ræningi som nämns i *Ynglingasaga*, kap. 40.

Sö 34-35 *StýrlausR ok HolmbR stæina ræistu*
at brøðr sīna, brautu næsta.
ÞæiR ændaðus ī austrvegi,
Þorkell ok Stýrbiorn, þægnaR gōðiR.
Lēt Ingigærðr annan ræisa stæin
at syni sīna, synn ā gærði.

De organiska intellektuellas storhetstid i Södermanland kom att sammanfalla med runstenresandet efter de sista stora vikingatågen, då ristarskolorna fick ge uttryck för den välbärgade storbondedklassens ökade maktanspråk, religiositet och arvskiten. Utlandsfärdernas poetiska eftermälen som vi möter i runsvenska steninskrifter hör alltså hemma på det översta samhällsskiktets bord snarare än i var mans mun, även om storbönderna knappast var ensamma på utlandsfärderna.³⁹ Diktningen om de handelspolitiska äventyr Mälardalens överklass ägnade sig åt ger oss dock knappast någon upplysning om det stora flertal som brukade jorden och bröt nytt land åt de krigiska storbönderna, men det var heller aldrig runristarnas avsikt att diskutera allmogen. (För en diskussion om runstenskvinnornas roll i samhället se avsnitt 4.1.1).

2.2.3 De poetiska Ingvarsstenarna

En nutida runolog som Frank Hübler (1996) har minst sagt stränga kriterier för vad som är vers till skillnad från slumpmässig allitteration eller högtidlig prosa. Hübler markerar på så sätt sin distans till äldre forskning (Bugge & Brate 1891, Brate 1925, Wessén 1936). Både Sophus Bugge och Erik Brate var ganska förtjusta i att attribuera verser till runristare. Hübler är också kritiskt inställd till Elias Wesséns behandling av poetiska inskrifter.⁴⁰

"Wessén geht auf methodologisch unsicherem Grund, wenn er die Allitteration als Indiz für die Richtigkeit einer von ihm selbst als nicht zweifelsfrei angesehenen Deutung gelten läßt" (Hübler 1996:112).

Med en korpus omfattande 203 runinskrifter etablerar Hübler nya kriterier för att identifiera versifierade inskrifter i typerna A, B, B1, B2, BC och C. Enligt dessa kriterier så kan av Ingvarsstenarna endast Sö 179 betraktas som en helt säkert versifierad inskrift (Hüblers typ C). Ifråga om Sö 131, Sö 173, U 778 så är de möjligen, men inte säkert, helt versifierade (typ BC, Hüblers tvivelsutan mest problematiska typ). Sö 320, U 654 hör till typ B2, med två avsiktliga

³⁹ Det bör i detta sammanhang påpekas att Egil Skallagrimsson vid ett tillfälle påpekade att alla ägde förmågan att förstå skaldediktning:

<i>svát Yggs full</i>	Så att Yggs fulla horn
<i>ýranda kom</i>	skummande kom
<i>at hvers manns</i>	till var mans
<i>hlusta munnum</i>	hörselmun

Detta var en åsikt som för övrigt delades av den vördnadsvärde Beda (se fotnot 26 ovan).

⁴⁰ Man kan som Jesch (1997) rikta en viss kritik mot Hüblers metod — skrivbordsrunologin — som är helt beroende av fotografier och äldre läsningar.

allitterationer tillsammans med prosa. Typ B1 omfattar Sö 281, Sö 335, U 439, U 644, U 661, U Fv 1992;157, Vs 19, vilka har en allitteration vardera.

Hübler (1996:95-7, 105-6) menar till skillnad från Bugge och Brate att den bland Ingvarsstenarna vanligaste allitterationen *austr* — *Ingvar* är slumpmässig och oundviklig, och att dess förekomst inte är något bevis på att ristaren verkligen sökt att dikta, samma sak skulle gälla allittererande appositioner. Detta även om ristaren varit medveten om allitterationen (!).

"Die Beispiele [...] sind keine Verse nach meinen Kriterien, wenn auch die Alliteration dem Ritzer bewußt ist. Die Appositionen, die völlig abhängig vom ersten Teil der Inschrift sind, der sicher nicht versifiziert ist, kann man als ganz übliche Zusatzinformationen betrachten, die in anderen Inschriften des öfteren direkt an die Hauptformel angehängt werden" (Hübler 1996:95).

Samma medvetna om ock slumpmässiga allitteration skulle också gälla adv. som slutar på *-la*, vars förekomst enligt Hübler inte bevisar versifiering. Mot detta talar att man förmodligen med avsikt valt att använda just den allitterationen på Sö 335, annars kunde man ju uttrycka det på vanlig prosa som på Sö 107, Sö 281, U 1143. Detta är väl också Bugges mening:

"...der kan paavises flere Exempler [...] pa, den i Runeindskrifter er syntaktisk Forbindelse mellem de Ord, der er givne i rhythmisk Form, og de, med hvilke dette ikke er Tilfældet. Desuden synes de følgende Ord at vise baade Allitteration og poetisk Udtryk" (Bugge 1891:28).

Hübler medger vad gäller hans typer BC och B2 att ristarna varit medvetna om att de fraser de valt allittererat, men anser inte detta tillräckligt. Problemet med detta synsätt är att det underkänner användandet av s.k. "formelgods", dvs. av samtiden välkända, behändiga högtidliga fraser. En bra skald kunde använda sig av formelgodset utan att underkasta sig det, istället kastades formelgodset om av skalden i ett mönster som Geoffrey R. Russom (1991) kallar "the artful avoidance of the useful phrase". En medioker skald håller sig till de kända mönster han vet är poetiska, han är inte nyskapande inom ramen för diskursen. Hyperkritikens anhängare bör minna sig att även dålig poesi fortfarande är poesi, så tillvida att den strävar efter samma ideal som den riktiga konsten.

Man kan liksom Fred Wulf (1998:93-7) fråga sig var och i vilka sammanhang gränsen mellan "högtidlig prosa" och poesi går i runinskrifter. Det är inte säkert att den senvikingatida runstensresaren hade lika stränga krav som nutidens metrikforskare. Jag anser följaktligen att de i två versrader allittererande Ingvarsstenarna Sö 131, Sö 179, Sö 320, U 654, U 778 måste inordnas i ett övre skikt av runstenar vars inskrifter ansågs ha ett stort sanningsvärde och hög status. Man kan notera att samtliga av dessa Ingvarsstenar också uppvisar över 100 läsbara runor (se avsnitt 6.1.1). Detta är knappast någon slump. De har varit dyrare handelsvaror än vanliga runstenar ur både kvantitativ (ett stort antal runor) och kvalitativ (mer poetiskt språk) synpunkt.

Ingvarsstenarnas (ur en finsmakares synpunkt mediokra) poesi har haft ett enda bestämt syfte i att glorifiera Ingvarståget. Ingvar har

uppenbarligen ägt hegemoni i samhället, de organiska intellektuella har av den härskande eliten fått uppdraget att rista mer om honom mer än andra. Det går inte att undgå att runristarna har bemödat sig att de övriga döda ska nämnas i sammanhang med Ingvar, han har en legitimerande funktion att fylla i det vårdade språket.

Ibland ber de efterlevande för Ingvars och de andra deltagarnas själar, ja i ett fall, U 1143, går man så långt att man ber för alla kristna själar överhuvudtaget: *Guð drottin hialpi and allra kristna!* På så vis kom härföraren, kyrkan och storbönderna att hyllas i anslutning till diskursens ordning. I vissa fall har även behovet av att materiellt ombesörja den andliga själaboten efter den enskilde deltagaren tagits upp; U Fv 1992;157 nämner att också en bro byggts i samband med runstensresandet.

De förnäma deltagarnas okända, bråda död borta i Särkland är höjd ovan gemene mans sotdöd på grund av deltagarnas underordnade relation till en stor härförare som Ingvar. Det förefaller som om Ingvars ovissa öde uppfattats av sin samtid som mycket ärofyllt, i enlighet med ett traditionellt allmångermanskt krigarideal som också återspeglas i äldre fornengelsk skaldediktning, framförallt *Beowulf* och *The Battle of Maldon* (se Russom 1978), samt i vendel- och vikingatida vapengravar (se avsnitt 2.2).

Vi kan konstatera att ristaren och/eller runstensresaren av Sö 179 påstår att deltagarna i Ingvarståget har dödat andra människor under färden. Detta har av samtiden setts som något positivt och ärofyllt. Aggressivt maktutövande var under sen vikingatid nödvändigt för att reproducera makten. Om en hövding tvekade att döda löpte han risk att själv bli dödad. Följaktligen får aggressivt maktutövande en framträdande ideologisk roll som sedan ger sig till känna i den hegemoniska diskursen, dvs. runstensristandet. Här kan man notera att vissa metoder vi känner från *Ynglingatal* och de isländska sagorna lyser med sin frånvaro i runinskrifterna. Ingen runinskrift söker skryta med att man innebränt en politisk rival, även om man får förmoda att fler än Ingjald Illråde och Njal rönt detta grymma öde.

Maktutövandets mest extrema uttryck i form av mord och dråp utomlands motiverar en värtalig, poetisk metafor: *ok austarla ærni gāfu*, "och de gāvo österut örnen föda".

"The image of feeding the eagle is a common one in early Norse literature, for everyone knows that eagles by preference eat the bodies of men killed in battle. Ingvar's voyage was a heroic and bloody one, and his companions were professional killers looking for plunder" (Page 1987:49).

Det poetiska runsvenska språket i minnesinskrifter som Ingvarsstenarna uttrycker alltså av gammal hävd överklassens idealbild av samhället som också kunde representeras materiellt i form av vapen och gravgods i den mån den döde begravdes i ättehög (se avsnitt 2.2), vilket naturligtvis var omöjligt i fråga om Ingvarståget.

3 Ingvarsstenarnas ortografi och ornamentik

Detta kapitel kommer att diskutera Ingvarsstenarnas ortografi och ornamentik utifrån ett regionalt perspektiv. Avsnitt 3.1 behandlar ortografin, 3.1.1 är en fördjupning om regional variation ifråga om ortografi. Avsnitt 3.2 behandlar ornamentiken, avsnitt 3.2.1 och 3.2.2 är fördjupade studier av uppländska respektive södermanländska ristarskolor.

Hur ser en typisk Ingvarssten ut? En snabb överblick av statistiken i avsnitt 6.1 nedan visar att en Ingvarssten oftast är av granit och har över 80 läsbara runor. Vad gäller ornamentik uppvisar den vanligen ett kors samt ett eller flera sammanbundna rundjur vars huvuden är ristade i fågelperspektiv. Detta är enligt min mening tämligen meningslösa uppgifter. De säger ingenting om runsvenskans kronologi eller om det senvikingatida samhällsskicket som låg till grund för det ristade språkets utveckling.

Både runologisk och arkeologisk forskning hyser en traditionell uppfattning att de glosögda ormarna ovanifrån sedda (Gräslunds Fp) är generellt sett äldre än de från sidan sedda rundjuren⁴¹ och att detta skulle utgöra ett ganska säkert relativt dateringskriterium, eftersom t. ex. Åsmund Kåresson använder glosögda ormar som sekundär ornamentik. Problemet är att de bägge djurformerna uppträder samtidigt redan på Jellingestenen DR 42, det vill säga åtminstone ett halvsekel före Ingvarståget. Två sorters rundjur, det ena sett från ovan, det andra från sidan, föreligger alltså redan i sydsandinavisk stil, innan runstensresandet ens kommit igång på allvar i Mälardalen.

De syduppländska Ingvarsstenarna U 439†, U 644, U 654, U 661, U 778, U Fv 1992;157 har en inbördes liknande ornamentik och har därför gett upphov till en "stereotyp" om hur de egentligen övervägande södermanländska Ingvarsstenarna borde se ut med glosögda ormhuvuden, sedda ovan ifrån. Denna uppfattning har möjligen sitt ursprung i Wesséns resonering kring Äskil 1 och Amundes ristarstil i jämförelse med Åsmund Kåressons produktion (1960:38-42). Wessén menar att det i stort sett inte funnits mer än två dussin professionella runristare i Mälardalen. Det är således inte förvånande att han attribuerar samtliga Ingvarsstenar i Uppland utom den av Tore 2 signerade U 1143 Tierps ka till den uppländske ristaren Äskil 1.

"Han tycks sålunda ha varit Ingvarstågets specielle runmästare, vad Uppland angår, kanske med direkt uppdrag att hugfästa minnet av de i fjärran land omkomna" (Wessén 1960:41).

Men Wessén nöjer sig inte med Uppland. Också Sö 179 skall ha utförts av Äskil 1, sedan skall Sö 179, Sö 320 och Sö 335 ha utförts av en och samma ristare, men Wessén säger då aldrig rent ut om det är Äskil 1 som avses (se Axelson 1993:98-9). Jag har svårt att föreställa mig att Ingvarsstenarna har utförts efter en mall eller ett centralt påbud (se Gräslund 1991), eftersom det

41 Notera att Christiansson (1959) avstår från datering.

enligt min mening saknas både enhetlig ortografi och ornamentik inom runstensgruppen.⁴²

Flera av de södermanländska Ingvarsstenarna har istället en mycket individuell karaktär. Man måste därför söka reda ut problemet med äldre, vilseledande och ibland motsägelsefulla ristarattribueringar för att sedan redogöra för ortografiska och ornamentala likheter och egenheter på Ingvarsstenarna (se avsnitt 3.1).

Det som förenar de ornamentalt orelaterade södermanländska Ingvarsstenarna är istället det versifierade språket, från Stäringe, Tystberga och Lundby i Rönö-området till Gripsholm i Selebo-området. Olika södermanländska ristare använder samma språk, även om de skiljer sig åt ornamentalt (se avsnitt 3.2.2).

De olika minnesmärkenas omfattning torde till sist ha sitt ursprung i fördelningen av det materiella välstånd en betydande del av den socialt dominanta befolkningen i olika regioner tillskansat sig på utlandsfärder och hur detta överskott sedan investerats på olika håll (se avsnitt 2.1.1).

3.1 Ingvarsstenarnas ortografi

Ingvarsstenarnas ristare söker till synes inte briljera i form av komplicerad ornamentik även om stenarna ibland är av monumentala proportioner. Emfasen är exoteriskt syntaktiskt lagd. 8 av 21 inskrifter överstiger 100 idag läsbara runor (se avsnitt 6.1.1). Skiljetecken mitt i orden och stingningar förekommer dock i högre grad på de södermanländska Ingvarsstenarna än de uppländska.

På Ingvarsstenarna förekommer en enda binderuna **f=u** på Sö 335 Ärja, men inga talchiffer eller runmagiska glosor.⁴³ Ingvarsstenarna förefaller därför vid en svepande yttre anblick helt orelaterade till de södermanländska chiffer- och Torshammargrupperna, även om jag anser att det är möjligt att det förhåller sig annorlunda om man ser till enskilda Ingvarsstensristares övriga produktion.⁴⁴

Vi har redan sett i avsnitt 1.3.1 att Wessén (1936, 1960) anser att runologiska dateringskriterier bör, då de står i konflikt med ornamentala, spela en underordnad roll för tidfastandet av Ingvarsstenarna. Jag menar att detta synsätt också haft konsekvenser för Wesséns ristarattribueringar av Ingvarsstenarna, där en ytlig stilhistorisk analys tyvärr fått ersätta Wesséns goda språkkunskaper. Man måste gå igenom samtliga ristarattribueringar inom runstensgruppen med ortografiska kriterier, en viktig runologisk metod jag anser att Wessén försummat i sin utredning av de historiska runinskrifterna.

42 Gräslund (1991:115) ställer frågorna: Är det en och samma ristare? Är ornamentiken ett fälttecken för Ingvarståget? Eller är det en kronologisk fråga?

43 Sö 9, som hör till Järnagruppen har sannolikt utförts av en chifferkunnig ristare.

44 De sörmländska chifferskrifterna förtjänar en egen studie, där de bör jämföras med den uppländske ristaren Erik, nyfynd i Sigtuna, och de västnordiska chifferskrifterna på Orkney och Grönland.

Det som möjligen skulle kunna tala för Wesséns attribuering av Sö 179 och Sö 335 till samme oidentifierade ristare är ortografin, inte ornamentiken (se avsnitt 6.1.1).⁴⁵ Men de ortografiska likheterna mellan Ingvarsstenar på olika håll i Södermanland utesluter på samma gång allt samband med de Ingvarsstensristare vi känner från södra Uppland. Notera att den på sex sörmländska Ingvarsstenar förekommande best. art. sg. *pannsi* aldrig förekommer på de syduppländska Ingvarsstenarna som alltid använder *penna/penni*. Både Sö 179 och Sö 335 stavar, tillsammans med Sö 173, *austarla a : ustarla* med inre skiljetecken. Skiljetecken i mitten av ord saknas på sex av sju av de uppländska Ingvarsstenarna, undantaget är U 439†, vars läsning av förklarliga skäl ändå är osäker.

Såsom Hübler (1996) redan noterat förekommer lokaladv. *austarla* inte på de sju befintliga uppländska Ingvarsstenarna.⁴⁶ Däremot används *austarla* med allitteration på tre Ingvarsstenar i Södermanland (Sö 173, Sö 179, Sö 335), samt Langbardalandsfararstenen Sö 65, vilket enligt min mening skulle kunna uppfattas som ett tecken på en större språklig medvetenhet i det senare landskapet. Ristaren av Sö 179 enkeltecknar dessutom, så att i slutet på *austarla* finns början på *ærni*. Enkeltecknar gör också Åsmund Kåresson, men aldrig Äskil 1.⁴⁷ Både Sö 173 och Sö 320 har stungna **u**-runor, vilket skiljer dem framförallt ifrån de uppländska Ingvarsstenarna, där blott U 654 har en stingning i **þena**.

Ortografin på de syduppländska Ingvarsstenarna varierar trots konsekvent användning av /q/ i **foþur** på U 644, U 654, U 661 vad gäller återgivandet av nasal framför homorgan konsonant, vilket man kanske inte skulle vänta sig (se Williams 1994:221). U 661 stavar både *Anund onunt* och *Anundar onutar*. *And* stavas **ot** på U 654, U 661, U 778, men *andinni ontini* på U 644. Notera att det är knappast brist på utrymme i textslingorna som motiverat dessa stavningar, här kan det vara fråga om en varierande ljudanalys mellan olika ristare.

Vidare stavar U 644, U 778, U Fv 1992;157 *ræisa* med två runor för diftongen /æi/ till skillnad från U 654 och U 661. Däremot stavar både U 654 och U 778 *rista* i pret. **raist**. U 644 har i prep. *æftiR* det enda palatala **R**-et, med samma rundade bistavar som **m**, vilket skulle tala emot en attribuering till Äskil 1, som ju inte använder **R** på den enda av honom signerade U 778. Runorna på U 778 har mycket långa huvudstavar och raka bistavar till skillnad från de andra uppländska Ingvarsstenarna, som vanligen har rundade bistavar på **f** och **m**.

Man kan till sist konstatera att U 439†, U 661 och U 778 har ristade kryss mellan olika ord medan ristarna av U 644 och U 654 använder sig av kolon

45 Snarare påminner Sö 333 mer ornamentalt om Sö 179, bägge saknar kors och delar av texten finns utanför själva ormslingan. Intressant är att Wessén (1936:318) inte identifierar signaturen Äskil 2 på Sö 333 med ristaren från U 778.

46 Notera faran av negativ bevisföring, eftersom ordet *austarla* förekommer på Vs Fv 1988;36 vilket föranlett Jan Paul Stridh (1988) att betrakta den såsom en möjlig Ingvarssten. Dessutom förekommer runföljden *tarla* på Gs 17, vilket måste tolkas som antingen *vestarla* eller *austarla*. Ett framtida nyfynd med samma ord i Uppland skulle alltså inte förvåna.

47 Meddelande av Per Stille, Uppsala. Detta förutsätter dock att man inte till Äskil 1 attribuerar U 439†, som har en enkelteckning.

och punkter. U 654 har dessutom två kors, varav ett markerar ristarsignaturens början. U Fv 1992;157 har både kryss och kolon. Allt detta talar emot Wesséns attribuering av samtliga syduppländska Ingvarsstenar, och en del södermanländska Ingvarsstenar till den uppländske ristaren Äskil 1. Vi vet egentligen inte mer än att Äskil 1 säkert signerat U 778. Däremot vet vi att det föreligger en hierarkisk relation mellan de nämnda deltagarna på Sö 173 och Sö 335 (se avsnitt 4.1.1), och att det finns ett språkligt samband mellan de poetiska Ingvarsstenarna Sö 131, Sö 179, och Sö 320 (se avsnitt 2.1.1-2). Det kan knappast vara nyttigt att i längden spekulera om enskilda ristares verk inom en stor runstensgrupp som Ingvarsstenarna, Wesséns olika attribueringar har ju inte gett några konkreta resultat. Istället verkar ett större regionalt perspektiv vara nödvändigt, där runstensgruppen som helhet jämförs med flera runristare/ristarskolor från olika regioner i Mälardalen.

3.1.1 Palatalt R på Ingvarsstenarna — en isogloss?

Utöver den i avsnitt 1.3 och 1.3.4 diskuterade forskningen om åsrunans användning och förändrade ljudvärde skulle man också kunna använda sig av de resterande femton runorna för att diskutera de regionala ortografiska skillnaderna mellan olika runstensområden. Lagmans (1990) och Williams (1990) doktorsavhandlingar om framförallt vokala runor har blivit mönstergilla och en doktorsavhandling om den palatala R-runan är i vardande.

Jag har här också valt R för att visa att dess användning eller frånvaro förmodligen återger dialektala drag som återspeglas i runristarnas ortografi, snarare än att det kronologiskt representerar ljudövergångarna /s/ > /R/ och /R/ > /r/. Syftet med detta är att visa hur lätt det är att dra alltför stora slutsatser utifrån ett begränsat källmaterial. Jag vill påstå att man bara vagt kan sia om en så stor fråga som ljudövergången /R/ > /r/ (se Peterson 1983) med Ingvarsstenarna som utgångspunkt.

Ingvarsstenarnas användning av växlingsformer och huruvida dessa kan dateras har diskuterats av Ulla Stroh-Wollin (1997) som också använder sig av Gräslunds ornamentala profiler. Vis av nyare forskningsresultat uttalar sig Stroh-Wollin försiktigt om de små möjligheter som Ingvarsstenarna erbjuder som komparativt källmaterial och sätter istället ristarnas användande av relativpartikeln *es/eR*, och 3 p. sg. pret. av *vesa/veRa* i samband med ett större fenomen som hon kallar regional-kronologisk variation.

Stroh-Wollin kommer till slutsatsen att det går att se ett samband mellan äldre former av ornamentik och användandet av yngre former av relativpartikeln *es/eR* (1997:127). Uppland ligger förmodligen efter Södermanland vad gäller ljudövergången /s/ > /R/ precis som landskapet kommit igång med runstensresandet något efter Södermanland. (Stroh-Wollin efterlyser ett datorbaserat karteringsprogram för mera exakta observationer runt runsvenskans datering och regionala distribution.)

Ingen närmare undersökning av ljudövergången /R/ > /r/ har gjorts utifrån Ingvarsstenarnas regionala distribution. Användningen av **R** för slutljud efter vokal på Ingvarsstenarna är knappast uppseendeväckande och kan hypotetiskt också ha bibehållits av ortografisk konvention, ett förändrat uttal till trots. (Det är dock knappast att vänta **R** efter dentala frikativan **þ**, men **R** förekommer undantagsvis efter **f** och **t**.)⁴⁸ Man kan bestämt hävda att användning eller frånvaro av **R** visar att Ingvarsstenarnas ristare knappast ägde en gemensam enhetlig ortografi, utan visar att flera av inskrifterna har både individuella och regionalt särpräglade drag.

5 av 7 helt säkra Ingvarsstenar i Uppland använder sig aldrig av **R**.⁴⁹ Den perifera U 1143 Tierps ka har prep. **aftiR**, pret. **foR** samt nom. **þoriR**. Inskriften är dock skadad, och läsningen efter äldre avbildningar långt ifrån säker (se Williams 1990:171). Det kan röra sig om arkaisk ortografi ifråga om **aftiR**, eftersom Tierp är långt ifrån Södermanland och U 1143 skiljer sig så drastiskt på snart sagt varenda ortografiskt särskiljande punkt från de andra uppländska stenarna som aldrig använder **R**.

U 644 Ekillas bro har också ett förmodligen arkaiskt **aftiR**, men annars förekommer inte **R**. Detta enda **R** på Ingvarsstenarna i södra Uppland är dock ytterst problematiskt, eftersom det är helt tillräckligt för att kasta tvivel på attribueringen av U 644 till både Äskil 1 och **a-rikr** (Alrik?) som bägge annars aldrig använder just denna runa. Om vi följer den av Lagman och Williams föreslagna devisen "skriv som det låter" på detta minimala material, förefaller Uppland knappast ha ägt något enhetlig uttal på vikingatiden. Om inte, skulle man kunna ledas att tro att runristaren Tore 2 helt enkelt var en södermanlänning. Den enda säkra Ingvarsstenen i Västmanland, Vs 19 stavar **eftir** och **R** saknas.

Vad gäller Ingvarstågets kärnområde Södermanland, finner vi flera tecken på att **R** skulle kunna vara ett ortografiskt uttryck för dialektal variation mellan Södertörn, Uppland och Västmanland å ena sidan och Selebo-Rekarne och Rönö-Hölebo-områdena å den andra. Av 13 helt säkra södermanländska stenar använder 11 (84,6%) **R**-runa.⁵⁰ Isoglossen för palatalt /R/ har möjligen gått tvärs över Mälaren och sedan följt farleden Hallsfjärden-Järnafjärden-Himmersfjärden ned till Östersjön, så att Södertörn kommit att avgränsas från det övriga Södermanland.

Södertörn verkar istället tillhöra det uppländska språkområdet, då Amundes Sö 254 Vansta saknar **R** exempelvis i genitivformen **alhiltar**, detta till skillnad från Sö 131 Lundby som har **iuintaR**.⁵¹ Den försvunna Sö 287[†] Hunhammar, Botkyrka sn, markerar den hypotetiska palatala isoglossens mitt genom att stava både **iftir**, **iftiR**, och **eR**, men inskriften har också den oväntade nominativformen **antuitR** (dvs. om vi kan lita på den äldre avbildningen). Den centralt belägna Sö 9 Lifsinke saknar **R**, men använder å andra sidan inte ord där man väntar **R**, t. ex. prep. **æftiR/æftir**, relativpartikel

48 Detta ifråga om Sö 287[†], vars läsning av förklarliga skäl är osäker.

49 U 439[†], U 654, U 661, U 778, U Fv 1992 ; 157.

50 Sö 105, Sö 107, Sö 108, Sö 131, Sö 173, Sö 179, Sö 277, Sö 281, Sö 287[†], Sö 320, Sö 335.

51 Amunde använder heller aldrig **R** på den till honom attribuerade Sö 217.

es/eR eller pret. *vas/vaR*. Det gör dock en annan inskrift inom Järnagruppen (se avsnitt 1.1 och 3.2.2), Knutsstenen Sö 14 Gåsinge ka, som har **vaR**, vilket gör att Sö 9 knappast kan ses som någon belastning mot dragningen av isoglossen längre upp i Södermanland. Problemet är bara att det ser alldeles för bra ut.

Faran av att generalisera om en eventuell palatal /R/-isogloss i Mälardalen med en så liten korpus som Ingvarsstenarna illustreras kanske bäst av U 644, U 1143 och de av mig avfärdade stenarna. Om vi hypotetiskt accepterar endera av de mig avfärdade Vs 1 och U 540 som helt säkra Ingvarsstenar, vilket tidigare har gjorts (se avsnitt 1.1), skulle den annars så enhetliga gränsen mellan alveolart /r/ och palatalt /R/ suddas ut, eftersom Vs 1 har den ovanliga nominativformen **kuþlefr** samt prepositionen **uftiR**, U 540 har genitivformen (**rahnhilta**)**R** och nominativformen **mupiR**.

Ett mer fullständigt svar på frågan om en eventuell, i ortografin representerad palatal isogloss tvärs över Mälardalen, kan dock endast ges utifrån en kvantitativ studie med hjälp av ett nytt karteringsprogram, då de fåtaliga Ingvarsstenarna knappast allena kan användas för en sådan uppgift.

3.2 Ingvarsstenarnas ornamentik

Vid en närmare anblick ser de södermanländska Ingvarsstenarna sällan ut som de i Uppland, tvärtom får också tesen om de omnipresenta Fp ormhuvudena sig en knäck om man ser endast på Södermanland som region. Södermanland är snarast ett av de få landskap där vi har en subtext av "hedniskt" motstånd i form av ortografiskt, språkligt och ornamentalt särskilda runinskrifter såsom chifferskrifterna Sö 112, Sö 167, Sö 367, Sö Fv 1948;295 och Torshammarstenarna Sö 86 och Sö 111.

De i Selebo-Rekarne- och Rönö-Hölebo-områdena befintliga Ingvarsstenarnas ornamentik tycks mig snarast höra hemma i lokalt förankrade ristarskolor utan anknytning till Uppland eller Södertörn (se Axelson 1993:74-6).⁵² Detta försvårar naturligtvis en datering på ornamentala grunder då man är tvungen att acceptera att den oornerade (Gräslunds RAK) Sö 131 är samtida med den med två olika rundjur försedda Sö 173. Däremot ser en rad runstenar i Uppland ut att kunna vara Ingvarsstenar utan att vara det.⁵³

3.2.1 Erik, Äskil 1 och Alrik — en ristarskola?

Ser man noggrannare på enbart de syduppländska Ingvarsstenarna så märker man en hel del ornamentala skillnader dem emellan: ormstjärtarnas stängda

⁵² Erik Brate attribuerar de flesta av dessa inskrifter till enskilda, i mitt tycke fiktiva ristare (se Axelson 1993:74-6).

⁵³ U 876, U 990, U 992, den av Erik signerade U 1165 och de till Erik attribuerade U 755, U 762, U 768, U 769, U 857, U 1154, U 1155, U 1156, U 1157, U 1172, U 1173.

slutkringla, eller "lussebulle" och hjulkorsformen på U 778 påminner mer om U 661 och U Fv 1992;157 än U 654. U 644 och U 654 påminner istället mer om varandra ifråga om ormstjärtarnas öppna slutkringla och flätkorsformen i mitten av ristningen. U 439† och U Fv 1992;157 har bägge georgskors med flätkors inuti. Thorgunn Snædal (1992) attribuerar endast U 439† och U 661 till ristaren av U Fv 1992;157. Så mycket kan jag också gå med på. Ormhuvudernas glosögonform är i mitt tycke det enda som förenar U 654 och U 778 till skillnad från alla de andra stenarna, ögonformen är mer långsmal och kantig till skillnad från de med streck sammanbunda "pingpongbollarna" på de andra. U 661 och U Fv 1992;157 har mycket lika huvudform och långsträckta stjärtar, precis som den till Erik attribuerade U 779. U 644, U 654 och U 778 saknar lås runt ormarna. Det talar för en attribuering av U 439†, U 661, U Fv 1992;157 och kanske också U 779 till samma ristare (Erik?).

Det finns klara skillnader i bearbetningen av ristningsytor i den syduppländska runstensgruppen. Den fristående U 654 är mycket gropig och skrovlig, den nedre avskilda runslingan har dessutom ristats på en slätare yta. U 778 har uppenbarligen suttit inmurad i Svinnegarns ka:s vapenhus ganska länge, men hade förmodligen ursprungligen en helt slät bearbetad yta, liksom U 644, vilken dock tjänat som brosten och på så vis kan ha slitits mer än vanligt. Den omkullvälta U Fv 1992;157 och den i ett gravfält stående U 661 är väl någonstans mittemellan.

Per Stille (1992B) drar en viktig slutsats då han utifrån den uppländske runristaren Livstens produktion påstår att flera personer med olika arbetsuppgifter kan ha utfört olika delar på samma ristningar, även om Livsten kan ha haft en dominant diskursiv ställning inom ristarskolan "Livstens lid" där Balle och Frösten ingått, (jfr. U 1161).

"Det är inte självklart att det bara står en ristare bakom varje ristning. Inte heller är det självklart att stenar med samma ristarsignatur har utförts av en och samme ristare. Stenar som man kan visa har utförts av samme ristare bör bedömas som en grupp oavsett förekomst eller närvaro av en viss signatur" (Stille 1992B: 4).

Ser man till genealogin, så kan man konstatera att U 643, U 644, U 654 rests av samma familj under loppet av två generationer för att nämna tre generationer av manliga familjemedlemmar. Ristaren **a-rikr** (eventuellt Erik, troligen Alrik, möjligen samme Alrik som på Sö 101 och Sö 106), Äskil 1 och eventuellt en tredje ristare som utfört U 644, kan mycket väl ha samarbetat. Äskil 1 kan t. ex. ha utfört hjulkorset på U 661, medan Erik/Alrik gjort ormarna, och den tredje ristaren ristat runorna.

"Livstens lid" var nog inte den enda ristarskolan av sitt slag. De uppländska Ingvarsstenarna och den äldre runristartraditionen i Södermanland har antagligen också haft en liknande hierarkisk ristarstruktur som Livstens skola. Vad gäller de uppländska Ingvarsstenarna avstår jag

54 Den poetiska utlandsfaranstenen Sö 198 Mervalla i Selebo-området har en hjulkorsform och Fp-ornamentik som påminner mycket om U 661 och U 778.

följaktligen från ristarattribueringar utöver de av Alrik, Äskil 1 och Tore 2 signerade Ingvarsstenarna U 654, U 778 och U 1143. Men jag vill samtidigt ännu en gång påpeka det osannolika i Wesséns ristarattribueringar av så många runristningar över ett mycket vidsträckt område till upplänningen Äskil 1.

En mer exakt ristarattribuering av de syduppländska Ingvarsstenarna är endast möjlig genom en noggrann fältinventering av ristarnas huggningsteknik med hjälp av avgjutning eller laser-scanning av spårprofiler (se Freij 1992). Hur pass angeläget detta är för runologin tycks mig vara en kostnadsfråga.

3.2.2 Järngruppen och andra södermanländska Ingvarsstensristare

Flätkorset och Fp-ornamentiken är inget krav för hur en Ingvarssten skall se ut i Södermanland, där 5 stenar av 13 saknar kors, däribland Sö 179, vilket också Wessén påpekat. Vad gäller Södermanland fäster Wessén (1960:39-41) betydlig uppmärksamhet på den till Amunde attribuerade Sö 254 Vansta för att sedan kunna generalisera om en enhetlig "Ingvarsstil" som uppenbarligen även omfattar Södertörn. Det är riktigt att Amundes ortografi och ornamentik påminner om Äskil 1:s. Men Amundes ornamentala stil har också individuella drag; den till Amunde attribuerade Sö 217 saknar exempelvis glosögon. Sö 217 har i stället en mer stiliserad ormhuvudform, där ögonen blott är snirklar på sidorna om huvudet. Den signerade Sö 266 har ett ormhuvud med glosögon men också en hammarhajsliknande nos.

Ingvarsstenarna i Selebo-Rekarne och Rönö-områdena framstår som mycket särpräglade gentemot denna "Ingvarsstil". I Selebo-området har Sö 335 en ovanlig, utarbetad korsform som främst påminner om korset på Sö 338 Turinge ka, medan ristaren av Sö 179 uppenbarligen från början bestämt sig för att inte ha något kors i sin runristning.

Sö 107 och Sö 108, Klosters sn, Öster Rekarne hd, påminner en del om varandra ortografiskt, och har också samma typ av flätat hjulkors. Däremot har Sö 108 en orm från sidan och Sö 107 en från ovan. De förefaller helt ornamentalt orelaterade till de syduppländska Ingvarsstenarna i fråga om ormarnas sammanbindning, däremot hör de språkligt samman med de västmanländska utlandsfararstenarna. (Den av mig som Ingvarssten avfärdade Sö 96 Jäders ka har en hel del ornamentalt och språkligt gemensamt med Sö 107 och Sö 108, men vi kan på grund av den ofullständiga läsningen inte säkert fastställa om detta beror på att Sö 96 verkligen är en Ingvarssten eller om detta bara är ett normalt tecken på regional förankring.)

En problematisk runstensgrupp är Ingvarsstenarna Sö 277, Sö 281 och de av mig avfärdade Sö 278 och Sö 279 vid Strängnäs ka. Sö 277, Sö 278 och Sö 281 är fragment inmurade i domkyrkans ytterfasad. Sö 279 är ett fragment strax sydväst om kyrkporten. Fragmentet Sö 278 är betydligt större än de

andra men saknar samtidigt också en större del av sin ursprungliga runinskrift. Sö 278 avviker kraftigt från de andra fragmenten med sin rundade runslinga, när de mer bibehållna Sö 277 och Sö 281 visar upp långsmala parallella runslingor, med mycket liten böjning. Ett gemensamt ornamentalt drag för Sö 277, Sö 279 och Sö 281 är att de alla har ett rundjur sett från sidan. Ormhuvudet på den av mig avfärdade Sö 279 är dock betydligt mer formfulländat än det på Ingvarsstenarna Sö 277 och Sö 281, ornamentalt sett påminner runstensfragmentet Sö 279 snarast om ormhuvudet på Sö 187 Harby, också den i Selebo-området. Det kan tillsvidare inte avgöras huruvida Ingvarsstenarna Sö 277 och Sö 281 en gång varit korsprydd.

Sö 9 Lifsinge, Dillnäs sn, Daga hd, i norra Rönö-området står i nära ornamentalt samband med Sö 14 Gåsinge ka, samt den närbelägna Järnagruppen Sö 350-52 i Hölebo hd. Brate (1925:124) påstår att en och samme ristare står bakom dessa och jag är benägen att hålla med om detta; stenarna har samma ormpar, vars stjärtar är ovan ihopslingrande i en "firningsätta" även om ormhuvudenas form skiljer sig mycket kraftigt på Sö 9. Dess ormhuvuden ter sig så klumpiga i jämförelse med de formfulländade knopen och palmettkorset att jag misstänker att en otränad ristare senare sökt avsluta det ofullbordade verket.

Wessén (1936:XXIX-XXX) påpekar med rätta att det inte kan fastställas om Järnagruppen Sö 350-353 och Sö 9, Sö 14, Sö 158 är utförda av samme ristare eller av en ristarskola. Men jag är böjd att påstå att det rör sig om en enhetlig, regionalt förankrad ristarskola. Då man med stor sannolikhet kan anta att Sö 9 och Sö 14 är utförda av samma ristare/ristarskola föreligger också en liknande språklig kontinuitet mellan Englandstågen och Ingvarståget i Daga hd, och Sö 173 Tystberga samt på Vs 18-Vs 19.

Likheten mellan Sö 9 och andra Ingvarsstenar är alltså en ren tillfällighet, medan likheten med den mycket närbelägna Knutsstenen Sö 14 tyder på lokal förankring.⁵⁵ Av stor vikt är också faktumet att Sö 352 hade enligt en teckning av Richard Dybeck (1865) numera försvunna chifferrunor (se ill. i Wessén 1936:343). Vidare identifierar Thorgunn Snædal (1981) den 1951 återfunna Sö 158 med Järnagruppens ristare. Den skadade runföljden på Sö 158, vilken Brate tolkat som ristaren "Traens" signatur, tolkas istället av Snædal övertygande som det andra ledet i den allittererande app. *þrottar þægn*, i chifferskrift. Åtminstone en av Ingvarsstenarna, Sö 9, och en möjlig Knutssten Sö 14, står följaktligen i samband med de södermanländska chifferskrifterna, vilket redan Sune Lindquist (1915:127) och senare Wessén (1936) lagt märke till, utan att Wessén för den skull dragit några vidare slutsatser vad gäller den regionala variationen mellan ristarskolorna i Ingvarsstensgruppen som skulle tala emot hans ornamentala dateringshypotes ett kvartssekel senare.

⁵⁵ Avståndet Sö 9 och Sö 14 emellan är inte större än att man från Sö 9:s plats på det nu förstörda gravfältet i Lifsinge tydligt ser Gåsinge ka:s spira på andra sidan Nyckelsjön.

Den successiva amplifikationen av kristen ornamentik kan spåras vidare inom Järnagruppen. Det har med tiden blivit allt viktigare att visa upp ornamentala kristna attribut. Till Järnagruppen skulle jag därför också vilja anknyta Sö 140 Korpbron som en något äldre föregångare på både ortografiska och ornamentala grunder. Den märkliga binderunan på Sö 140 får sin ideologiska upplösning i böneformeln som genomkorsar palmettkorset på Sö 9. Sö 140:s täta, långsmala komposition, ormhuvudets och stjärtens former påminner mycket om Sö 14. Knutsstenens Sö 14 altarkors är rudimentärt och återfinns längst ned i mitten av inskriften. Palmettkorset på den av allt att döma yngre Ingvarsstenen Sö 9 har genomgått en estetisk amplifikation som endast kan förklaras av en ökad kristen hegemoni inom den ornamentala stilbildningen. Det stora, centralt placerade palmettkorset genomkorsas dessutom av böneformeln *kuþ hialbi salu ulfs* på Sö 9.

Den kanske mest intressanta gruppen av Ingvarsstenar utgörs av de tre allittererande inskrifterna Sö 131, Sö 173, Sö 320 i södra Rönö-området samt den välkända Gripsholmsstenen Sö 179 i Selebo-området. Detta på grund av att de alla är samtida och poetiska, men också på grund av att de hör hemma i helt orelaterade ristarskolor som uppvisar en delvis retrograd ornamentik.

Sö 131 Lundby har ingen orm alls, utan påminner mer om de tidigaste oornerade Englandsfararstenarna i Attundaland (t.ex. U 539 Husby-Sjuhundra ka) med samma enkla georgskors. Stenen är också ganska liten i jämförelse med samtliga uppländska Ingvarsstenar, med undantag för U 661. Man får förmoda att den i boustrophedon ristade slingan med sitt poetiska språk imponerat mer på läskunniga än olärda. Dessutom har runstenens placering i en skeppssättning mycket väl kunnat utgöra ett viktigare ideologiskt attribut än ornamentala rundjur.

Sö 173 Tystberga har en glosögd orm hängande fritt från ovan och ett älgliknande rundjur sett från sidan, vars bägge ändar är låsta i en länk.⁵⁶ Den poetiska inskriften, delvis i det relativt sällsynta tempus pluskvamperfekt om Holmstens utlandsfärder i västerled och sedan med Ingvar, är det centrala motivet och ett kors har av ristaren ansetts onödigt, då i stället ormen fyller mitten av stenen. Den genealogiskt yngre Sö 374 har däremot ett stort georgskors men saknar både rundjur och versifierad inskrift, snarast visar ristaren Styvjald prov på att han är semilitterat. Möjligt är att förlaga i trä tjänat som förebild och att ristaren slarvat. Stenens yta är grov och obearbetad; den framstår som klumpig bredvid Sö 173.

Sö 179 Gripsholm är av stort format, ristningen bitvis grund. Den gråa graniten påminner mycket om Sö 9. Ormen hänger fritt. Det gör också 3 p. pers. pron. *þæiR* som ristaren glömt att placera i runslingan; han har måst rista denna runföljd vid sidan. Det är den suggestiva om ock metriskt enkla dikten, inte den visuella framställningen, som varit av vikt.

Sö 320 Stäringe är en av de större Ingvarsstenarna. Ytan är grov. Runorna är stora och ofta är det vida utrymmen mellan runornas huvud-

56 Liksom Sö 7 och U 802.

och bistavar. Ormens huvudform påminner inte om någon annan södermanländsk Ingvarssten, munnen är trubbig och tillplattad. Glosögon saknas på den ovanifrån sedda ormen, liksom på Vs 19. Det enda ornamentala stildrag som förenar Sö 320 med de glosögda Ingvarsstenarna är den fritt hängande ormen, ett motiv som påminner främst om Sö 173 och Sö 179.

Sammanfattningsvis kan sägas att Ingvarsstenarna i Selebo-Rekarne och Rönö-Hölebo-områdena inte utgör en enhetlig grupp vid sidan om andra ristarskolor. Snarare ingår här Ingvarsstenarna i olika regionala ristarskolor, som i Järnagruppens fall även utfört Knutsstenar och chifferskrifter både före och efter Ingvarståget. Ingvarsstenarna är i fråga om runstensresandet i dessa runstensområden blott ett led i en längre kontinuitet, en sedvana som sakta sprider sig söderifrån tvärs över Mälardalen inom loppet av ett och ett halvt århundrade.

3.3 Ingvarstågets omfattning i olika runstensområden

Ingvarsstenarnas distribution pekar entydigt på en klar södermanländsk dominans bland medlemmarna i tåget. En klar tendens är att främst upplänningar och västmanlänningar från Mälardalen anslutit sig. Denna tendens är dock inte fixerad utan nyfynd skulle enkelt kunna förändra situationen. Utöver de säkra stenarna finns ju också de två i nordöstra Östergötland, vars äkthet som Ingvarsstenar jag avfärdat. Ännu en Ingvarssten i Östergötland skulle naturligtvis förändra läget.

Det förefaller i retrospektiv farligt att teoretisera om Ingvarstågets spridning på grundval av brist på fynd. Elias Wessén (1960:43-45) ansåg exempelvis att storbönderna i Attundaland inte deltagit i Ingvarståget eftersom Ingvarsstenar saknades där och runornamentiken i Attundaland såg så annorlunda ut. Under vägarbeten 1989 upptäcktes Arlandastenen U Fv 1992;157. Tre år tidigare hade Jädrastenen Vs Fv 1988;36 åter sett dagen. Det var sensationella fynd av stenar efter två österledsfarare. Arlandastenen ligger i Attundaland, just där Wessén hävdade att det inte skulle finnas några Ingvarsstenar. Visserligen kan man invända att Arlandastenen ligger bra nära gränsen till de sydvästra delarna av Tiundaland, men faktum kvarstår att nyfynd knappast kan överskattas vad gäller vederläggning av föråldrade forskningsteorem.

Men Wessén hade också varit inkonsekvent i sitt metodologiska resonering om Ingvarståget. X antal Knutsstenar i östra Uppland bevisar inte frånvaron av Y antal Ingvarsstenar. Följaktligen går det inte att säkert påstå om en viss region deltagit i ett visst plundringståg utifrån dess deltagande i ett annat. En enda Ingvarssten som U Fv 1992;157 är tillräcklig för att avfärda Wesséns slutsatser. Istället måste man utgå från reellt existerande material, utan att för den skull teoretiskt utesluta hypotetiskt existerande, ännu oupptäckt material.

Som exempel på faran av att generalisera i brist på fynd kan nämnas ett par runstensfattiga södermanländska socknar som Vårdinge sn, Öknebo hd och Torsåker sn, Rönö hd. De är centralt belägna i annars runstenstäta härader. I Barva sn, Öster Rekarne hd, har en runsten återfunnits, vilket får socknen att passa in i mönstret med de runstenstäta grannsocknarna Kjula och Jäder på gränsen mellan Rekarne och Selebo hd.

En svårare fråga att besvara är var gränsen mellan runstensområdena Selebo-Rekarne och Rönö-Hölebo gått längs Mälarmården. I Vårdinge sn saknas idag runstenar, men socknens centrala placering mellan Mälaren och Östersjön utmed sjösystemet Marviken-Klämmingen-Frösjön-Sillen-Trosaån samt de stora mängderna registrerade fornfynd i Vårdinge sn (se kartmaterial i Wessén 1936:XIIIIV-XX) avskräcker från snabba generaliseringar. Av intresse är att Vårdinge ursprungligen tillhört Daga hd men senare underordnats Öknebo hd.

Bygdens store son, riksdagmannen P. Sahlström (1825), bör enligt min mening betraktas som en pålitlig källa.

"Då ingen tradition upplyser tillwarelsen af och sammanhanget med de inom Vårdinge Socken befintliga Ålderdomsminnen, skulle man kunna tro sig böra dem förbigå, om ej, såsom bevis på Ortens tidigare befolkning, samt till vägledning för Forskare borde nämnas, att af Ättehögar finnas ett ganska stort antal, hwaraf någon enda i sednare tider blifwit genombruten... Griftplatser, till en del helt nära jordytan, äro på flera ställen upptäckte. Af Runstenar kunna endast 2:ne såsom betydliga anföras. [...] Skulle denna ofullständiga anteckning af förhållanden från äldre tider föranleda någon forskare till undersökning och till ett på sanning, utan förkärlek, grundadt omdöme, så torde ändamålet, att till någon del afhölja den slöja, hwarmed tidens längd och tillfälligheter omswept den aflägsnare forntiden och dess kraftyttring, kunna winnas" (Sahlström 1825:47-8).

Om man sätter tilltro till Sahlströms uppgifter är det en gåta att man senare inte återfunnit några runstenar i Vårdinge sn. Sahlström anför två runstenar i Vårdinge sn såsom "betydliga" och kanske kände han också till en del fragment. Vårdinge är ett sedan länge bebott område mellan Rönö hd och Selebo hd, och dess sjöar utgör länken mellan två stora runstensområden, ett "uppmarschområde" för flera deltagare i Ingvarståget (se avsnitt 4.1.2).

Arkeologen Åke Hyenstrand (1996) framhäver Mälardalens särställning som ett område med goda kommunikationer vilka snarare tjänat till att politiskt söndra än att ena området.

"Mälarlandskapens speciella karaktär med utomordentliga inre kommunikationsmöjligheter bör ha inneburit speciella relationer mellan eventuella stamsamfund. Landhöjning och nykolonisation torde ha gjort eventuella bindingar inom folkstammar lösare än på andra håll, t. ex. inom de småländska folklanden" (Hyenstrand 1996:32).

Det bör påpekas att Ruprecht (1958) sökt framhålla topografiska faktorer för utlandsfärder i samband med landhöjningen, men att ingen större geologisk kartläggning ställts i relation till runstenskronologin för Mälardalen.

En noggrann inventering av gränsocknarna mellan olika runstenscentra och runstensområden i Södermanland, Västmanland,

Uppland och Östergötland skulle därför vara på plats, (särskilt angeläget är att återfinna de försvunna Ingvarsstenarna Sö 287† och U 439†).⁵⁷ Man måste dock utgå från kartmaterial där de s.k. 5- och 10-meterskurvorna noggrant ritats in. Fältarbetet har på så sätt inte spelat ut sin roll inom runologin utan ter sig istället nödvändigare än någonsin.

4 Utlandsfarare och efterlevande

En bevisföring utifrån den minimala information som finns att tillgå kräver en systematisk genealogisk och onomastisk statistisk överblick över alla på Ingvarsstenarna nämnda deltagare, släktingar och ristare. Först då kan vi se i vilken grad poetiskt språk tillägnas vilka deltagare av vilka efterlevande och vilken roll deltagarna har spelat i tåget och de efterlevande därhemma.

Henrik Williams (1990) har utarbetat ett register för genealogiskt relaterade runstenar och Jan Owe (1996) ett provisoriskt runnamnsregister. För närvarande saknas dock en större särskild genealogisk-onomastisk databas som skulle kunna ligga till grund för en större undersökning av hela Mälardalen. Hur går man tillväga under tiden?

Arndt Ruprecht (1958) är väl den främste runologen att söka statistiskt fastställa familjeförhållanden hos utlandsfararna under vikingatiden. Lucien Musset (1959) menar dock att Ruprecht har ett udda sätt att räkna på. Ruprecht menar nämligen att avsaknaden av kvinnonamn på utlandsfararstenar tyder på att utlandsfararna, framförallt sönerna, varit ogifta. Musset anser detta vara ett teoretiskt bristfälligt synsätt som förlett Ruprecht från ett större och viktigare problem, det att begripa Ingvarsstenarna i ett större sammanhang. Orsaken till detta skulle enligt Musset ligga hos Ruprechts bristande förmåga att först definiera sitt eget synsätt och hur han sedan ämnar gå till väga metodologiskt.

"Je me demande si M. Ruprecht n'a pas suivi un mirage. Il n'a pas pris soin de définir la réalité qu'il croyait appréhender..." (Musset 1997:113).

Musset frågar sig också om inte avsaknaden av en kvinnas namn kan betyda att andra än de närmaste släktingarna har rest runstenar efter fallna kamrater, "bröder" utom släktbanden, som utan vidare kunnat vara gifta utan att detta uttryckligen nämns i runinskriften.

Låt oss därför i väntan på en mer fullständig genealogisk-onomastisk runtextdatabas inte anta att folk är vare sig gifta eller ogifta så länge detta inte kan betygas av genealogiskt relaterade stenar.

⁵⁷ Det vore önskvärt att sluta den isolerade lucka mellan runstensområden i Mälardalen och längs Östersjökusten genom att närmare undersöka Vårdinge ka och Torsåkers ka på andra sidan Sillen.

4.1 Vem är vem på Ingvarsstenarna?

Vad gäller den statistiska inordningen av 68 personer nämnda på Ingvarsstenarna, så kan man konstatera att det finns en rad ännu olösta problem (se avsnitt 6.2). Det har visat sig omöjligt att få några större resultat som omfattar samtliga personer utom det föga förvånande faktum att kvinnor inte deltagit i Ingvarståget, samt att män dominerar både som runristare och runstensresare.

Olika individer med identiska personnamn har av mig tillsvidare givits latinsk numrering, för att undvika förväxling dem sinsemellan, och med andra orelaterade runristare. Detta gäller Andvätt I (Sö 287+), Andvätt "röde" II (U 643, U 644, U 654), Ulv I (Sö 9), Ulv II (Sö 108), Ulv III (Sö 281), samt Torsten I (Sö 254) och Torsten II (U Fv 1992;157). Fragmentariska namn återges i fetstilsbelägg, t. ex. **u--r** (Sö 277) och **-alui** (Sö 281). Den svårtolkade runföljden **u ulf=ui** på Sö 335 har av mig tolkats som ett kvinnonamn *Ulfvī. Där personnamn helt saknas ersätts dessa med "N.N." följt av latinsk numrering.

Efter att ha namngett samtliga personer är nästa steg att skilja de tre kategorierna "deltagare" (D), "efterlevande" (E), och "ristare" (R) åt. Det första man då kan konstatera är att 24 män deltagit i Ingvarståget och att 3 män står som ristare. Men även om man kan avföra samtliga 14 kvinnor från grupperna D och R, kvarstår likväl ett antal statistiskt osäkra män inom båda grupperna D och E, och en del kvinnor i grupp E. Grupperna D och E sorteras därför efter släktband i åtta underavdelningar: "broder" (B), "dotter" (D), "fader" (F), "moder" (M), "son" (S), "styvfader" (StF), "styvson" (Sts), "syster" (Sy). Men inte ens dessa underavdelningar ger slutgiltiga svar.

Vi kan inte säkert avgöra huruvida såsom avlidna nämnda personer verkligen deltagit i Ingvarståget om inte detta uttryckligen nämns. Detta gäller Torgils (Sö 287+), Torsten II (Sö 254) och Östen (Sö 254). De osäkra avlidna personerna sorteras därför som "osäker deltagare" (D?).

Ett problem är huruvida föräldrar till deltagare verkligen varit i livet då Ingvarsstenarna rests eller om arv redan skiftats efter dessa. Detta gäller Alfild (Sö 254), Livö (Sö 320) och Öjvind (Sö 131). Dessa osäkra föräldrar sorteras som kategorierna E?M respektive E?F. Ett annat problem vad gäller arvsrätt gäller exempelvis det efterlevande syskonparet Manne och Myskia (Sö 173). De har förlorat både en fader och en broder. Ska vi i relation till arvsrätten räkna de efterlevande i första hand som faderns avkomma eller som syskon?

En del efterlevande kvinnor står som runstensresare även om deras släktband till deltagarna är oklart, detta gäller **-alui** (Sö 281) och Ingeborg (Sö 277). Dessa kvinnor sorteras under kategorin "efterlevande kvinna" (EK). Andra kvinnor som Biarnlög (Sö 287+) nämns som "arvinge" och att hon rest stenen efter sin **biapr**. (Läsningen är efter en äldre avbildning och därför osäker.) Biarnlög tillhör alltså kategori ED? eller möjligen ESys?, men vem av Hüge (DB) och Torgils (D?B?) är hennes **biapr**?

Ett ytterligare problem är att de underordnade kategorierna DB och EB inte är vidare exakta, termen "broder" kan som bekant beteckna både släktband och kamratskap. Detta gäller Harald (DS), "Ingvars broder" (Sö 179) och N.N. I (DB?), "Ulv III:s broder" (Sö 281). I bägge fallen kan inte avgöras om släktband föreligger, men i det förra fallet verkar det mindre troligt då Tola (EM) inte nämner härföraren Ingvar (DB?) som sin egen son. I det senare fallet kompliceras situationen av Ulv I (DS) på Sö 9, och Ulv II (DF) på Sö 108, som bägge mycket väl kan vara identiska med Ulv III, då Sö 281 i Selebo hd geografiskt sett befinner sig mittemellan Sö 9 i Daga hd och Sö 108 i Ö. Rekarne hd. Ulv III kan alltså inte användas statistiskt då vi inte vet om han är identisk med Ulv I och Ulv II eller om han är en annan deltagare.

Sö 287† erbjuder ett liknande intressant problem: Andvätt I (EB) har rest stenen efter sin broder Huge (DB) som dog med Ingvar, och efter Torgils (D?B?), sin "gode bror". Skall man uppfatta Torgils som deltagare och släkting, eller har Andvätt I sökt markera skillnaderna mellan Huge och Torgils genom att beskriva dem på olika vis? Statistiken i avsnitt 6.2 ter sig minst sagt stympad men det är tillsvidare ohjälpligt.

4.1.1 De efterlevande kvinnornas roll som runstensresare

Ett stort problem vad gäller Ingvarsstenarna är att fastställa de efterlevande runstenskvinnornas språkliga roll i samhället gentemot männens, oavsett deras respektive civilstånd. Man bör då undvika att genast hänfalla till inskränkta synsätt från vår egen tid. Att som Wessén anse att männen alltid bör föregå kvinnorna i en normaliserad text är att vara snärjd i en anakronism (se Jesch 1994:155). Istället bör man anta att när kvinnor föregår män i runinskrifter som t.ex. Tyrvi och Ingegerd gör gentemot Tjalve på U 875 Focksta finns det säkerligen goda skäl till detta. Min tolkning av inskriften är att Tyrvi och Ingegerd kan ha varit socialt mäktigare än Tjalve eller stått närmare på tur som arvingar, även om det är oklart i vilken exakt rättslig relation de alla stod till varandra.

Frågan om de efterlevande kvinnornas roll som runstensresare leder oundvikligen till det större problemet att förstå kvinnorollen i det vikingatida samhället som helhet. Som litteraturhistorikern Carol J. Clover (1988:147-188) visat med utgångspunkt från de isländska sagorna, samt arkeologen Anne-Sofie Gräslund (1988), historikerna Judith Jesch (1994:149-162) och Birgit Sawyer (1994:163-177) utifrån Upplands runinskrifter, har kvinnornas maktposition i samhället inte varit enhetlig i det vikingatida och medeltida Skandinavien, utan istället varierat betydligt både kronologiskt och regionalt. Vi kan konstatera att folkvandringens och den tidiga vikingatidens kvinnor deltog i tre större tåg i västerled: invasionen av Brittannien, upprättandet av Danelagen och de norska bosättningarna på Irland, Caithness, Orkney, etc. samt de senare landnamnen på Island, Grönland och Labrador (se Shetelig, Lárusson & Indrebø 1936). Under sen vendeltid har utifrån Sveariket och Gotland en omfattande kolonisation av Östbaltikum

inletts, i vilken framförallt gotländska kvinnor deltagit (se Nerman 1936:76-7). Denna, tillsammans med den svenska koloniseringen av Finland, tycks dock ha upphört eller avstannat från och med 800-talets senare hälft. Från sen vikingatid finns mig veterligen varken runologiska eller arkeologiska bevis för att Mälardalens kvinnor skall ha deltagit på utlandsfärder i någon större utsträckning eller att de gravlagts med vapen.

Carol J. Clover (1988) menar att det relativt låga antalet kvinnor på Island efter landnamet skulle kunna bero på att man under hednatiden och den tidiga kristna tiden i stor uträkning tog livet av nyfödda flickor. Ett färre antal kvinnor ökade kvinnans status och chanserna att gifta sig rikt steg betydligt i fattiga nybyggarområden. Vi kan dock inte utifrån avsaknaden av kvinnor i runinskrifterna anta att barnamord hört till vardagen i ett sedan länge bebott område såsom Mälardalen, medan man kan förstå att det skulle kunna ha varit möjligt på en osäker plats som en utsatt handelsstation i Litauen eller ett isolerat nybygge på Grönland.

Anne-Sofie Gräslund (1988:241-2) menar att "runstenstexterna ger underlag för uppfattningen att kvinnlig infanticid praktiserades under sen vikingatid i Mälar-landskapen". Visst är det hypotetiskt möjligt att barnamord praktiserats i stor utsträckning även i Mälardalen, men detta kan ännu inte bevisas utifrån runinskrifterna. Att i runinskrifter skryta med att man dödat folk på utlandsfärder för egen vinnings skull är en sak, en helt annan är att man med berätt mod haft ihjäl sina egna barn för att sedan låta bli att nämna detta. Runsvenskan hade en ganska rik vokabulär att tillgå om man på ett vårdat sätt ville beskriva hur man haft ihjäl folk i strid.⁵⁸ Däremot saknar vi ännu runinskrifter som beskriver hur nyfödda flickor satts ut i skogen. Jag vill därför påstå att det är metodiskt oriktigt att hänvisa till mörkertal som ännu inte kan bevisas utifrån det språkliga källmaterialet. Frågan om kvinnlig infanticid kan vi tillsvidare överlåta till osteologer, i den mån det återfunnits senvikingatida spädbarnsskelett som kan könsbestämmas.

Snarast tyder väl frånvaron av kvinnor i Mälardalens runinskrifter på att de flesta kvinnor som lyckats nå vuxen ålder inte givits möjligheten att utveckla den intellektuella förmågan, haft den ekonomiska möjligheten eller ens känt det ideologiska behovet att resa runstenar, att rista eller nämnas i runinskrifter för att få komma till tals. Vi vet inte om alla runstenskvinnor ens kunde läsa det de uppdrog åt män att rista. Det är mycket möjligt att läskunnigheten var främst förbehållen den manliga överklassen. I de över 3.500 svenska runinskrifterna finns blott en (!) namngiven kvinnlig runristare från sen vikingatid, Gunnborga den goda, som ristat Hs 21.⁵⁹ De läs- och ristarkunniga runstenskvinnorna kan därför inte sägas vara representativa för vikingatida kvinnor i allmänhet, lika lite som de

58 Jfr. Ög 136 Rök: *Þat sagum tvalfta hvaR hæstR sē GunnaR etu vëttvangi ā* "Säg för det tolfte var Gunns häst (vargen) ser föda på slagfältet".

59 En intressant jämförelse är det faktum att i de cirka 70-80 kontinentala runinskrifter från merovingertid (ca. 500-750) framstår två kvinnor, Blidgund och Feha, som ristare gentemot blott en man, Boso (se Düwel 1989: 47-54).

utlandsfarande runstensbönderna kan sägas utgöra ett typiskt genomsnitt av den manliga befolkningen. De representerar tillsammans en jordägande överklass, där kvinnans roll främst kom att omfatta gårdshushållningen, medan männen ägnade sig åt utrikeshandel eller plundring.

Genom att jämföra antalet runstenar med arkeologiska spridningskartor av vikingatida vapengravar kan man subjektivt hävda att Mälardalen var ett mer elitistiskt samhälle än Norge och Island (se avsnitt 2.2). I ett utpräglat krigiskt patriarkat blir naturligtvis den kvinnliga representationen i det översta samhällsskiktets elit betydligt mer begränsad än annars. Detta gäller inte minst kvinnornas möjlighet att få deltaga i utlandsfärder. Inga kvinnor nämns som deltagare i Knuts- och Ingvarstågen. Faktum är att utlandsfarande kvinnor först finns representerade i runinskrifter i samband med pilgrimsfärderna under den senare kristna epoken, såsom Ingerun på U 605, som "vill fara till Jerusalem".

Blott ett fåtal av Mälardalens kvinnor kunde hävda sig som socialt jämställda männen genom att använda sig av exakt samma ideologiska attribut, dock ej av andra eggvapen än ristarmejslar. En liten grupp inom den kvinnliga delen av överklassen har förstått att använda sig av det ristade språket. Runristarna blev i dessa fall runstenskvinnornas maktredskap. Här kan man märka en viss överrepresentation av ett par kvinnor efter Ingvarståget. I fråga om sydvästra Uppland kan man t.ex. notera att de efterlevande dottrarna Gulla och Gervi som rest U 661 efter fadern Anund, och Härlev och Torgård som rest U 439+ efter Sábbe, anlidade samma ristare/ristarskola som de fem Gunnlevssönerna på U 644 och U 654. Två par systrar har kunnat visa att de ägt liknande ekonomiska resurser som fem bröder. Däremot vet vi inte huruvida t. ex. Anundsdöttrarna var gifta, om de senare gift till sig mer jord, eller om de hade andra syskon. Gunnlevssönerna kan hypotetiskt ha gift bort onämnda systrar eller gjort dem arvlösa, eftersom fem män har efter Ingvarståget skiftat arv efter fadern.

Birgit Sawyer (1994) menar att just arvsrätten är en viktig orsak till att kvinnor står som runstensresare, och i ett enstaka fall som ristare. Jag instämmer tillfullo. Att resa en runsten är att hävda rätten till att äga ordet, att föra talan. Det förefaller utifrån den av Torbjörn skald ristade U 29 Hillersjö, Gunnarsstenarna U 225-226 Bällsta och de sinsemellan genealogiskt relaterade Sö 137-138 Aspa, att möjligheten till att kunna åberopa arvsrättens stadfästade i skrift varit en viktig anledning till att ett fåtal av Mälardalens välbärgade kvinnor låtit resa runstenar på tingsplatser, gravfält och vid markgränser efter ärvda släktingar på samma sätt som storbönderna.

Ingvarstågets nämnda kvinnliga efterlevande har enligt min mening haft som främsta motiv att hävda arvsrätten efter de ledande männen inom slakten när de rest Ingvarsstenar. Detta torde enligt min subjektiva mening inte minst gälla sörmländskan Myskia som rest tre runstenar enbart efter manliga släktingar: Sö 173 efter fadern Holmsten och brodern Rodger som dött i Ingvarståget, senare Sö 374 efter andre brodern Manne och till sist också

Sö 13 efter hennes son Sigbjörn.⁶⁰ Notera att på Ingvarsstenen Sö 173 nämns Myskia före brodern Manne. Någon annan kvinna än Myskia nämns inte på dessa stenar, vilket dock inte nödvändigtvis betyder att Myskia saknat kvinnliga släktingar som stått henne efter i arvsrätt.

Det är högst troligt att stormän som Holmsten, Anund och Säbbe tagit med sig flera av huskarlarna på färden, men de efterlevande överklasskvinnorna har inte ansett det nödvändigt att nämna andra män än sina bröder, fäder, söner och äkta män. Den kvinnliga strategin att nämna endast manliga släktingar i flera olika led märks också på Sö 101 Ramsundsberget, som tillhört en av de mest dominanta familjerna i Selebo-Rekarne-området. Sigrid nämner först att hon både är Orms dotter och Alriks moder och sedan att hon låtit bygga bro efter Holmger, hennes make och/eller Sygröds fader. Här saknas minst två kvinnor: Sigrids moder och Holmgers moder.

Gräslund, Jesch och Sawyer framhåller alla kristendomens växande hegemoni som en möjlig förklaring till kvinnornas successivt allt större roll som runstensresare. Jag instämmer i detta antagande. Denna utveckling kan möjligen påvisas med hjälp av Myskias runstenar: den versifierade Ingvarsstenen Sö 173 saknar både kors och bön, den senare slarvigt stavade Sö 374 har ett mycket stort georgskors som dominerar hela runstenen. Man kan utifrån runinskrifterna hävda att Mälardalens husfruar varit medvetna om det ristade ordets makt. Framförallt de mest välbärgade av dem har sökt att utnyttja denna diskurs för att främja sina egna ekonomiska och politiska målsättningar hemmavid, vilka i sin tur kan ha gagnat missionens främjande och kristendomens seger.

4.1.2 Ingvartågets hierarki

Vi kan utan vidare rekonstruera Ingvarstågets hierarki i ett par led även om det är svårt att exakt placera en del folk, t.ex. Harald Tolasson, Ingvars "broder". Ett halvdussin av de nämnda deltagarna har av allt att döma haft betydande befattningar i Ingvarståget. "Styrmän" som Säbbe, "skeppare" som Osniken och "drängar" som Byrsten har haft framstående positioner.

Ingvar

Gunnlev, Banke och Holmsten (skeppsägare) samt Säbbe (styrman)

Osniken (skeppare)

Byrsten (dräng) och Harald (broder)

Dylika titlar betyder dock inte att personerna ifråga har varit kungliga emissarier, tillhört speciella krigarkast eller brödraskap. Att folk fått en

⁶⁰ Såsom tidigare nämnts råder delade meningar om både namnet Myskia och den genealogiska rekonstruktionen Sö 173 > Sö 374 > Sö 13 (se fotnot 5 ovan).

måhända överdriven postum titel måste inte leda till att vi skall ge titeln allt för mycket mening.

Jan-Paul Strid (1987:312-3) visar att epitetet *drængR* inte behöver betyda mer än att en mansperson anses vara duglig och rask i största allmänhet; inte minst då både far och son i samma mening kan omnämnas som *drængiaR*. Att vi återfinner termen på Sö 320 är alltså knappast bevis för att Byrsten har varit medlem i något obskyrt hedniskt edsförbund av unga krigare eller fått sitt uppehälle som hirdman i sveakungens tjänst. Troligare är att Byrsten blott ansetts leva upp till omvärldens förväntningar. Detsamma torde väl ha gällt Harald Tolasson på Sö 179, som inte alls behöver ha varit någon frilloson till kung Emund Slema.

Klaus Düwel (1987) har sökt att definiera termerna *skipari* och *stýrimannr* närmare.

1. Ein *stýrimannr* ist Eigner und Führer eines Schiffes.
2. Ein *skipari* (Sg.) führt ein Schiff im Auftrag einer anderen Person, die wahrscheinlich Eigner dieses Schiffes ist.
3. *Skipari* im Plural bezeichnet entweder — wenn es im Verhältnis zum Steinsetzer steht — eine Mehrheit von Schiffsführern im Auftrag oder — wenn es im Verhältnis zum Toten steht — Leute der Schiffsbesatzung (Düwel 1987:331).

Styrmanen Säbbe tillhörde således den övre delen av hierarkin, han var direkt ansvarig inför Ingvar. — Vad gäller termen *skipari*, menar Klaus Düwel att "auch bei *skipari* muß jede Inschrift individuell geprüft werden"(1987:332). Sö 335 Ärja är dock klar på den punkten. Osniken har varit Holmstens skeppare, och Osniken har alltså haft en gentemot Holmsten underordnad roll.

Det är knappast förvånande att se att det är främst den högre hierarkin som fått versifierade inskrifter efter sig. Framförallt gäller detta den tidigare västerledsfararen Holmsten från Tystberga och upplänningen Gunnlev från Yttergran som bägge nämns på två stenar vardera (Sö 173, Sö 335, U 644, U 654) samt Banke från U 778 Svinnegarn.

Skeppsägaren Holmstens förbindelser med Mälardalen och hans tidigare utlandsresor i västerled låter oss ana en mäktig man. Förutom Ingvar förekommer ju endast namnet på två andra deltagare i en socialt legitimerande funktion, den ytterst osäkert identifierade Ulv III (Sö 281) och Holmsten (Sö 173, Sö 335). Appositionen *skipari Holmstæins* fyller denna funktion på Sö 335 Ärja ödekyrka (detta antagande under förutsättningen att man inte finner någon ytterligare deltagare vid namn Holmsten i exempelvis Tierp). Holmstens familj fortsatte också att resa runstenar efter Ingvarståget. Myskia har rest Sö 374 åt brodern Manne efter fadern Holmsten och brodern Rodgers död. Senare har också Myskia (tillsammans med maken Viking?) rest Sö 13 Gatstugan, Gryt sn efter sonen Sigbjörn.

En viktig slutsats är att Osniken från Sö 335 Ärja har varit Holmstens skeppare, även om deras familjer senare rest runstenar i helt olika delar av Södermanland. Hur stod Holmsten i kontakt med de andra deltagarna i Ingvarståget? Osniken och Holmsten bör ha nått varandra enklast via den

numera uppdämda vattenfarleden genom Vårdinge sn från norr till söder över Marvikarna, ner genom Klämningen, Frösjön och Sillen.

"Det Namn [Vårdinge], Kyrkan och Socknen erhållit, vill forsagan härleda från uråldriga tider. Man påstår nemligen: att i långt förflutna dagar en sjöled från Östersjön här förbi varit begagnad ; att ett Wårdtorn eller dylikt, på samma ställe som Kyrkan nu befinnes, då varit upprest ; att namnet på en Egendom, Wisbohammar inom Socknen wid Frösjön, der större jernringar skola funnits fästade i berg, ännu antyder den tid, då Wisbyboernes widsträckta handel och sjöfart berättigade dem till egna hamnar och landfästen, och att, såsom ett slags bewis på möjligheten häraf, en enda, ej särdeles hög, sandås nu mera stänger den fordom warande farledens utsträckning till Mälaren" (Sahlström 1825:3).

Mitt emellan Sö 173 Tystberga och Sö 335 Ärja utmed farleden genom Daga hd och Öknebo hd återfinns, strax norr om Vårdinge sn, också Ingvarsstenen Sö 9 Dillnäs sn efter Ulv, den till Sö 173 genealogiskt relaterade Sö 13 Gryts sn, och Knutsstenen Sö 14 Gåsinge sn. Det var alltså helt möjligt att ansluta sig till ett vikingatåg som utgick från ett annat runstensområde, precis som det var möjligt att för egen vinnings skull underordna sig hövdingar från andra länder; detta illustreras väl bäst av Knutsstenen Sö 14. Så har fallet också varit i Uppland, där den isolerade Ingvarsstenen U 1143 Tierp i norra Tiundaland visar att även folk som bodde i det nordligare landskapets yttersta periferi deltagit i det övervägande södermanländska Ingvarståget.

Om Holmsten sägs vidare att han hade varit länge västerut innan han ändades med Ingvar. Om detta nu skulle kunna innebära att Holmsten deltagit i Englandstågen, precis som Vallentunaborna Ulv i Skålhamra och Ulv i Bårresta, är den annars ovanliga tempusformen ett indicium på att den traditionella dateringen skulle kunna vara korrekt så tillvida att Englandstågen ägt rum långt tidigare än Ingvarståget. Men visst kan Holmsten hypotetiskt ha åkt västerut redan på 990-talet och sedan deltagit i Ingvarståget på 1020-talet.

Den efterlevande västmanlänningen Gunnald från Berga är också av intresse, eftersom han finns nämnd på två stenar, Vs 18 och Vs 19. Den första stenen är rest av Gunnald över sonen Gerfast som dött som Englandsfarare, den andra efter styvsonen Orm som dött med Ingvar. Någon intressekonflikt mellan Englandstågen och Ingvarståget som Wessén (1960) påstår existerat mellan Attundaland och Södermanland föreligger förmodligen inte här. Däremot kan man anta att samtiden beklagat att Gunnald haft oturen att mista både sin förste son och en förmodligen yngre styvson på utlandsfärder.

5 Sammanfattning. Ingvarståget i det senvikingatida samhället

Ingvarsstenarna kan tillsvidare inte säkert tidfästas. Ingvarsstenarna själva kan därför ännu inte användas för att tidfästa det runsvenska språkets utveckling. Vad man säkert kan säga om Ingvarsstenarna inskränker sig till ett övervägande regionalt och socialantropologiskt perspektiv. De flesta forskare är eniga om att Ingvar tillhörde det absolut högsta samhällsskiktet i

Mälardalen under vikingatiden och att han sannolikt var nära släkt med sveakungarna; ingen annan enskild fiktiv eller verklig varelse är ju nämnd på så många runstenar, Gud och Guds moder undantagna.

Peter Sawyer (1982) framhåller mot denna uppfattning svårigheterna med att knyta Ingvar till en statsmakt. Ingvar kan lika gärna vara en kungason från Uppsala som en södermanländsk storbonde eller nyrik Englandsfarare som inte kunnat slå sig till ro efter ha köpt land i Vallentuna.

"It is clear that in the eleventh century power in Svealand was fragmented. The Ingvar stones are hard to reconcile with any theory of a permanently unified Svearike, and these doubts are reinforced by the exclusive areas in which individual rune-masters worked in that century" (Sawyer 1982:118).

Avsaknaden av svenska kungligheter i runinskrifter är, såsom flera historiker och runologer påpekat, minst sagt iögonfallande. Det finns inget svenskt Jellinge, endast det s.k. "kungens köttben" från Sigtuna (se Snædal 1994:22) och U 11 Adelsö kan knytas till sveakungen. U 16 och U 617 nämner en jarl som föralldel kan ha stått sveakungen nära. Storslagna tingsplatser och gravmonument i samband med runinskrifter som Vs 13 Badelunda och Sö 106 Kjula ås är endast uttryck för regional, inte landsomfattande samhällsmakt. Frågan om vilka Ingvars närmaste släktingar var och om de finns omnämnda i runinskrifter som i sin tur kan dateras genealogiskt är därför närmast omöjlig att besvara.

Utifrån det bristfälliga källmaterialet kan man ändå drista sig till att framhäva Ingvarstågets kvalitativa roll som ideologiskt ledmotiv inom den vårdade runsvenskan. Ingvarsstenarnas betydelse för en djupare förståelse av runsvenskan kan knappast överskattas. Ingvars livsgärning ägde rum under begynnelsen av runstensresandets kulmen och var förmodligen en av de viktigaste händelserna i Mälardalen på sin tid. Ingvarståget kom att tillfälligt förena flera olika regioner av Mälardalen i ett stort misslyckat politiskt företag. Ingvar och hans färdkamraters öde var tragiskt och grandioöst. Det var därför nödvändigt för runstensristarna att senare ge Ingvar den upphöjda språkliga gestalt som seden, eller snarast de ideologiska normerna, krävde. Nästa steg för ristarna var att få en del av Ingvars storhet överförd på runstensresarnas egna släktingar, så att runstensresarna kunde försvara sina arvsanspråk och de maktpositioner de döda ägt.

Inom ett större historiskt perspektiv skulle man kunna teoretiskt hävda att den gamla sveakungaättens utlocknande eventuellt står i relation till Ingvarståget. Sveakungarnas maktbas har i vilket fall som helst eroderat under första hälften av 1000-talet och Ingvarståget skulle kanske kunna ha varit ynglingaättens sista stora kraftdemonstration. Avsaknanden av kungliga runinskrifter i Mälardalen kan möjligen ha sin förklaring i att den senare Stenkilska kungaätten härstammade från Östergötland och inte var förankrad i den regionala runstensresarseden. Av runstenarnas vittnesmål att döma verkar det inte ha gått någon större nöd på stormansätterna i Mälardalen, manfallet under Ingvarståget till trots.

Historiskt helt säkra uppstigande maktfaktorer är den danska kungaättens dominans över både Nordsjön och Östersjön under första hälften av 1000-talet, och den ihärdiga kristna missionen som vid vikingatidens slut står som segrare. Sannolikt är att de välbärgade runstenskviinnornas agerande kan ha gagnat missionen.

Den kristna lärda traditionen kom efter vikingatågen att bli en alltmer hierarkisk, uniform diskurs som undanbad sig hinder i form av regional variation i maktspråket. Kyrkan var ett överallt närvarande kosmopolitiskt maktcentrum, undantagen från ledung men berättigad till tionde. Detta delvis beroende på kyrkans ökande hegemoni över skrift- och ristat språk. Det är också kyrkans skriftlärda som kommer att skilja runsvenskan och den äldre fornsvenskan åt under perioden 1100-1225.

6 Statistisk studie av Ingvarsstenarna

Totalt antal: 21 (100%)

Södermanland 13 (61,9%)
 Uppland 7 (33,3%)
 Västmanland 1 (4,75%)

6.1 Statistisk studie av ordval och ortografi

Antal läsbara runor:

40-79 5 (23,8%) Sö 105 (41), Sö 107 (56), Sö 108 (56) Sö 277* (41), Sö 281* (41)
 80-99 8 (38,1%) Sö 9 (82), Sö 254 (94), Sö 320 (93), Sö 335 (80), U 439† (83),
 U 661 (86), U Fv 1992;157 (80), Vs 19 (84)
 100-120 7 (33,3%) Sö 131 (100), Sö 173 (117), Sö 179 (112), Sö 287† (110), U 644 (108),
 U 778 (117), U 1143 (109)
 120+ 1 (4,75%) U 654 (146)

Med best. art. sg.: 14 (66,6%)

kumbl pausi 1 Sö 173
stæin þannsi 5 Sö 9, Sö 105, Sö 107, Sö 108, Sö 131
stæin þenna 5 Sö 335, U 439†, U 644, U 654, U 661
stæin þenna 2 Sö 179, Vs 19?
stæin þennsi 1 U 1143

Utan best. art. sg.: 7 (33,3%) Sö 254, Sö 281, Sö 287†, Sö 320, U 778, U Fv 1992;157, Vs 19

Med bön: 7 (33,3%) Sö 9, U 644, U 654, U 661, U 778, U 1143, Vs 19

Guð hialpi sælu 1 (4,75%) Sö 9
Guð hialpi and 6 (28,6%) U 644, U 654, U 661, U 778, U 1143, Vs 19

Med pal. R : 13 (61,9%) Sö 105, Sö 107, Sö 108, Sö 131, Sö 173, Sö 179, Sö 277, Sö 281, Sö 287†, Sö 320, Sö 335, U 644, U 1143.

Utan pal. R : 8 (38,1%) Sö 9, Sö 254, U 439†, U 654, U 661, U 778, U Fv 1992;157, Vs 19

* Sö 277 och Sö 281 är fragment inmurade i Strängnäs domkyrka. Bägge inskrifterna har med säkerhet varit betydligt längre.

6.1.1 Statistisk studie av ornamentik

Med kors : 15 (71,4%)

flät kors 5 Sö 254, U 439†, U 644, U 654, U Fv 1992 : 157
 hjulkors 3 Sö 287†, U 661, U 778
 palmettkors 1 Sö 9
 äldre typ a 4 Sö 105, Sö 107, Sö 108, Sö 131
 äldre typ b 1 U 1143
 äldre typ c 1 Sö 335

Utan kors:	6 (28,6%)	Sö 173, Sö 179, Sö 277, Sö 281, Sö 320, Vs 19
Med rundjur:	19 (90,4%)	
från sidan:	4 (19,4%)	Sö 107, Sö 277, Sö 281, U 1143
från ovan:	11 (52,4%)	Sö 9, Sö 105, Sö 108, Sö 179, Sö 254, Sö 320, Sö 335, U 439, U 644, U 654, U 661, U 778, U Fv 1992 : 157, Vs 19
både och:	1 (4,75%)	Sö 173
en orm:	9 (42,8 %)	Sö 105, Sö 108, Sö 179, Sö 254, Sö 277, Sö 281, Sö 320, Sö 335, Vs 19
två rundjur:	10 (47,6%)	Sö 9, Sö 107, Sö 173, U 439†, U 644, U 654, U 661, U 778, U Fv 1992 : 157, U 1143
Utan rundjur:	2 (9,6%)	Sö 131, Sö 287†
Med bindning*	11 (52,4%)	
länk:	7 (33,3%)	Sö 173, Sö 277, U 439†, U 661, U 1143, U Fv 1992;157, Vs 19
knut:	4 (19%)	Sö 9, Sö 105, Sö 108, Sö 254, Sö 287†
Utan bindning:	6 (28,6%)	Sö 179, Sö 320, Sö 335, U 644, U 654, U 778
Osäker form:	2 (9,6%)	Sö 107, Sö 281

*Med bindning menas att textslingan går över egen part 2ggr eller sitter fast i en länk.

6.1.2 Petrografisk statistik

Granit	11 (52,4 %)	
Gråsten	5 (23,8%)	
Sandsten	2 (9,5%)	
Gnejs	1 (4,75%)	
Osäkra	2 (9,5%)	
Gnejs	Kornig, strimmig	U 654
Granit	Grå	Sö 9
Granit	m. inslag av röd fältspat	Sö 108
Granit	Grå	Sö 179
Granit	Brun	Sö 320
Granit	Rödaktig	Sö 277
Granit	Ljust rosa	U 644
Granit	Grå m. vita inslag	U 661
Granit	Rödgrå	U 778
Granit	Mörkblå	U 1143
Granit	Ljusgrå m. bruna inslag	U Fv 1992;157
Gråsten		Sö 105
Gråsten		Sö 107
Gråsten	Ljus	Sö 131
Gråsten	Mörk	Sö 173
Gråsten		Sö 254
Sandsten		Sö 281
Sandsten	Röd	Sö 335
Osäker		Sö 287†
Osäker		U 439†

6.2 Statistisk studie av personer nämnda på Ingvarsstenarna

Totalt antal inskrifter:	25*	* inkl. Sö 13, Sö 374, U 643, Vs 18.	
Antal signerade Ingvarsstenar:	3	U 654, U 778, U 1143	
Antal nämnda personer: (inkl. Ulv III)	68	män 54 (79,4%)	kvinnor 14 (20,6%)
Antal deltagare: (inkl. D?)	24	100%	-
Antal efterlevande: (inkl. R och E?)	44	män 30 (68,2%)	kvinnor 14 (31,8%)

6.2.1 Alfabetisk namnförteckning

Namn	kat.	eftermäle	runinskrift
1 Alfhildr	E?M	1 <i>Øystæinn, AlfhildaR sun</i>	Sö 254
2 -alui	EK	1	Sö 281
3 <u>ÄlríkR(?)</u>	R	1 <i>ÄlríkR (?) ræist ek rünaR</i>	U 654
4 <u>Änundr</u>	DF	1 <i>es vas austr dauðr með Ingvari</i>	U 661
5 AndvettR I	EB	1	Sö 287
6 AndvettR II	ES	3	U 643, U 644, U 654
7 <u>Baggi/Banki</u>	DS	1 <i>es ätti æin sēR skip ok austr stýrði 7 liði Ingvars</i>	U 778
8 Bark/Bergviðr	EF	1	Sö 9
9 Biarlaug	ED?	1	Sö 287
10 Biorn	EB	1	U Fv 1992 ; 157
11 <u>Biūrstæinn</u>	DB	1 <i>Biūrstæin, brōður sinn, sār vaR austr með Ingvari, dræng sniallan</i>	Sö 320
12 Blēsi	ES	2	U 644, U 654
13 BlæikR	ES	1	U 1143
14 DiarfR	ES	2	U 644, U 654
15 Gulla	ED	1	U 661
16 Gunnaldr	EStF	1	Vs 18, Vs 19
17 Gunnarr	EB	1	U Fv 1992 ; 157
18 <u>GunnlæifR</u>	DF	2 <i>han fell austr með Ingvari es var austr með Ingvari drepinn, es kunni vel knærri stýra</i>	U 654 U 644
19 GunnulfR	ES	1	Sö 108
20 <u>Gunnviðr</u>	DF	1 <i>hann for bort með Ingvari</i>	U 1143
21 GæiRvatr	EB	1	Sö 320
22 GæiRvi	ED	1	U 661
23 Halfdan	EB	1	Sö 131
24 <u>Haraldr</u>	DS, B?	1 <i>brōður Ingvars, þæiR foru drængila fiarri at gulli ok austarla ærni gāfu dou sunnarla ā Særklandi</i>	Sö 179
25 Helga	EM	1	Sö 9
26 Holmlaug	EM	1	U 778
27 <u>Holmstæinn</u>	DF	2 <i>hann hafði vestarla um vāRit lengi, dō austr með Ingvari</i>	Sö 335
28 Holmviðr	EF	1	Sö 105
29 <u>HrōðgæiRR</u>	DS, B	1 <i>dō austr með Ingvari</i>	Sö 173
30 <u>HrōðlæifR</u>	ES	1	Sö 107

31 Hugl	DB	1	eR var dauðr með Ingvari	Sö 287
32 Hærlæif	ED	1		U 439
33 Ingiborg	EK	1		Sö 277
34 Ingvarr	DB?	21	(samtliga Ingvarsstenar)	
35 Karr	ES	2		U 644, U 654
36 kiti	ES	2		U 644, U 654
37 Klintr	ES	1		U 1143
38 Líføy	E?M	1		Sö 320
39 Māni/Manni	ES, B	1		Sö 173, Sö 374
40 Myskia	ED, Sys	1		Sö13, Sö 173, Sö 374
41 Orm	DStS	1	dræng gōðan, ok vas farinn austr með Ingvari	Vs 19
42 Ösnikinn	DB	1	sāR fōrs austarla með Ingvari, skipari Holmstæins	Sö 335
43 ÖtamR	EB	1		Sö 320
44 Skarði	DB	1	fōr austr heðan með Ingvari	Sö 131
45 Skarf	DF	1	hann vaR farinn með Ingvari	Sö 107
46 Spiūti	EB	1		Sö 131
47 Svān	ES	1		Sö 254
48 Stæinn	ES	1		Sö 254
49 Sæbbi	DF	1	es stýrði austr skipi með Ingvari	U 439
50 Tōla	EM	1		Sö 179
51 Tosti	DF	1	es varð dauðr ī liði Ingvars	Sö 254
52 Þialfi	EF	1		U 778
53 Þorbærn	DS	1	hann vaR farinn með Ingvari	Sö 105
54 Þörgils	D?B?	1	brōður gōðan	Sö 287
55 Þörgrimr	EB	1		U Fv 1992 ; 157
56 Þörgærðr	ED	1		U 439
57 ÞōriR	R	1	ÞōriR rūnaR risti	U 1143
58 Þōrstæinn I	D?	1		Sö 254
59 Þōrstæinn II	DB	1	es vas austr dauðr með Ingvari	U Fv 1992: 157
60 u--r	E?	1		Sö 277
61 UlfR I	DS	1	hann ændaðis með Ingvari	Sö 9
62 UlfR II	DF	1	hann var ī faru með Ingvari	Sö 108
63 UlfR III	D?B?	1	þæiR ... með Ingvari ā Særklandi	Sö 281
64 *Ulfvī	ESys	1		Sö 335
65 Æskell	R	1	Æskell ræist	U 778
66 Øystæinn	D?S	1	Øystæinn, AlfhildaR sun	Sö 254
67 Øyvindr	E?F	1	ā Særklandi liggR sunR ØyvindaR	Sö 131
68 N.N. I	DB?	1	brōður Ulfs, þæiR ... með Ingvari ā Særklandi	Sö 281

6.3 Urval av i runinskrifter nämnda kungar och härförare

6.3.1 Vendel- & vikingatida sagokungar (500-900)

kung el. härförare	antal	relativ kronologi	inskrift	ort, rike el. färd
Teoderik den store*	1	(493-526)	Ög 136	Italien
Tjugo konungar*	1	(ca 500-800)	Ög 136	Själland
Alrik	1	(ca 600-800)	Vg 18	Uppsala
Ragnar Lodbroks söner**	1	(ca 860)	Maeshowe 23	England

* Teoderik och de tjugo konungarna förekommer endast på Ög 136 Rök.

**Maeshowe 23 är en medeltida inskrift.

Summa: 3

6.3.2 Jomsvikingatid (900-1000)

kung el. härförare	antal	relativ kronologi	inskrift	ort, rike el. färd
Gnupa	2	(ca 900-20)	DR 2, 4	Hedeby
Sigtrygg	1	(ca 920-40)	DR 4	Hedeby
Gorm den gamle	2	(ca 940-960)	DR 41-2	Jellinge
Harald blåtand	2	(ca 960-987)	DR 42, 55	Jellinge
Toki Gormsson (m. Styrbjörn starke?)	4	(ca 980-990)	DR 279, 295-7	Uppsala
Asmund Gulleson (m. Erik Segersäll?)	1	(ca 980-90)	Ög 81	Fyrisvall
Sven Tveskägg	2	(ca 1000)	DR 1, 3	Hedeby
Sibbi Fuldarssøn	1	(ca 1000)	Öl 1	Danmark
Summa: 13				

6.3.3 Englandstågen (1000-1066)

kung el. härförare	antal	relativ kronologi	inskrift	rike el. färd
Skoglar-Toste	1	(ca 1002)	U 344	England
Torkel höge	1	(ca 1008)	U 344	England
Knut den store	6	(1015-18)	Sö 14, U 194, U 241, U 344, Ög 111, NIyR 184	England
Håkon Jarl Ivarsson	1	(1015-1029)	Sm 76	England
Hårdeknut	2		Sö 160, U 668	Þingmannalið
Geter	1	(1040?)	U 617	Västerled
Ulf Håkonsson	1	(1040?)	Sö 260	Västerled
Harald Hårdråde	1	(ca 1040-1066)	Sm 42	Stamford Bridge
Summa: 13				

6.3.4 Svenska härförare i österled (1020-50)

kung el. härförare	antal	relativ kronologi	inskrift	rike el. färd
Torsten	1	(ca 1030?)	Sö 338	Gårdarrike
Ragnvald	1	(ca 1040?)	U 112	Grekland
Ingvar den vittfarne	21	(ca 1041?)		Särkland?
Fröger	3	(1050?)	U 611, U 698, Gs 13	Tavastland
Summa: 26				

6.3.5 Svenska kungliga runinskrifter (1020-1080)

kung el. härförare	antal	relativ kronologi	inskrift	rike el. färd
Håkon Jarl*	2	(ca 1020-40?)	U 16, 617	Sverige
Håkan röde	1	(ca 1060-80?)	U 11	Sverige
Summa: 3				

7 Förteckning av citerade runinskrifter

7.1 Ingvarsstenar

- Sö 9 barkuiþr auk þu helka raistu stæin þansi at ulf sun sint han entaþis miþ ikuari
kuþ hialbi salu ulfs
*Bark/Bergviðr ok þau Helga ræistu stæin þanssi at Ulf, sun sinn. Hann ændaðis með Ingvari.
Guð hialpi salu Ulf.*
- Sö 105 hulmuiþr -þi-s... ..R ...ur--r- sun han uaR fa-in mi- ikuari
Holmviðr (Þ)ör(bio)r(n) sun (sinn). Hann vaR farinn með Ingvari.
- Sö 107 rulifR raisti stein þansi at faþur sin skarf han uaR farin miþ ikuari
HröðlæifR ræisti stæin þanssi at faður sinn Skarf. Hann var farinn með Ingvari.
- Sö 108 kunulfR raisti stein þansi at ulf faþur sin han uaR i faru miþ ikuari
GunnulfR ræisti stæin þanssi at Ulf, faður sinn. Hann var i faru með Ingvari.
- Sö 131 sbiuti halftan þaiR raisþu stæin þansi eftiR skarþa brupur sin fur austr hiþan
miþ ikuari o sirklanti likR sunR iuintaR
*Spiuti, Halfdan, þæiR ræisþu stæin þanssi æftiR Skarða, bröður sinn.
För austr heðan með Ingvari.
ā Særklandi liggR sunR ØyvindaR*
- Sö 173 §A meskia auk mani litu rasa kuml þausi at brupur sin hruþkaiR auk faþur
sin hulmstæin §B han hafþi ystarla um uaRit lenki tuu austarla meþ inkuari
*Myskia ok Manni/Māni lētu ræisa kumbl þausi at bröður sinn HröðgæiR ok faður sinn
Holmstæin.
Hann hafði vestarla um vāRit længi.
Dou austarla með Ingvari.*
- Sö 179 tula lit raisa stæin þinsa at sun sin haralt brupur inkuars þaiR furu trikila
fiari at kuli auk austarla arni kafu tuu sunarla a sirklanti
*Tōla lēt ræisa stæin þenssa at sun sinn Harald, bröður Ingvars.
ÞæiR föru drængila fiarri at gulli
ok austarla ærni gāfu.
Dou sunnarla ā Særklandi.*
- Sö 254 suan auk stæin raistu stæin at tosta faþur sin is uarþ tauþr i liþi ikuars auk at
þorstæin auk kt aystæin alhiltar s--
*Svān och Stæinn ræistu stæin at Tosta, faður sinn, es varð dauðr i liði Ingvars, ok at Þorstæin
ok at Øystæin, AlfhildaR sun.*
- Sö 277 u--r auk inkiburk litu ra... ..- ...a at uerþr iki inkuars ma... ..
u--r ok Ingiborg lētu ræ(isa) at verðr æigi Ingvars ma(nna) ...
- Sö 281 ...alui lit kira kubl ifti... .. burþur ulfs þiR au... .. miþ ikuari o sirklat
-alui lēt gærva kumbl æftiR ... bröður Ulf. ÞæiR austarla ... með Ingvari ā Særklandi
- Sö 287† antuitR reisti stin iftiR huka brupur sin eR uar tauþer miþ ink... ..k iftir
þurkils brupur kuþan biarlaukr irfi lit reisa iftir biaþr sin
*AndvettR ræisti stæin æftiR Huga, bröður sinn, eR vaR dauðr með Ingvari, ok æftiR Þörgils
bröður gōðan. Biarlaugr ærfi lēt ræisa æftiR biaþr sinn.*
- Sö 320 kaiRuatr auk anutr auk utamr rita stæin at byrstæin brupur sin saR uaR austr
miþ ikuari trik snialan sun lifayaR
*GæiRvatr ok Anundr ok ŌtamR rētta stæinn at Biūrstæin, bröður sinn.
SāR vaR austr með Ingvari,
dræng sniallan sun LiføyaR.*
- Sö 335 \$ u ulfui raisti stæin þana at brupur sin usnikin saR furs austarla maþ
iiknuari ksibari hulmstæins
**Ulfvi ræisti stæin þenna at bröður sinn Ōsnikinn.
SāR furs austarla með Ingvari, skipari Holmstæins.*

- U 439 † harlaif auk þurkarþr litu raisa stain þina at sabi faður sin is sturþi austr skibi maþ ikuari a askalat-
*Hærlæif ok Þörgærðr létu ræisa stæin þenna at Sæbbi, faður sinn.
 Es stýrði austr skipi með Ingvari á Særklandi.*
- U 644 anuitr auk kiti auk kar auk blisi auk tiarfr þir raistu stain þina aftiR kunlaif foður sin han fil austr miþ ikuari kuþ heabi ontini
Andvettr ok kiti ok Karr ok Blési ok DiarfR þæiR ræistu stæin þenna æftiR Gunnlæif, faður sinn. Hann fiall austr með Ingvari. Guð hialpi andinni.
- U 654 a--itr auk kar uk kiti auk -lisi auk tiarfr ristu stain þena aftir kunlaif foður sin is uas nustr miþ ikuari tribin kuþ hialbi ot þaira al-ikr raistik runar is kuni ual knari stura
Andvettr ok Karr ok kiti ok Blési ok DiarfR ræistu stæin þenna æftiR Gunnlæif, faður sinn. Es var austr með Ingvari drepinn. Guð hialpi and þæiRa. ÁlríkR(?) ræist-ek rúnaR. Es kunni vel knærri stýra.
- U 661 kairui auk kula ristu stain þina aftir onunt foður sia is uas austr tauþr miþ ikuari kuþ hialbi ot onutar
GæiRvi och Gulla ræistu stæin þenna æftiR Ánund, faður sinn. Es vas austr dauðr með Ingvari. Guð hialpi and ÁnundaR.
- U 778 þialfi auk hulmnlauk litu raisa staina þisa ala at baka sun sin is ati ain sir skib auk austr sturþi i ikuars liþ kuþ hialbi ot baka askil raist
Þialfi ok Holmlaug létu ræisa stæinna þessa alla at Bagga/Banka, sun sinn. Es átti æin seR skip ok austr stýrði í liði Ingvars. Guð hialpi and Bagga/Banka. Æskell ræist.
- U 1143 klintr auk blikr ristu stin þinsi iftiR kunuiþ faður sin han foR bort miþ ikuari kuþ trutin hialbi ont ...ra kristina þuriR --an- risti
Klintr ok Blæikr ræistu stæin þennsi æftiR Gunnvið, faður sinn. Hann fór bort með Ingvari. Guð drottinn hialpi and allra kristna. ÞóriR rúnaR rísti.
- U Fv 1992;157 kunar auk biurn auk þurkrimr ra . . . tain þina at þurst . . . bruþur sin is uas austr tauþr m . . . ari auk karþ . . . þisi
Gunnarr ok Biorn ok Þörgrimr ræistu stæin þenna at Þörstæin, bróður sinn. Es vas austr dauðr með Ingvari, ok gærðu bró þessi.

Vs 19 khunal-r lit ... stain þinsa eftir horm stob sen trek ku-...n auk uas farin os-r miþ ikuari hialbi k-þ salu h...ns
Gunnaldr lét ... stæin þennsa æftiR Orm, stiup sinn, dræng gōðan ok vas farinn austr með Ingvari. Hialpi Guð sálu hans.

7.2 Genealogiskt relaterade stenar

- Sö 13 uik...-... - muskia þa- þina at sikbia... .. sin
Vik(ingr ok) Myskia þau ... stæin þenna at Sigbio(rn), (sun) sinn.
- Sö 374 ...- l-t r-isa stain -ftiR mana musku ruþur tufialtr risti runaR ...f-- koþan f-p...
... lét ræisa stæin æftiR Manna, Myskiu bróður, Stýfialdr(?) rísti rúnaR ... gōðan ...
- U 643 kulaifr auk kar litu raisa stain eftir antuit rauþa faður sin
GullæifR ok Karr létu ræisa stæin æftiR Andvett rauða, faður sinn.
- Vs 18 khunaltr liet resa sthin þinsa iftir kerfast sun sen trek kuþan auk uas farin til eklans hialbi kuþ salu hans
Gunnaldr lét ræisa stæin þennsa æftiR GæiRfast sun sinn, dræng gōðan ok vas farinn til Ænglands. Hialpi Guð sálu hans.

7.3 Avfärdade Ingvarsstenar

- Sö 96 ... -tain þansi at begli faður siii buanta sifuR han uaR fa...
... stæin þannsi at Begli, faður sinn, bönda SifuR. Hann vaR farinn ...
- Sö 278 kunbiurn lit raisa st...
Gunnbiorn lét ræisa stæin ... þann EymundiR
- Sö 279 ai... --a- ... uni aimunt... sunarla a serkl...
... syni Eymund... sunnarla ā Særklandi.
- Sö 360 þurstin reisti stin þisi iffir bruuR sin þurbn sun ru-ts farit uas i far-nki
Þörstæinn ræisti stæin þessi æftiR bröður sinn Þörbiorn, sun Röalds. Farinn vas ī faringi.
- U 513 anuntr auk airikr auk hakun auk inkuar rais--
 þin-a iftir raknar bruþur sin
Ānundr ok Æirīkr ok Hakon ok Ingvarr ræistu stæin þenna æftiR Ragnar, bröður sinn. Guð hialpi and hans.
- U 540 airikr auk hokun auk inkuar aukk rahniltr þou h--... -R -na hon uarþ
 tauþr a kriklati kuþ hialbi hons salu uk kuþs muþiR
*Æirīkr ok Hākon ok Ingvarr ok Ragnhildr þau h.... Hann varð dauðr ā Grikklandi.
 Guð hialpi hans sālu ok Guðs mōðiR.*
- U 785 uifas-- risa stin þtino ub at k-þmunt bruþur sin han uarþ tuþr a srklant-
 kuþ halbi ant ans
Vifast lét ræisa stæin þenna upp at Guðmund, bröður sinn. Hann varð dauðr ā Særklandi.
- U 837 ... k hulmk... rs liþ kuþ hialbi ...
ok HolmgæiR ... rs lið. Guð hialpi ...
- Vs 1 kuþlefR seti stff auk sena þasi uftiR slakua sun sia etaþr austr i karusm
GuðlæifR satti staf ok stæina þessi æftiR Slagva, sun sinn, ændaðr austr ī karsum.
- Vs Fv 1988;36 taf : lit : risa : estn : þina : hitiR : krimut . . . uas : farin : sun :
 uifast . . . aust : arla ulfr : auk : uibiurn : -. . . kitilas : krþi b-. . . u . . o s---
*Taf(?) lét ræisa stæin þenna æftiR Grimmund ... vas farinn sun Viðfast austarla.
 UlfR ok kitilas gærði brō ok ræistu ... stæin*
- Ög 30 siksten let rasti stain þen... eftiR ikuar sun sin han uarþ austr tauþr
Sigtæinn lét ræisa stæin þenna æftiR Ingvarr, sun sinn. Hann varð austr dauðr.
- Ög 145 ... ur sin eR furs ... hilfnai austr
... sinn. Er fōrs ... hælfningi austr
- Ög 155 þurfriþ risti eftiR askut auk kauta sunu sina stin þasi han kuti etaþis i
 ikuars hilfniki
*Þörfrið ræisti æftiR Āsgaut ok Gauta, syni sīna, stæin þannsi. Hann Gauti ændaðis i Ingvars
 hælfningi.*

7.4 Urval av västerledsfararstenar

- Sm 42 tumi risti stin þansi iftiR asur bruþur sin þan aR uaR skibari hrhls kunuks
Tummi ræisti stæin þannsi æftiR Assur, bröður sinn, þann eR vaR skipari Haralds konungs.
- Sm 76 tufa risti stin þina eftiR ura faður sin stalara hkunaR iarls
Tōfa ræisti stæin þenna æftiR faður sinn, stallara HākonaR jarls.
- Sö 14 \$ rakna raisti stain þansi at suin buta sit auk sifa auk r-knburk at sit faður
 kuþ hilbi at hats uit iak þet uaR sui- uestr miþ kuti
*Ragna ræsti stæin þannsi at Svæin bönda sinn ok Sīfa ok Ragnborg at sinn faður. Guð hialpi
 and hans. Væit iak þat Svæinn vaR vestr með Knūti.*

Sö 159 ikialtr ak aluiR raisþu stáin þansi at þurbiurn faþur sin han uaistr hafR uf uaRit leki rorikR kumytr biu kunlaifR hiuku runaR

Ingjaldr ok ÁlvēR ræisþu stæin þannsi at Þörbiorn, faður sinn. Hann vestr hæfiR of vāRit længi. HrǫRtikR, Guðmundr, biu, GunnlæifR hioggu rūnaR.

Sö 160 aybirn raisþi stáin þansi at karþi han uarþ tauþr o oklati i liþi

Þybiorn ræisþi stæinn þannsi at Skarði. Hann varð dauðr a Ænglandi i liði.

Sö 164 kuþbirn uti þaiR raisþu stan þansi at kuþmar faþur sin stuþ trikila i stafn skibi likR uistarla uf huln sar tu

Guðbiorn, Uddi þæiR ræisþu stæin þannsi at Guðmar, faður sinn. Stoð drængila i stafn skipi. LiggR vestarla of hullin sār dō.

Sö 260a stin eftiR ierunt sun sia aR uaR uestþr meþ ulfi suni hakunar

...a stæin æftiR Ierund sun sinn. ER vaR vestr með Ulfi, suni Hākunar.

U 194 ali lit raisa stáin þino oftiR sik sialfan hon tuk knuts kialt a anklanti kuþ hialbi hons ant

Alli lét ræisa stæin þenna æftiR sik sialfan. Hann tok Knúts gíald ā Ænglandi. Guð hialpi hans and.

U 241 n tan auk huskarl auk suain litu rita stin aftiR ulfrik faþurfaþur sino hon hafþi o onklanti tuh kialt takit kuþ hialbi þiRa kþka salu uk kuþs muþi

... Dan ok Hūskarl ok Svæinn létu rétta stæin æftiR Ulfrík, faðurfaður sína. Hann hafði ā Ænglandi tu gíald tagit. Guð hialpi þæiRa fæðga sálu ok Guðs mōðir.

U 344 in ulfr hafiR o onklanti þru kialt takat þit uas fursta þis tusti ka-t þa ---- þurktil þa kalt knutr

Enn Ulfr hæfiR ā Ænglandi þrý gíald takit. Þet vas fyrsta þet's Tosti galt. Þā galt Þorketil, þā galt Knútr.

Vs 9 kisl lit kera buru eftR osl sun sin han uarþ tyþr a eklati kuþ ialbi has ont auk selu

Gísl lét gærva brō æftiR Ōsl, sun sinn. Hann varð dauðr ā Ænglandi. Guð hialpi hans and ok sálu.

(Vs 18)

Ög 111 uirikR resti stan eftiR þialfa bruþur sin trak þan aR uaR miR knuti

VæringR ræsti stæin æftiR Þialfa, brōður sinn dræng, þann eR vaR með Knúti.

NIyR 184 arnstin risti stin þina iftir bior sun sin sa uar tuþr i liþi þos knutr soti iklot in is koþ

Arnstein reisti stein þenna eptir Biór, son sinn. Sá var dauðr i liði þá 's Knútr sótti England. Einn er Guð.

7.5 Järnagruppen

(Sö 9)

(Sö 14)

Sö 140 santar raisþi stáin eftiR iuar franta sin inki fuþiR sun snialiRa sipi þur Sandar ræisþi stæin æftiR Ivarr, frænda sinn. Ingi fōðiR sun sniallara. Síði Þörr.

Sö 158 \$ baki fulkstin þiR raisþu stin þansi at faþur sin kitilhafþa þrutaR þiakn uit Baggi/Banki, Folkstæinn, þæiR ræisþu stæin at faður sinn Kettilhaufða, þrottaR þægn. ...

Sö 350 ulfR auk igul raistu stáin þensa at uri faþur sin kuþan kuþ hialbi --- hn... UlfR ok Igull ræistu stæinn þenna at Orra, faður sinn gōðan. Guð hialpi ... hans..

Sö 351 ...u raisti stáin þansi at uikaiR faþur sin uinr... ..abu h-n ... ræistu stæin þannsi at VigæiR, faður sinn. ... drapu hann.

- Sö 352 §A ailkulfr raisþi stin þansi at þurfast mag sin tisa at brúpur sia ...---u §B tisa kiarþ- eft-- ... sina §C tuþruu
HelgulfR ræisþi stæin þanssi at Þōrfast, māg sinn, Dīsa at brōður sinn. Dīsa gærði æftiR ... sīna
- Sö 353 sua... ...kn auk slaguis a... ... uf... ... sint
Svæinn ok Þægn ok Slagvēr ok sinn.

7.6 Chiffergruppen

- Sö 112 uiktirfr auk tiarfR raisþu stain þansi at þurkil faþur sin þrutaR þiakn
VīgdiarfR ok DiarfR ræisþu stæin þanssi at Þorkell, faður sinn, þrottaR þægn.
- Sö 130 §A fiuriR kirþu at faþur kuþan tyrþ trikela at tumara miltan urþa uk mataR kuþan þat u-h---u--ukþ §B ha lf kirþu o
*FiuriR gærðu at faður gōðan
 dýrð drængila at Dōmara
 mildan orða ok mataR gōðan þat ... Hann fiall ī Garðum.*
- (Sö 140)
- Sö 151 §A nesbiurn sun sbars raiþi --ai- ...-R suin brúpur sin þrutaR þikn §B iunu unut nit nb st ai §C stan iftiR sui...
Næsbiorn, sun Spars, ræisþi stæin æftiR Svæinn, brōður sinn, þrottaR þægn... .. stæinn æftiR Svæin.
- Sö 154 §P kunar raisþi stain þansi at lyþbiurn sun sin iarþsalr ifna uk ubhimin §Q kunar raisþi stain þansi at lyþbiurn sun sin iarþ sal rifna uk ubhimin
Gunnarr ræisþi stæin þanssi at Lýðbiorn sun sinn. Iarð skal rifna ok upphiminn.
- (Sö 158)
- Sö 167 uiniutr raisþi stain at kuþmunt sun sin trik kuþan
Viniutr ræisþi stæin at Guðmund, sun sinn, dræng gōðan.
- Sö 170 uistain agmunr kuþuiR þaiR r...þu stain at baulf faþur sin þrutaR þiagn han miþ kriki uarþ tu o þum þa
Vistæinn, Agmundr, Guðvēr þaiR ræisþu stæin at Baulf, faður sinn, þrottaR þægn. Hann með Grikki varð dō ā ...
- (Sö 352)
- Sö 367 hamunr ulfr raisþu stain þinsi efti hrulf faþur sin ayburg at unir sin þaiR otu by slaiþabru fraystain hrulfR oprutoR þiakna
*Hāmundr, UlfR ræisþu stæin þenssi æftiR Hrolfr, faður sinn, Øyborg at ver sinn.
 ÞaiR āttu bý Slaiþabrō, Frøystæinn, Hrolfr, þrottar þæгнаR.*

7.7 Stormansätterna i Mälardalen

- Sö 101 siriþr kiarþi bur þosi muþiR alriks tutiR urms fur salu hulmkirs faþur sukrupar buata sis
Sigrīðr gærði brō þessi, mōðir Ālrīks, dottir Orms fyr salu HolmgæiRs, faður Sygrōðar, bōnda sinn.
- Sö 106 alrikR raisti stain sun siriþaR at sin faþur sbiut saR uisitaula um uaRit hafþi burg um brutna i auk um barþa firþ han karsaR kuni alaR
*ĀlrīkR ræisti stæin, sun Sigrīðar, at sinn faður Spiūt
 SāR vestarla um vāRit hafði
 borg um brutna ī ok um barða
 færð, hann karsaR kunni allaR.*
- U 11 rap þu runaR ret lit rista toliR bryti i roþ kunuki toliR auk gyla litu ris... ...- þaun hion eftiR ...k merki srni... hakun baþ rista

Rað þul RūnaR rétt lét rīsta TōliR, brýti ī rōð kunungi. TōliR ok Gylla létu ræisa þaun hiō, æftiR ... mæрки ... Hākon bād rīsta.

U 16† kuni auk kari raisþu stin efiR ...r han uas buta bastr i ruþi hakunar
Gunni ok Kāri ræisþu stæin æftiR ... Hann vas bōnda bæztr ī rōði HākonaR.

U 29 raþ þu kaiRmuntr -ik kaiRlauk maytumi i þa finku þau sun aþ han truknaþi in
sun to siþan þa fik hu- --þrik ha-... ... þinsa þa finku þau barn ... in maR ain lifþi
hun hit ...ga ha... fik raknfastr i snutastapum þa uarþ han tauþr auk sun siþan in
moþir kuam at sunar arfi þa fik hun airik þar uarþ hun tauþ þar kuam gaiRlauk at
arfi inku tutur sinar þurbiurn skalt risti runar

*Rað þul GæiRmundr fik GæiRlaug mōyðōmi. Þā fingur þau sun, āðan hann drunknaði. En sunn
dō siðan. Þā fikk hōn Guðrīk. Han ... þenna. Þā fingur þau barn. En māR æin lifði, hōn het
Inga. Hana fikk Ragnfastr ī Snutastadum. Þā varð hann dauðr ok sunn siðan. En mōðiR kvam
at sunaR arfi. Þā fikk hōn Æirīk. Þar varð hōn dauð kvam GæiRlaug at arfi Ingu, dottur
sinnaR. Þorbiorn skald rīsti rūnaR.*

U 617 kinluk hulmkis tutiR systiR sukruþaR auk þaiRa kaus aun lit keara bru þesi
auk raisa stain þina eftiR asur bunta sin sun hakunaR iarls saR uaR uikika uaurþr
miþ kaeti kuþ ialbi ans nu aut uk salu

*Ginnlaug, HolmgæiRs dottiR, systiR Sygrōðar ok þaiRa Gauts, hōn lét gærva brō þessa ok ræisa
stæin þenna æftiR Assur, bōnda sinn, sun HākonaR jarls. SāR vaR vīkinga vōrðr með Gæiti.
Guð hialpi hans nu and ok sālu.*

7.8 Urval av allittererande och poetiska runinskrifter

Sö 34 styrlaugR auk hulmbR staina raistu at bryþr sina brauiu nesta þaiR entapus i
austruiki þurkil auk sturbiarn þiaknaR kuþiR

*StýrlausR ok HolmbR stæina ræistu
at brōðr sīna, brautu næsta.
ÞæiR ændaðus ī austrvegi,
Þorkell ok Stýrbiorn, þægnaR gōðiR.*

Sö 35 lit igikeR anan raisa stain at suni sina suna kiarþi kuþ hialbi ant þaira þuriR
hiu

*Lēt Ingigærðr annan ræisa stæin
at syni sīna, syn ā gærði.
Guð hialpi and þaiRa. ÞōriR hiogg.*

Sö 55 þorstain li... ..sa stain þena ... sik sialfan auk sun sin hefni uaR til enklans
ukr trenkr farin uarþ þa haima at harmi tauþr kuþ hialbi sialu þaima bruni auk sloþi
þaiR ...u stan þena

*Þōrstæinn lét ræisa stæin þenna at sik sialfan ok sun sinn Hæfni.
VaR till Ænglands ungR drængR farinn,
varð þā hæima at harmi dauðr
Guð hialpi sælu þaiRa. Brūni ok Slōði þæiR hioggu stæin þenna.*

Sö 65 inka raisti stain þansi at ulaif sin a...k han austarla arþi barþi auk o lakbarþi
lanti anlapis

*Inga ræisti stæin þannsi at Ōlæif sinn ...
Hann austarla arði barði
ok ā Langbarða landi ændaðis.*

Sö 88 stin fastulfr heriulfr ristur stin þansi eftiR kilf faþur sin auk at ulfuiþ
briupur kilfs kauþu kuml snaliR suniR hulmlaukaR

*Stæinn, Fastulfr, Heriulfr ræistu stæin þannsi æftiR Kettulfr, faður sinn ok at Ulfvið, brōður
Kettulfrs.*

Gærðu kumbl snialliR syniR HolmlaugaR

(Sö106)

Sö 126 hulmfrið ilin-...r þaR litu hakua stain eftiR eskil faður sin han trauh orustu i austruihi aðaa fulkskrimR fala orpi

Holmfrið, Hēdinfrið þæiR létu haggva stæin æftiR Æskill, faður sinn.

*Hann draug orrustu 1 austrvegi
aðan folksgrimmR falla urði.*

(Sö 130)

(Sö 131)

Sö 137 §A þura raisþi stin þ--si at ubi buanti sin §B stain saRsi stanr at ybi o þikstaþi at þuru uar han uestarla uakti karla sa þar sunr þaþ raknasuataukifmaR sua

Þóra ræisþi stæin þannsi at Öpi, böndi sinn.

*Stæinn sáRsi standr at Öpi
a þingstaði at Þöru ver.*

Hann vestarla væknti karla, sa þar sunR það ...

Sö 138 hiar stainr stin at kuþan ybis arfa ak þurunaR kylvu broþurs kuþ hialbin at

Hēr standr stæinn at göðan Öpis arfa ok ÞörunnaR Gyllu broðurs. Guð hialpi and.

Sö 145 † §A tusti austin þiR raistu at tuka sniR kiarþu at san faður snialan §B tuki ati ru harfan krimulfu ati hafan iu ata i uþuli

Tosti, Øystæinn, þæiR ræistu at Töka.

Synir gærðu at sinn faður sniallan.

Toki ätti bý halfan, Grimmulfr ätti halfan bý alda 1 öðali.

Sö 148 þiuþulfr bui þaiR raisþu stain þansi at farulfr faður sin han uas antaþ austr i kaþum

Þiuþulfr, Bói þæiR ræisþu stæin þannsi at Farulfr, faður sinn.

Hann vaR ændaðr austr 1 Garðum.

(Sö 173)

Sö 174 ublubR lit kira kuml likhus auk bru at sun sin biurn uaR trebin a kutlanti ÞY : lit : fiur * sit : flupu : kankiR : þaiR uip[ulkuR] : uiltu iki halta : guþ : hilbi : anta : hans

ublubR lét gærva kumbl líkhūs ok brō at sun sinn Biorn. VaR drepinn ā Gotlandi.

Þý lét fiur sitt, flýðu gængiR

þæiR vē BiarnaR vildu ækki halda. Guð hialpi anda hans.

Sö 178 hikkulfr auk aulfr þaiR letu raiisa staina baþa at broþur sin kitilmut auk bro iftiR somu moþur sina in iruni hiuk broþiR hinaR

Helgulfr ok Øyulfr þæiR létu ræisa stæina bāða at brōður sinn Ketilmund ok brō æftiR. Sōmu, mōður sīna. En Brūni hiogg, brōðir hennaR.

(Sö 179)

Sö 198 siriþ lit resa stan þina at suen sin bunta hn uft siklt til simkala turum knari um tumisnis

Sigríð lét ræisa stæin þenna at Svæin, sinn bönda.

Hann oft siglt til Sengalla

dyrum knærri, um Domisnæs.

Sö 206 hir skal stenta staena þisiR runum ru-niR raisti k---auk at syni sina auk hielmlauk at bryþr sina

Hēr skal standa stæinaR þessiR

rūnum ruðniR, ræisti Guðlaug

at syni sīna, ok Hialmlaug at brōðr sīna.

Sö 213 stain hiuk esbern stintn at uitum bat miþ runum raisti kyla at gaiRbern boanta sin auk kofriþ at faður sin han uaR boanti bestr i kili rapí saR kuni

Stæin hiogg Æsbærn, stæindan at vitum

bant með rūnum, ræisti Gylla

at GæiRbern, bönda sinn,

ok Guðfrið at faður sinn.

Hann vaR böndi bæztr 1 Kili. Rāði sār kunni.

Sö 338 §A ketil auk biorn þaiR raistu stáin þina at þourstáin faður sin anuntr at brúður sin auk huskarlaR hifiR iafna ketilau at buanta sin §A brúðr uaRu þaR bistra mana a lanti auk i lípi uti hiltu sini huskarla ui- §B han fial i urustu austr i garþum lis furugi lanmana bestr

Ketill ok Biorn þæiR ræistu stæin þenna at Þörstæin, faður sinn, Anundr at bröður sinn ok hūskarlaR æftiR iafna, Kætilloy at bönda sinn.

*Bröðr vāRu þæiR bæztra manna,
ā landi ok ȝ liðji ūti,
heldu sīna hūskarla vel
Hann fioll ȝ orrustu austr ȝ Garðum,
liðs forungi, landmanna bæztr.*

Sö Fv 1948;289 ostriþ lit -ira kum... ..usi at anunt auk raknualt sun sin urþu ta...R - tan...-...ku ua-u rikiR o rauniki ak snialastiR i suiþiuþu

Ástrið lét gærva kumbl þausi at Anund ok Ragnvald, sun sinn.

*Urðu dauðiR ȝ Danmarku.
VāRu rīkiR ā Rauningi
ok sniallastiR ȝ Suiþiuþu.*

U 225 ... uk arkil uk kui þiR kariþu iar þikstaþunu iki mirki maiRi uirþa þan ulfs suniR iftiR kir... ..iR suinaR at sin faður U 226 ristú stina uk staf uan uk in mikla at iartiknum uk kuriþi kas at uiri þu mon i krati kiatit lata kunar ik stin ... ok Arnkell och Gyǫ, þæiR gærðu þingsstað.

*Munu æigi mærki mæiRi verða
þæn Ulfs syniR æftiR gærðu,
snialliR svæinaR at sinn faður.
Ræistu stæina ok staf unnu
ok inn mikla at iartæknum.
Ok Gyǫrði gats at veri.
Þý man ȝ grāti getit lāta.
Gunnar hiogg stæin.*

N A142 \$M BA sa skyli : runar : rista : ir (r)a (u)(i)l : BB (c)unni : þat= =uirr : mo=rgum : ma=nni : at BC so

*Sá skyli rúnar rista,
er ráða vel kunni
þat verðr mǫrgum manni,
at ...*

Ög 136 (se Wessén 1958).

7.9 Övriga citerade runinskrifter

G 207 butmuntr auk butraifR auk kunuar þaiR raistu stáin ...arþi karþ auk sunarla sat miþ skinum auk han entaþis at ulfshala þa han hilki...

Botmundr ok Botræifr ok Gunnvar þæiR ræistu stæin ...arði garð ok sunnarla sat með skinum ok hann ændaðis a Ulfshala þā hann Helgi...

Gs 17arla... runar ...

... ..starla... rūnaR ...

Hs 21 asmuntr ok fa(r)þ(i)k(l) þiR ritu stin þina aftiR þu(rkatil faður sin a utrunnum k)unburka faþ(i stin þina in kuþa)

Ásmundr ok Farþægn þæir rētu stæin þenna æftir þorkætil faður sinn ā Vatrunnum. Gunnborga fāði stæin þenna hin gōða.

Nā 29 bofriþr let resa eftir biurn brúður sin han uar farin fultrekila

Böfriðr lét ræisa æftiR Biorn, bröður sinn. Hann var farinn fulldrængila.

Sö 86 asmuhtr auk fraybiurn litu kera meki siRun at herbiurn faður sin

- Asmundr ok Frøybiorn létu gærva mærki syniR at Hærbiorn, faður sinn.
- Sö 111 helki auk fraykaiR auk þorkautr raistu merki siRun at þiupmunt faður sin
Helgi ok FrøygæiRR ok Þörgautr ræistu mærki syniR at Þiupmund, faður sinn.
- Sö 113 þaiR situ stin suniR þurkitils auk fulku hiar faður auk muður iftiR kiarpu
trikila
ÞæiR sattu stæin syniR Þorketils ok Folku hēr, faður ok mōður æftiR. Gærðu drængila.
- Sö 333 amuit rsti sina þina yti suna sina rnulfu aku hrenki brupur sena uarþi uti
terebina i kalmarna sutuma furu afu skani eski rsti runa þ
*Amundi ræisti stæin þenna æftiR sun sinn Rūnulf, ok Hring, brōður sinn. Varð ūti drepinn ī
Kalmarna sundum, fōru af Skanøy. Æskill rīsti rūnaR þarsi.*
- U 112 §A rahnualtr lit rista runar efR fastui moður sina onems totR to i aiþi kuþ
hialbi ant hena §B runa rista lit rahnualtr huar a griklanti uas lis forunki
*Ragnvaldr lét rīsta rūnaR æftiR Fastvi, mōður sina, Ōnæms dottiR, dō ī Æiði. Guð hialpi and
hennaR. RūnaR rīsta lét Ragnvaldr. Var ā Grikklandi, vas liðs forungi.*
- U 209 þurtsain kiarþi iftiR irenmunt sun sin auk kaubti þinsa bu auk aflaþi austr i
karþum
Þōrstæinn gærði æftiR Ærinmund, sun sinn, ok kōypti þennsa bý ok aflaði austr ī Garðum.
- U 212 §A iarlibaki lit raisa stan þina a... ..kuan han ati ain tabu alan -... .. ont
hans §B iarlabaki lit raisa stin þin- at sik kuikuan auk þinkstaþ þina karþi auk ain
ati alt hu-tari þita
*Iarlabanki lét ræisa stæin þenna at sik kvikkvan. Hann ātti æin Tæbþ allan. Guð hialpi and hans.
Iarlabanki lét ræisa stæin þenna at sik kvikkvan ok þingsstað þenna gærði ok æin ātti allt
hundari þetta.*
- U 605† iskirun harþiR totiR lit risti runiR ati sik sialfan hn uil austr fara auk ut til
iursala fair risti runiR
*Ingirūn, HarðaR dottiR, lét rīsta rūnaR at sik sialfa. Hōn vill austr fara ok ūt til Iōrsala. Fōtr
rīsti rūnaR.*
- U 611 biurn auk stnfriþ litu arisa s--n afti kisila han uti fial i liþi frekis
Biorn ok Stæinfrið létu ræisa stæin æftiR Gīsla. Hann ūti fiall ī liði FreygæiRs.
- U 792 kar lit risa stin þtina at mursa faður sin auk kabi at mah sin fu- hfila far
aflaþi uti i krikum arfa sinum
*Karr lét ræisa stæin þenna at Horsa(?), faður sinn ok Kabbī(?) at māg sinn.
Fōr hæfila, fēaR aflaði
ut ī Grikkium arfa sinum.*
- U 875 þurui auk inkikirþ auk þialfi þaun litu rita stin þino aftiR kalf buanta
þuruiar kuþ hialbi hons at uk kuþs muþiR
*Þyrvi ok Ingigærð ok Þialfi þaun létu rétta stæin þenna æftiR Kalf bōnda Þyrviar. Guð hialpi
hans and ok Guðs mōðir.*
- Vs 13 fulkuipr raisti staina þasi ala at sun sin hiþin brupur anutaR uraiþr hik runaR
Folkviðr ræisti stæina þessi alla at sun sinn Hēðinn, brōður AnundaR. Vræiðr hiogg rūnaR.
- Vs 22 ... ytR runfast brupur sin hn toþr i faru runo ... trka
... æftiR Rūnfast, brōður sinn. Hann (varð) dauðr ī faru. RūnaR ...
- Vs 27 þurbiorn ok ikifastr lit resa ytiR sihþorn faður sin hon toþr i faru litli risti
runiR
*Þōrbiorn ok Ingifastr lét ræisa æftiR Sigbiorn, faður sinn. Hann (varð) dauðr ī faru. Litli
rīsti rūniR.*
- DR 1 §A þurlfr risþi stin þonsi himþigi suins eftiR erik filaga sin ias uarþ §B tauþr
þo trekiaR satu um haiþabu ian han uas sturimatr tregR harþa kuþr
*ÞorulfR resþi sten þænsi hemþægi Swens æftiR Erik, felaga sin, æs warþ dōþr, þa drængiaR
satu um Hepaby, æn hann was sturimannr, drængr harþa goþr.*
- DR 2 §A osfriþr karþi kumbl þaun oft siktriku §B sun sin oui knubu
Asfriþr gærþi kumbl þæn æft Sigtrygg, sun sin ok Gnupa
- DR 3 §A suin kunukR sati stin uftiR skarþa sin himþiga ias uas farin uestr ion nu
§B uarþ tauþr at hiþabu

- Swen kunungR satti sten æftiR Skarþa, sin hembæga, æs was farin wæstr, æn nu warþ dǫþr at Hepaby.*
- DR 4 §A osfriþr karþi kubl þausi tutiR upinkaus oft siktriuk kunuk §B sun sin auk knubu §C kurmR raist runaR
Asfriþr gærþi kumbl þæsi, dottiR Opinkors, æft Sigtrygg kunung, sun sin ok Gnupu. GormR rest runaR
- DR 41 §A kurmR kunukR karþi kubl þusi aft þurui kunu §B sina tanmarkaR but
GormR kunungR gærþi kumbl þæsi æft Þorwi kunu sina, DanmarkaR bot.
- DR 42 §A haraltr kunukR baþ kaurua kubl þausi aft kurm faþur sin auk aft þourui muþur sina sa haraltr ias soR uan tanmaurk §B ala auk nuruiak §C auk tani karþi kristno
Haraldr kunungR baþ gørwa kumbl þæsi æft Gorm, faþur sin ok æft Þorwi, moþur sina. Sa Haraldr æs seR wan Danmork alla ok Norwægr ok dani gærþi kristna.
- DR 55 tufa IRt kaurua kubl mistiuus tutiR uft muþur sina kuna harats hins kuþa kurms sunaR
Tofa let gørwa kumbl, Mistiwis dottiR, æft moþur sina, kona Haralds hins Goþa, Gorms sonaR.
- DR 279 § saksi sati stin þasi huftiR osbiurn sin filago tu-as sun saR flu aki at ubsalum an ua maþ an uabn afþi
*Saxi satti sten þæssi æftiR Æsbiorn, sin felaga, Toka sun.
 SaR flo ægi at Upsalum,
 æn wa mæþ han wapn hafþi.*
- DR 295 §A askil sati stin þansi iftiR tuka kurms sun saR huln trutin saR flu aigi at ubsalum §B satu trikaR iftiR sin bruþr stin o biarki stuþan runum þiR §C kurms tuka kiku nistiR
*Æskel satti sten þansi æftiR Toka, Gorms son, seR hullan drottin.
 SaR flo ægi at Upsalum
 Sattu drængiaR æftiR sin broþur
 sten a biargi stuþan runum.
 ÞeR Gorms Toka gingu næstiR.*
- DR 296 oskautr ristþi stin þansi iftiR airu brþur sin ian saR uas himþiki tuka nu skal stato stin o biarki
*Asgotr resþi sten þansi æftiR Ærru, broþur sin. Æn saR was hembægi Toka.
 Nu skal standa sten a biargi.*
- DR 297 osbiurn himþaki tuka sati stin þasi iftiR tuka bruþur sin
Æsbiorn, hembægi Toka, satti sten æftiR Toka, broþur sin.
- DR 360 U §A hAidR runo ronu fAlAhAk hAiderA ginArunAR ArAgeu hAerAmAlAusR utiAR welAdAude sAR þAt bArutR
 §B upArAbA sba
*Haiðr-rūno ronul
 Fal^ah^ak hæðera ginnarūnaR!
 Ar^ageu hærmalausR,
 ūtiaR wēla-daudē,
 saR þat b^arýtR
 upar^aþa spǫ!*
- MA 23 M §A sia hōuhr uar fyr laþin hæltr loþbrokar syner hænar §B þæir uôro huater slit uôro mæn sæm þæir uôro fyre ser
Sá haugr var fyrr hlaðinn heldr Loðbrókar synir hennar. Þeir váru hvatir slíkt váru menn sem þeir váru fyrir sér.
- MA 24 M §A iorsalafarar brutu orkōuh lif mtsæilia iarls §B ræist
Jórsalafarar brautu Orkhaug. Hlíf, matselja jarls, reist.

8. Källor och litteratur

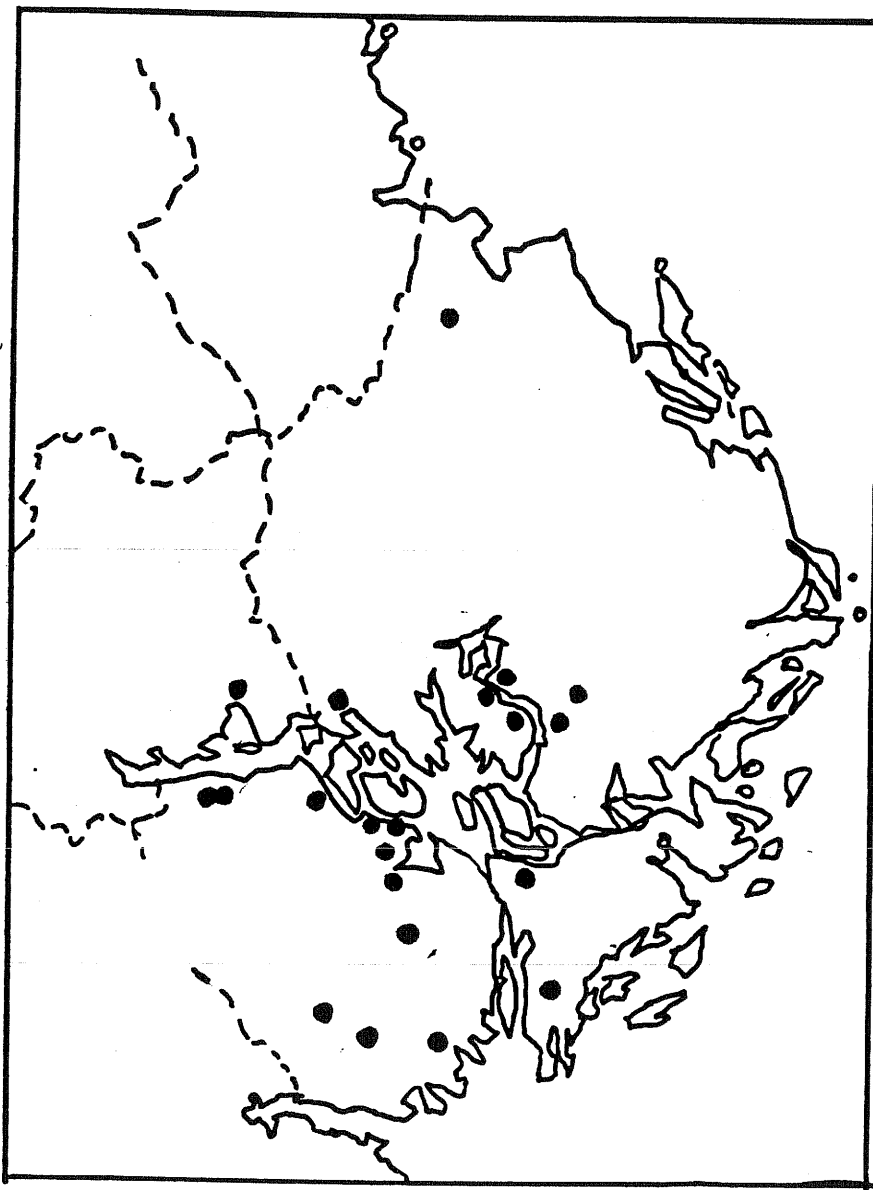
- Almgren, Bertil, 1993: Storhögar och båtgravar. I: Den svenska historien 1. Bonniers. Stockholm.
- Andersson, Björn, 1995: Runor, magi, ideologi. Umeå. (Acta Universitatis Umenis 136.)
- Arbman, Holger, 1938: Vendelfyndet. I: Upplands fornminnesförenings årskrift 46.
- Arne, Thure J., 1947: "Austr i Karum" och Särklandsnamnet. I: Fornvännen.
- Arrhenius, Birgit, 1997: Childeric et la Méditerranée. I: Les Francs ou la genèse des nations. Dossiers d'archéologie 223.
- Arwidsson, Greta, 1980: Båtgravarna i Valsgärde. Så räddades fynden. I: Vendeltid. (SHM) Stockholm.
- Axelsson, Jan, 1993: Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade runinskrifter. Uppsala. (Runrön 5.)
- Barnes, Michael P., 1994A: The Runic Inscriptions of Maeshowe, Orkney. Uppsala. (Runrön 8.)
- Barnes, Michael P., 1994B: On Types of Argumentation in Runic Studies. I: Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions. Uppsala. (Runrön 9.)
- Birkmann, Thomas, 1995: Von Ågedal bis Malt. Walter de Gruyter. Berlin. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 12.)
- Brate, Erik, 1891: Runverser. (Antiqvarisk tidskrift för Sverige 10:1.)
- Brate, Erik, 1911: Östergötlands runinskrifter. Stockholm. (SRI 2.)
- Brate, Erik, 1925: Svenska runristare. I: KVHAAH (NF: 13:5). Stockholm.
- Braun v. Friederich, 1910: Hvem var Yngvarr in viðforli? I: Fornvännen.
- Brocman, Nils R., 1762: Sagan om Ingvar widtfarne och hans Son Swen. Stockholm.
- Bååth, A.U., 1925: Isländska sagor. Ånyo utgivna av Emil Olson. Bonniers. Stockholm.
- Chomsky, Noam, 1964: Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press. Cambridge, MA.
- Christiansson, Hans, 1959: Sydkandinavisk stil. Studier i ornamentiken på de senvikingatida runstenarna. Uppsala.
- Clover, Carol J., 1988: The Politics of Scarcity: Notes on the Sex Ratio in Early Scandinavia. Theodore M. Andersson, ed. Norse Values and Society. I: Scandinavian Studies.
- Dillmann, François-Xavier, 1996: Les runes dans la littérature norroise. I: Proxima Thulé 2.
- Düwel, Klaus, 1987: Handel und Verkehr der Wikingerzeit nach dem Zeugnis der Runeninschriften. I: Untersuchungen der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil IV. Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen.
- Düwel, Klaus, 1989: Runenritzende Frauen. I: Namn och bygd.
- Dybeck, Richard, 1842: Runa. Första Häftet. Stockholm.
- Dybeck, Richard, 1855: Svenska Run-urkunder. Första samlingen. Joh. Beckman, Stockholm.
- Dybeck, Richard, 1857: Svenska Run-urkunder. Andra Samlingen. Joh. Beckman, Stockholm.
- Dybeck, Richard, 1860: Sveriges Runurkunder. Uppland. J. & A. Riis.
- Elmevik, Lennart & Peterson, Lena, 1989: De vikingatida runinskrifternas kronologi. I: Projektet de vikingatida runinskrifternas kronologi. En presentation och några forskningsresultat. Uppsala. (Runrön 1.)
- Elmevik, Lennart & Peterson, Lena, 1998: Slutrapport om samnordisk rundatabas. I: Nytt om Runer 12.
- Fischer, Svante, 1994: Lokamál. A Study of Old Norse Tribal Ideology. Independent Research Project in Accordance with the Requirements of English 198 II, Brown University. (Opulerat manuskript.)
- Foucault, Michel, 1970: The Order of Discourse. (Duplikat.)
- Freij, Henry, 1992: Viking ristade och Grimulv. Studier av runstenars spårprofiler och huggmärken. I: Blandade runstudier 1. Uppsala. (Runrön 6.)
- Friesen, Otto von, 1909: Historiska runinskrifter. I: Fornvännen.
- Friesen, Otto von, 1910: Hvem var Yngvar enn viðforli? I: Fornvännen.
- Friesen, Otto von, 1911: Historiska runinskrifter. I: Fornvännen.
- Friesen, Otto von, 1933: De svenska runinskrifterna. I: Nordisk kultur 6. Runorna. Bonniers. Stockholm.
- Gramsci, Antonio, 1989: Selections from the Prison Notebooks. International Publishers, NY.
- Grau, Olof, 1754: Beskrifning öfwer Wästmanland. Johan L. Horrn.
- Gräslund, Anne-Sofie, 1988: "Gud hjälpe nu väl hennes själ": Om runstenskvinnorna, deras roll vid kristnandet och deras plats i familj och samhälle. I: Tor 22.
- Gräslund, Anne-Sofie, 1991: Runstenar-om ornamentik och datering. I: Tor 23.
- Gustavson, Helmer, 1991: Runstenar i Vallentuna. (Vallentuna kulturnämnds skriftserie 7.)
- Gustavson, Helmer, 1997: Verksamheten vid runverket, Stockholm. I: Nytt om Runer 11.

- Gustavson, Helmer & Snædal, Thorgunn, 1981: Nyfynd. I: Fornvännen.
- Gustavson, Helmer & Snædal, Thorgunn, 1992: Nyfynd 1989 och 1990. I: Fornvännen.
- Hafström, Gerhard, 1950: Ledung. I: Strandblomster. Festskrift till Sven Salén.
- Hagland, Jan R., 1994: Les découvertes d'inscriptions runiques de Bergen et Trondheim. Marques de propriété, relations commerciales et croyances magico-religieuses. I: Proxima Thulé 1.
- Hallberg, Peter, 1962: Den fornisländska poesin. Bonniers. Stockholm.
- Haug, Eldbjørg, 1997: The Icelandic Annals as Historical Sources. I: Scandinavian Journal of History 22.4.
- Hellqvist, Elof, 1948: Svensk etymologisk ordbok. Malmö.
- Herschend, Frands, 1998: UbiR, ybiR, ybir - är det U 485 Ofeg Öper? I: Fornvännen.
- Hildebrand, Hans, 1878-79: Kronologiska anteckningar om våra runstenar. I: Vitterhets-Akademiens Månadsblad. Stockholm.
- Hodder, Ian, 1999: The Archaeological Process. An Introduction. Blackwell Publishers. Oxford.
- Hübler, Frank, 1996: Schwedische Runendichtung der Wikingerzeit. Uppsala. (Runrön 10.)
- Hyenstrand, Åke, 1974: Centralbygd. Randbygd. Stockholm.
- Hyenstrand, Åke, 1996: Lejonet, draken och korset. Sverige 500-1000. Studentlitteratur. Lund.
- Indrebø, Gustav, 1936: Grønland. I: Nordisk Kultur 1. Befolkning under forntiden. Bonniers. Stockholm.
- Jakobsen, Lis & Moltke Erik, 1942: Danmarks Runeindskrifter. (DR 1-3.) Ejnar Munkgaards Forlag. København.
- Jakobsson, Mikael, 1992: Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi. Stockholm. (Stockholm Studies in Archaeology 11.)
- Jansson, Sven B.F., 1948: Södermanländska runstensfynd. I: Fornvännen.
- Jansson, Sven B.F., 1964: Västmanlands runinskrifter. (SRI 13.)
- Jansson, Sven B.F., 1975: Närke runinskrifter. (SRI 14:1)
- Jansson, Sven B.F., 1981: Gästriklands runinskrifter. (SRI 15:1)
- Jansson, Sven B.F., 1982: Gästriklands runinskrifter. I: Svenska turistföreningens årsbok.
- Jansson, Sven B.F., 1983: De stavlösa runornas tydning. KVHAAH Filologiskt arkiv 32.
- Jansson, Sven B.F., 1985: Två runstenar i Hälsingland: Malsta och Sunnå. KVHAAH Filologiskt arkiv 33.
- Jansson, Sven B.F., 1987: Runes of Sweden. P. Foote, transl. Gidlunds. Stockholm.
- Jesch, Judith, 1994: Runic Inscriptions and Social History. Some Problems of Method. I: Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions. Uppsala. (Runrön 9.)
- Jesch, Judith, 1997: Review of Frank Hübler's Schwedische Runendichtung der Wikingerzeit. I: Scandinavian Journal.
- Johansson, Karl G., 1991: Nordiska kungasagor 1. Stockholm.
- Kinander, Ragnar, 1935-61: Smålands runinskrifter. Stockholm. (SRI 4.)
- Knirk, James, 1994A: Runepinnen fra Viðey. I: Nytt om Runer 8.
- Knirk, James, 1994B: Runes from Trondheim and a Stanza by Egill Skalla-Grímsson. I: Studien zum Altgermanischen. Festschrift für Heinrich Beck. Walter de Gruyter. Berlin. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 11.)
- Lagman, Svante, 1989: Till försvar för runristarnas ortografi. I: Projektet de vikingatida runinskrifternas kronologi. En presentation och några forskningsresultat. Uppsala. (Runrön 1.)
- Lagman, Svante, 1990: De stungna runorna. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. Uppsala. (Runrön 4.)
- Lagman, Svante & Williams, Henrik, 1989: Beskrivning av datorlagringen av det vikingatida runmaterialet. I: Runrön 1.
- Larsson, Mats G., 1983: Vart för Ingvar den vittfarne? I: Fornvännen.
- Larsson, Mats G., 1986: Ingvarstågets arkeologiska bakgrund. I: Fornvännen.
- Larsson, Mats G., 1987: Yngvar's expedition and the Georgian chronicle. I: Saga-Book.
- Larsson, Mats G., 1989: Nyfunna runor i Hagia Sofia. I: Fornvännen.
- Larsson, Mats G., 1990A: Runstenar och utlandsfärder. Aspekter på det senvikingatida samhället med utgångspunkt i de fasta forn lämningarna. Lund. (Acta Archaeologica Lundensia 18.)
- Larsson, Mats G., 1990B: Ett ödesdigert vikingatåg, Ingvar den vittfarnes resa 1036-1041. Atlantis. Stockholm.
- Lárusson, Olafur, 1936: Island. I: Nordisk kultur 1. Befolkning under forntiden. Bonniers. Stockholm.
- Le Goff, Jacques, 1985: Les intellectuels au Moyen Age. Éditions du Seuil. Paris.
- Liljegren, Johan G., 1832: Run-lära. Stockholm.

- Le Goff, Jacques, 1985: *Les intellectuels au Moyen Age*. Éditions du Seuil. Paris.
- Liljegren, Johan G., 1832: *Run-lära*. Stockholm.
- Lindqvist, Sune, 1914: *Ramsundsbron vid Sigurdsristningen och en storbondesläkt från missionstiden*. I: *Fornvännen*.
- Lindqvist, Sune, 1931: *Yngre vikingastilar*. I: *Nordisk kultur* 27. Kunst. Bonniers. Stockholm.
- Lindqvist, Sune, 1968: *Emund slema och Ingvar vittfaren*. I: *Saga & Sed*.
- Makaev, É.A., 1995: *The Language of the Oldest Runic Inscriptions*. KVHAAH Filologisk-filosofiska serien 21. Stockholm.
- Meijer, Jan, 1997: *Literacy in the Viking Age*. I: *Blandade runstudier* 2. Uppsala. (Runrön 11.)
- Montelius, Oscar, 1914: *Svenska runstenar om färder österut*. I: *Fornvännen*.
- Musset, Lucien, 1997: *Nordica et normannica*. Paris. (Studia Nordica 1.)
- Naumann, Hans-Peter, 1994: *Hann var manna mestr óniðingr: Zur Poetizität metrischer Runeninschriften*. I: *Studien zum Altgermanischen*. Festschrift für Heinrich Beck. Walter de Gruyter. Berlin. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 11.)
- Nerman, Birger, 1936: *Svenskarna i östbaltiska länder och i Ryssland*. I: *Nordisk kultur* 1. Befolkning under forntiden. Bonniers. Stockholm.
- Norr, Svante, 1992: *Fältarkeologi på 90-talet*. I: *Tor* 24.
- Olsen, Magnus, 1933: *De Norröne Runeinskrifter*. I: *Nordisk kultur* 6. Runorna. Bonniers. Stockholm.
- Page, Ray I., 1987: *Runes*. British Museum Press. London.
- Owe, Jan, 1996: *Svenskt runnamnsregister*. 2 uppl. (Duplikat.)
- Palm, Rune, 1988: *Mönsterbunden variation i vikingatidens runinskrifter*. I: *Studier i svensk språkhistoria*. Lund.
- Palm, Rune, 1992: *Runor och regionalitet*. Studier i variation i de nordiska minnesinskrifterna. Uppsala. (Runrön 6.)
- Peterson, Lena, 1981: *Kvinnonamnens böjning i fornsvenskan*. (Anthroponymica Suecana 8.)
- Peterson, Lena, 1983: *Om s.k. palatalt r i fornsvenskan*. I: *Arkiv för nordisk filologi*.
- Peterson, Lena, 1989: *Svenskt runordsregister*. 2 uppl. 1994. Uppsala. (Runrön 2.)
- Peterson, Lena, 1994: *The Graphemic System of the Staveless Runes*. I: *Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions*. Uppsala. (Runrön 9.)
- Peterson, Lena, 1995: *Runologi. Försök till ett signalement*. I: *Saga & Sed*.
- Peterson, Lena, 1996: *På väg mot en runsvensk grammatik*. I: *Kungl. Hum. Vetenskapssamfundets i Uppsala årskrift 1995*, s. 23-37.
- Peterson, Lena, 1997: *Texten och tolkaren, tolkaren och texten*. I: *Runor och abc*. Stockholm.
- Roesdahl, Else, 1994: *Les fortifications circulaires de l'époque viking au Danemark*. I: *Proxima Thulé* 1.
- Ruprecht, Arndt, 1958: *Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runenschriften*. Göttingen. (Palaestra 224.)
- Russon, Geoffrey R., 1978: *A Germanic Concept of Nobility in The Gifts of Men and Beowulf*. I: *Speculum* 53. Cambridge, MA.
- Russon Geoffrey R., 1991: *Arftful Avoidance of the Useful Phrase in Beowulf, The Battle of Maldon, and The Fates of the Apostles*. Fulk, R.D. ed. *Interpretations of Beowulf*. Indiana University Press, Bloomington, IA.
- Salberger, Evert, 1978: *Runsvenska namnstudier*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 13. (Acta Universitatis Stockholmiensis.)
- Sahlström, P., 1825: *Beskrifvning öfver Wårdinge Socken*. Carl Erik Ekmark. Strängnäs.
- Sawyer, Birgit, 1994: *Sigtuna-A Border Town*. I: *Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions*. Uppsala. (Runrön 9.)
- Sawyer, Peter, 1982: *Settlement and power among the Svear in the Vendel period*. I: J.P. Lamm & H.-Å Nordström, eds. *Vendel Period Studies. Proceedings of the Boatgrave Symposium in Stockholm*, February 2-3, 1981. (SHM.) Studies 2. Stockholm.
- Schück, Adolf, 1950: *Ingvar den vittfarne. En forntida kondottiär i österled*. I: *Strandblomster*. Festschrift till Sven Salén.
- Shephard, Jonathan, 1985: *Yngvarr's Expedition to the East and a Russian Inscribed Cross*. I: *Saga-Book*.
- Shetelig, Haakon, 1936: *Vikingetidens utvandring og bosetning i Vest-Europa*. I: *Nordisk kultur* 1. Befolkning under forntiden. Bonniers. Stockholm.
- Sjöstedt, Charlotta, 1996: *Runor och yxor i datorn*. Det norska dokumentasjonsprosjektet. I: *Tvärsnitt* 4.
- Snædal, Thorgunn, 1994: *Vardagsliv och visdomsord*. Runorna i Norden från urtid till forntid. I: *Runmärkt*. Från brev till klotter. Carlssons, Stockholm.
- Stephens, George, 1884: *Handbook of the Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England*.

- (Llanerch Publishers, Felinfach, UK. 1993.)
- Stille, Per, 1992A: "Gunnarstenarna" - en kritisk granskning av en mellansvensk runstensgrupp. I: Blandade runstudier 1. Uppsala. (Runrön 6.)
- Stille, Per, 1992B: Runristaren Livsten. D-uppsats. (Duplikat).
- Stille, Per, 1996: Myskia - ett sörländskt runstensnamn. I: Från götarna till Norens kor. Festskrift till Lennart Elmevik.
- Stroh-Wollin, Ulla, 1997: Vad betyder regional-kronologisk variation? I: Blandade runstudier 2. Uppsala. (Runrön 11.)
- Strid, Jan-Paul, 1987: Runic Swedish Thegns and Drengs. I: Runor och runinskrifter. KVHAAH Konferenser 15. Stockholm.
- Strid, Jan-Paul, 1988: Jädra runsten. I: Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. Västerås.
- Svärdström, Elisabet, 1970: Runorna i Hagia Sofia. I: Fornvännen.
- Svärdström, Elisabet, 1978: Gotlands runinskrifter. Stockholm. (SRI 12.)
- Söderberg, Sven & Brate, Erik, 1900-06: Ölands runinskrifter. Stockholm. (SRI 1.)
- Thompson, Claiborne W., 1975: Studies in Upplandic Runography. Ann Arbor, MI.
- Torstendahl, Rolf, 1988: Historievetenskap som teori, praktik, ideologi. Författarförlaget. Stockholm.
- Thulin, Alf, 1975: Ingvarståget - en ny datering? I: Arkiv för nordisk filologi.
- Verelius, Olai, 1675: Manuductio compendiosa ad Runographiam Scandicam antiquam, Recte intelligendam. Uppsala.
- Wessén, Elias, 1936: Södermanlands runinskrifter. Stockholm. (SRI 3.)
- Wessén, Elias, 1937: Ingvarsstenarna. I: Södermanlands fornminnesförenings årsskrift.
- Wessén, Elias, 1952A: Det svenska runverket. Ett 350-årsminne. I: Fornvännen.
- Wessén, Elias, red. 1952B: Ynglingasaga. Norstedts. Stockholm
- Wessén, Elias, 1957: Om vikingatidens runor. KVHAAH Filologiskt arkiv 6. Stockholm.
- Wessén, Elias, 1958: Runstenen vid Röks kyrka. KVHAAH Filologisk-filosofiska serien 5. Stockholm.
- Wessén, Elias, 1960: Historiska runinskrifter. KVHAAH Filologisk-filosofiska serien 6. Stockholm.
- Wessén, Elias, 1966: Skänningebygdens runinskrifter. KVHAAH. Filologiskt arkiv 10. Stockholm.
- Wessén, Elias, 1992: Svensk språkhistoria I-III. Akademityck. Stockholm
- Wessén, Elias & Jansson, Sven B.F., 1940-58: Upplands runinskrifter. Stockholm. (SRI 6-9.)
- Wessén, Elias & Jansson, Sven B.F., 1962: Gotlands runinskrifter. Stockholm. (SRI 11.)
- Williams, Henrik, 1990: Åsrunan. Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. Uppsala. (Runrön 4.)
- Williams, Henrik, 1994: The Non-Representation of Nasals before Obstruents: Spelling Convention or Phonetic Analysis? I: Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions. Uppsala. (Runrön 9.)
- Wilson, David, 1972: The Anglo-Saxons. Penguin Books. London.
- Wollin, Lars, 1992: Drömmen om runverket. Johannes Bureus och den äldsta runologin. I: Blandade runstudier 1. Uppsala. (Runrön 6.)
- Wulf, Fred, 1998: Rezensionen von Frank Hübler u. Marit Åhlén. I: Alvissmål.
- Åberg, Nils, 1948: Modeströmningar inom nordisk fornforskning. I: Fornvännen.
- Åhlén, Marit, 1997: Runristaren Öpir. En monografi. Uppsala. (Runrön 12.)
- Åneman, Claes, 1989: Runbelägget til sihtunum. I: Studia Onomastica. Festskrift till Thorsten Andersson den 23 februari 1989. Stockholm.

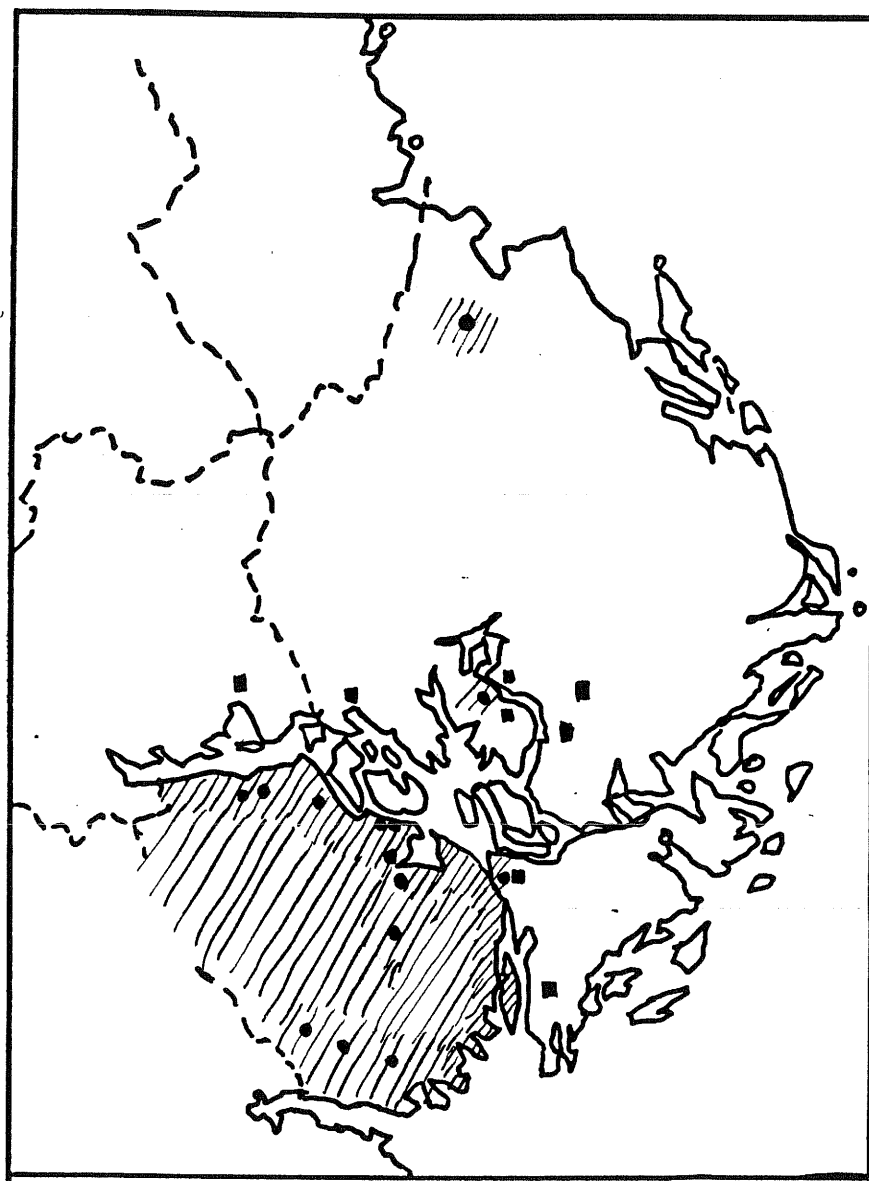
9 Ingvarsstenarnas utbredningsområde

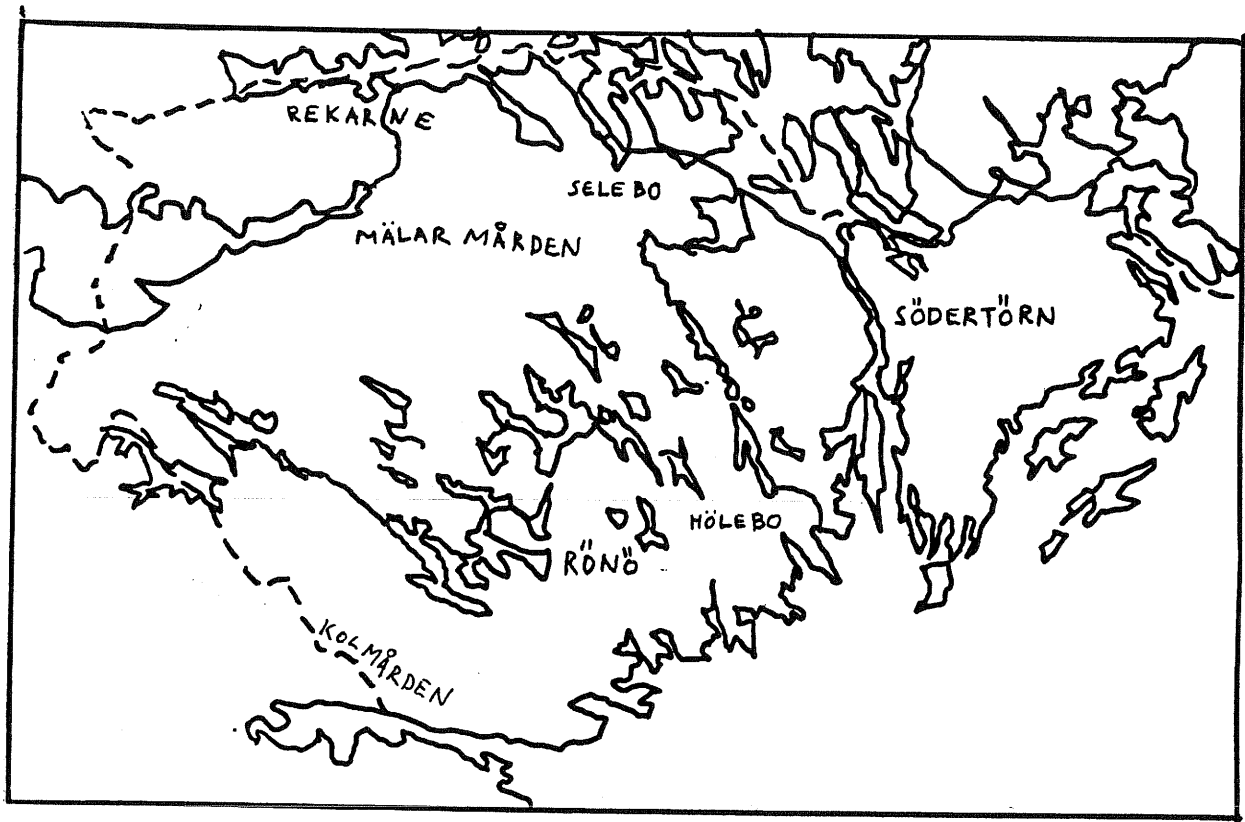
9.1 Palatalt R på Ingvarsstenarna

91

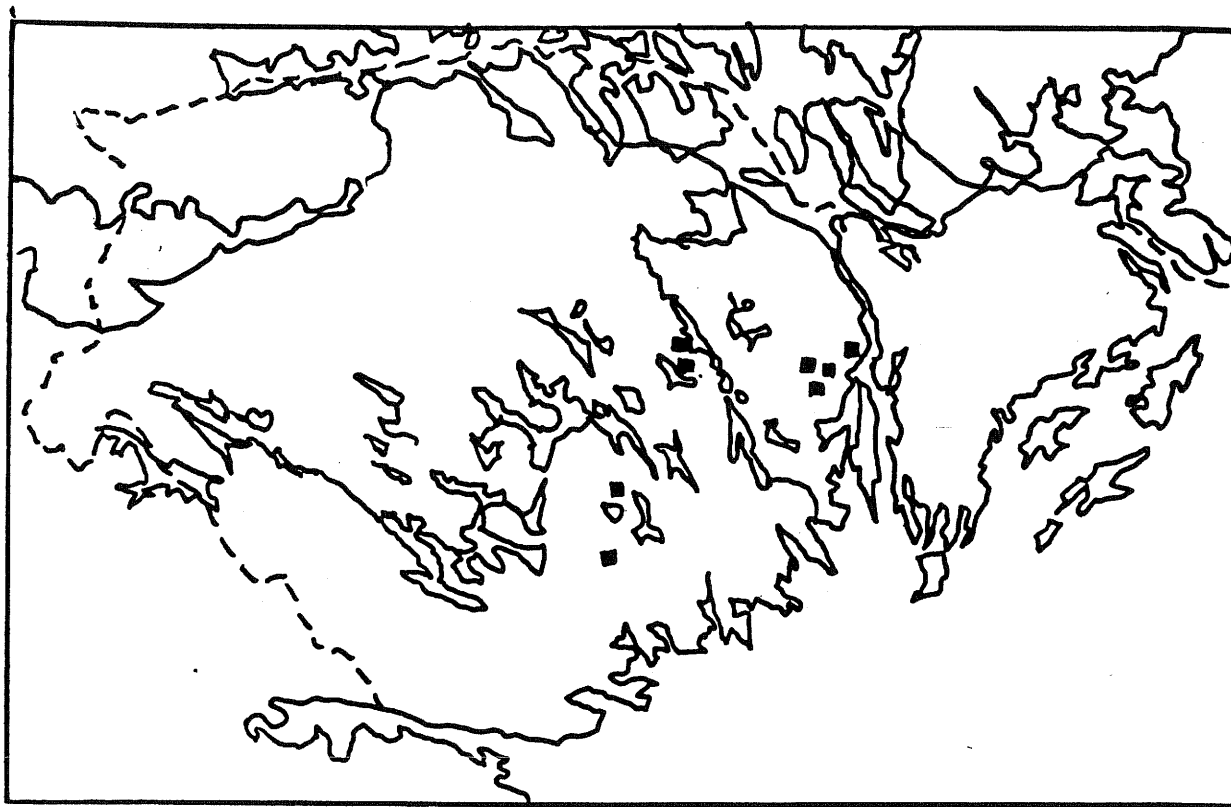
(Skrafferat område visar användande av palatal R-runor)

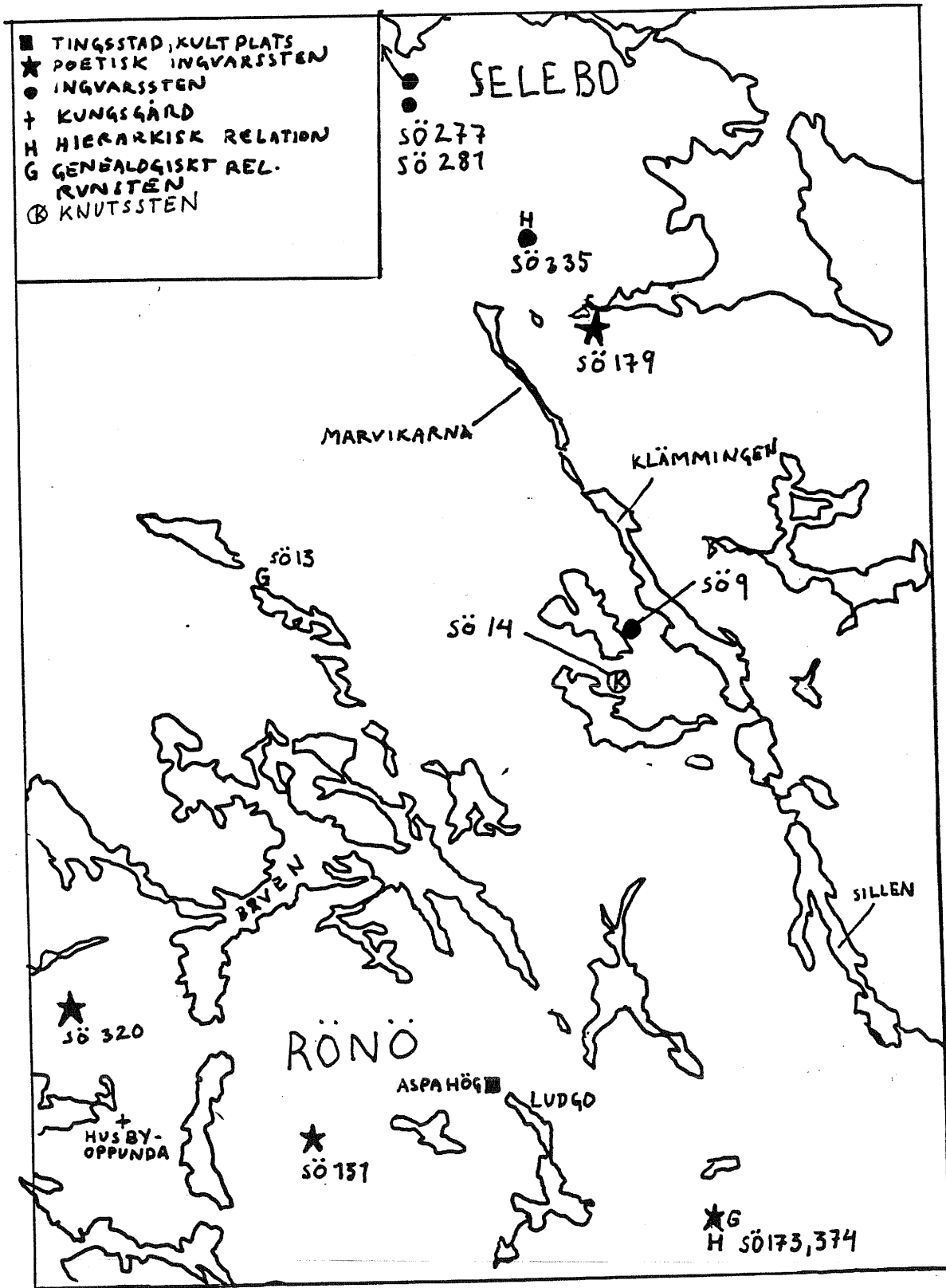
9.2 Södermanländska runstensområden

9.2.1 Järnagruppens utbredningsområde

9.2.2 Centrala Södermanland

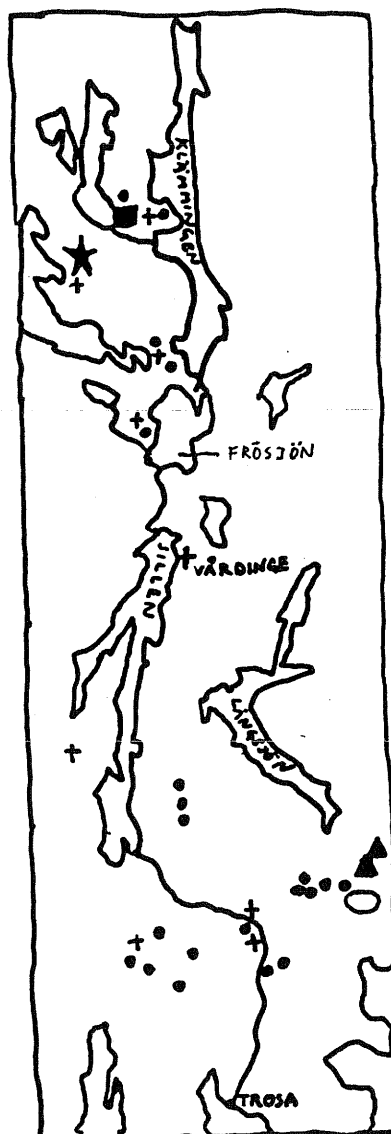
9.2.3 Sjösystemet Klämningen-Frösjön-Sillen-Trosaån
(efter Wessén 1936:XVIII-XX)

Yngre järnålder

Vikingatid

▲ = Urnordisk runnskrift
▲ = Guldfynd från folkvandringstid.

o = Runsten
■ = Ingvarssten
★ = Englandsfararsten
+ = Kyrka
▲ = Pöbisk utlandsfararsten

9.3 Sydvästra Uppland

